

M. M. YO'LDOSHEV
K. N. NAMOZOV

LINGUA LATINA

TEL
SAMARKAND

ААМЗОВ БЕХЗОА

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI
SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

M.M. YO'LDOSHEV, K.N.NAMAZOV

LINGUA LATINA

Lotin tilidan o'quv qo'llanma

SAMARQAND - 2006

Kiritib quyidagi ko'rsatilgan
muddatda topshirilishi shart

Oldingi foydalanishlar
miqdori

--	--

Yo'ldoshev M.M., Namozov K.N. Lotin tili o'quv qo'llanma
- Samarqand: Sam DCHTL, 2006. - 194 bet. Qayta nashr.

O'quv qo'llanma chet tillar institutining talabalariga
mo'ljallangan bo'lib, qo'llanmada lotin tilining tovush tizimi,
morfologiyasi va grammatik qurilishi tasviri xarakterda yoritildi.
Lotin tili bo'yicha olingan nazariy bilimlarni mustahkamlashga
yordamlashish maqsadida unda mavzuga tegishli matn va mashqlar
hamda antik davri mualliflarining shoh asarlaridan namunalar berildi.

Mas'ul muharrir: dots. Ismoilov S.I.

Taqrizchi: dots. O'rinboyev Z.B.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligi oliy o'quv yurtlararo ilmiy-uslubiy birlashmalar
faoliyatini muvofiqlashtiruvchi kengashi Prezidiumining
2004 yil 1-maydagi 42-sonli majlisida bosishga ruxsat
etilgan.

Samarqand davlat chet tillar instituti, 2006

SO'Z BOSHI

Lotin tili o'lik, lekin barhayot

Tillar haqida gap ketganda, qadimgi got, turkiy, shumer,
hind, yunon va lotin tillari tilga olinadi. Qadimgi lotin tilidan boshqa
nomlari zikr etilgan tillarda ma'lum bir hududda gaplashilgan bo'lsa,
lotin tili G'arbiy Yevropaning butun hududi va O'rta Yer Dengizi
atrofidagi aholi uchun hukmron til bo'lgan.

Lotin tili (Lingua latina) qadimgi Italiyadagi Losia (Latium)
qabilasining tili bo'lgan. Qabila aholisi Lotinlar (Latini) deb atalgan
va tili lotin tili deyilgan. Miloddan avvalgi 753-yilga kelib, Rim
shahri qurilgandan so'ng, atrofdagi qabilalar birlashib Rim davlatiga
asos solindi. Keyinchalik Rim davlati butun Italiya hududini
egallagan bo'lsa, asta-sekin O'rta Yer dengizi atrofidagi qabilalarni
va G'arbiy Yevropani to'liq, Sharqiy Yevropani qisman bosib olib,
buyuk Rim imperiyasiga aylandi. Shu sababli qabila tili bo'lgan
Lotin tili butun Rim imperiyasining tiliga aylandi.

Lotin tili ham boshqa tillar kabi taraqqiyot jarayonida ko'p
o'zgarishlarga uchradi. Eng qadimgi lotin tili qabr toshlarida,
qonunlarda va diniy qo'shiqlarda saqlanib, bizgacha yetib kelgan.
Lotin adabiy tilining tarixi miloddan avvalgi 240-yildan boshlanadi.
Yunonistonlik harbiy asir Andronik (Yunonistonning Tarenti
shahrida tug'ilgan, taxminan 240- yillarda yashagan, Rimning eng
qadimgi shoiri, Rim dostonchiligiga va dramaturgiyasiga asos
solgan) Rimga qul qilib keltiriladi. Keyinchalik qullikdan ozod
qilinib, Tit Liviy nomi bilan Yunon tragediya va komediyalarini lotin
tiliga tarjima qilgan va lotin adabiy tilining shakllanishiga asos
solgan. Bu davr lotin tilining arxaik davri deb qaraladi. Miloddan
avvalgi 80- yildan 30- yilgacha bo'lgan davr lotin tilining klassik
davri yoki Siseron davri deb nomlanadi. Bu davrda Yu.Sezar
(miloddan avvalgi 100 - 44- yillar), M.Sitseron (miloddan avvalgi
44-yillar), Katull (miloddan avvalgi 80 - 54- yillar), Lukretsiy
(miloddan avvalgi 98 - 55 yillar) kabi buyuk tarixchi, huquqshunos
va shoirlar yetishib chiqdi. Miloddan avvalgi 30- yillardan
milodning 14- yilgacha bo'lgan davr Avgust davri yoki «oltin davr»
deb qaraladi, chunki bu davrda Ovidiy (miloddan oldingi 43- 18-
yillar), Goratsiy (miloddan oldingi 65-8- yillar), Vergiliy (miloddan

Sam DJ
ILMIY KUTUBXONA'SI
1663333

DENOV TADBIRKORLIK
VA PEDAGOGIKA
INSTITUTI ARM
13

oldingi 70-19- yillar), Tit Liviy (miloddan oldingi 59 – milodning 17- yili) kabi o'z asarlari bilan mashhur bo'lgan buyuk shoirlar va tarixchilar ijod qilishgan.

Milodning II asrdan boshlab Rim bosib olgan Galliya hududidagi ko'pgina qabilalarning tillari lotin tiliga o'z ta'sirini ko'rsata boshladi. Natijada lotin tili ikki guruhga, shahar tili (adabiy til) **sermo urbanus** va qishloq tili **sermo vulgaris**ga ajraldi. Shaharlik o'qimishli odamlarning tili mahalliy tillar bilan aralashib ketgan qishloq tilidan ancha farq qila boshladi. Natijada lotin tili mahalliy tillarning shakllanishiga imkoniyat yaratib berdi va hozirgi Roman tillari (fransuz, ispan, portugal, italyan, rumin va moldavan tillari)da o'chmas iz qoldirdi. Olimlarning taxminiga ko'ra, ingliz tilida eng ko'p qo'llaniladigan 2000 so'zdan 10400 tasi lotincha, 2200 tasi yunoncha, qolgan 5400 tasi anglo-saksoncha ekan.

Ijtimoiy-iqtisodiy va fan-texnikaning rivojlanish jarayonida lotin tili o'zbek tiliga ham kirib keldi. Ayniqsa mustaqillikka erishgandan so'ng bozor iqtisodiga o'tish jarayonida minglab tijorat, turizmga oid so'zlar kirib keldi. Bu so'zlar nafaqat ilmiy, halqaro yoki tijorat sohalariga tegishli bo'lgan atamalar, hatto so'zlashuv nutqida ham o'z o'rnini egalladi va "o'zbekchalashib" ketdi. Jumladan: student, dotsent, direktor, rektor, aspirant, auditoriya, laboratoriya, laborant, televideo, respublika, agronom, akvarium, egoist, agent, plantatsiya, irrigatsiya, kapital, prokuror, kolleksiya, gummanitar, lingvist, struktura, korrespondent, fakt, sanatoriya, kosmonavt, kurort, parad, diktator, lektor, leksiya, import, eksport, progress, operatsiya, kurs, instruksiya, agent, eksponat, traktor, fabrika va boshqalar.

O'zbek tiliga kirib kelgan lotincha so'zlarni asliga qiyos qilsangiz, ular asrlar davomida bizgacha yetib kelguncha murakkab tarixiy jarayonni boshidan kechirganiga o'zingiz ham amin bo'lasiz.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bizga ma'lum bo'lgan qadimgi turkiy, got, slavyan, shumer, etrusk va boshqa tillar qachonlardir hukmron til bo'lgan, keyinchalik ular yangi tillarga asos solgan, o'zlari esa qo'llanishdan umuman chiqib ketgan. Lotin tili ham hozirgi kunda so'zlashuvda yo'q, roman tillar oilasiga asos soldi. O'lik til bo'lishiga qaramay, hozirgi kunda ham butun yer yuzida lotincha so'zlar har daqiqa, har soat, har kuni talaffuz etiladi, yoziladi, o'qiladi.

FONETIKA

Lotin alifbosi. Lotin alifbosida 25 ta harf bo'lib, ular quyidagi tartibda joylashgan:

bosh harf	kichik harf	aytilishi	o'zbekcha talaffuzi
A	a	a	a
B	b	be	b
C	c	ce	k
D	d	de	d
E	e	e	e
F	f	ef	f
G	g	ge	g
H	h	ha	h
I	i	i	i
J	j	jot	y
K	k	ka	k
L	l	el	l
M	m	em	m
N	n	en	n
O	o	o	o
P	p	pe	p
Q	q	ku	k
R	r	er	r
S	s	es	s
T	t	te	t
U	u	u	u
V	v	ve	v
X	x	iks	ks
Y	y	ypsilon	i
Z	z	zeta	z

UNLILAR VA UNDOSHLAR TALLAFUZI

Klassik lotin tilida 12 ta unli tovush bo'lib, ular 6 ta unlining cho'ziq va qisqa talaffuz ko'rinishlaridir. Chunonchi, qisqa unlilar: *ā, ē, ī, ō, ū, y*. Berilgan matnlarda qisqa unlilar ustiga ~ belgisi qo'yilsa, cho'ziq unli tepasiga - belgisi qo'yiladi.

Lotin tilida bir necha qo'sh unlilar yoki diftonglar bo'lib, ular hamisha birga qo'llaniladi va so'zlarda ikki unli bir bo'g'inni (difftong) yoki bir tovushni (digraf) tashkil qilishadi. Ular quyidagilar: *au-au* kabi talaffuz etiladi *au-ro-ra=* aurora - tong, *eu-eu* kabi talaffuz etiladi *eu-ro-pa=* europa - yevropa, *ei=ey* kabi talaffuz etiladi *dei-nde=* deynde - nihoyat, *ae=e* kabi talaffuz etiladi *poe-na=* po'na - jazo.

Agar *ae* yoki *oe* kabi talaffuz etiladi *poe-na=* po'na - jazo. cho'ziqlik belgisi yoki ikki nuqta bo'lsa, har qaysi unli tovush alohida talaffuz qilinadi. Masalan; *aer = aer* - havo, *poema = poema* - poema.

UNDOSHLAR TALLAFUZI

Undosh tovushlar talaffuzida quyidagi qonuniyatlarni esda saqlash lozim:

1. Klassik lotin tilida c harfi hamisha k deb talaffuz etiladi. Keyinchalik ushbu harfning ikki xil talaffuzi qoida tusini oldi; *c,i,y,ae,oe* tovushlaridan oldin kelsa s, qolgan hollarda k deb talaffuz etiladigan bo'ldi.

lotincha	fransuzcha	inglizcha	nemischa	o'zbekcha
centum-yuz	cent	cent	Zentimeter	santimetr
decem-o'n	decimal	decimal	dezimal	desimetr
caput-bosh	capital	capital	Kapital	kapital
causa-sabab	cause	cause	kausal	kauzal

2. S harfi ikki unli o'rtasida z deb talaffuz etiladi, boshqa hollarda s kabi talaffuz etiladi; *rosa (roza)* - atirgul, *causa (kauza)* - sabab, *solus (solus)* - yagona, *suus (suus)* - uniki.

3. X ikki unli o'rtasida kelsa kz deb, qolgan hollarda esa ks deb talaffuz etiladi: *exercitus (ekzersitus)* - mashq, *lex (leks)* - qonun.

4. Q harfi hamisha u harfi bilan qo'shilib ishlatiladi va kv deb talaffuz etiladi: *aqua (akva)* - suv, *quis (kvis)* - kim.

5. Ti harf birikmasi unlilardan oldin si kabi talaffuz etiladi *ratio (rasio)* - aql, *zehn*, ammo *sti, xti, tti, rti* birikmalarida ti deb talaffuz etiladi: *bestia (bestia)* - hayvon, *mixtio (mikstio)* - omixta, *attius (attius)* - attius, *tertia (tertia)* - uchinchi.

6 Ngu harf birikmasi ngv deb talaffuz etiladi: *lingua(lingva)* - til.

7. Ch harf birikmasi x deb talaffuz etiladi: *schola(sxola)* - maktab.

8. Ph harf birikmasi f deb talaffuz etiladi: *physica(fizika)* - fizika.

9. Rh harf birikmasi r deb talaffuz etiladi: *rhythmicus(ritmikus)* - ritm.

10. Th harf birikmasi t deb talaffuz etiladi: *theatrum (teatrum)* - teatr.

BO'G'IN AJRATISH

Lotin tilida bo'g'in ochiq yoki yopiq bo'ladi. Unli tovush bilan tugallangan bo'g'in ochiq, undosh tovush bilan tugallangan bo'g'in yopiq bo'g'in deyiladi. So'zda bo'g'unlarning soni shu so'zdagi unli va diftonglarning soniga qarab ajratiladi.

Bo'g'in ajratiladi:

- unli tovush yoki diftongdan keyin ro-sa (ro-za) atir gul, au-ro-ra (au-ro-ra) tong;
- ikki unli o'rtasidan de-us (de-us) xudo;
- ikki undosh o'rtasidan lec-tio (lek-si-o) o'qish;
- uchta undosh bo'lsa, uchinchi undoshdan oldin sanc-tus (sank-tus) avliyol;
- sirg'aluvchi va portlovchi (pl, pr, bl, br, tl, tr, dl, dr, ci, cr, gl, gr) harf birikmalaridan (muta cum liquida) oldin pa-tri-a (pa-tri-a) vatan;
- til o'rta (yarim unli yarim undosh) j tovushi ikki unli o'rtasida kelsa, ikki marta talaffuz qilinib, so'zni ikki bo'g'inga ajratadi maj-jor (may-yor) kattaroq.

CHO'ZIQ VA QISQA BO'G'INLAR

Klassik lotin tilida har bir bo'g'in talaffuz etilishiga ko'ra cho'ziq va qisqa bo'lgan. Diftongli bo'g'inlar hamisha cho'ziq bo'g'in hisoblanadi. Masalan: *paū-per* (kambag'al) birinchi bo'g'inda **au** diftongi bo'lganligi uchun **pau-** cho'ziq bo'g'indir. Hamma yopiq bo'g'inlar cho'ziq talaffuz qilinadi. Masalan: *scrip-tor* (yozuvchi), *magis-ter* (o'qituvchi). Unli tovush bilan boshlangan bo'g'indan oldin kelgan ochiq bo'g'in qisqa talaffuz qilinadi. Masalan: *ra-ti-o* (aql) so'zidagi **ti-** unli tovushdan oldin kelganligi uchun qisqa talaffuz qilinadi. Qolgan ochiq bo'g'inlarda unli tovush cho'ziq bo'lsa cho'ziq, qisqa bo'lsa qisqa talaffuz qilinadi. Masalan: *lū-na* (oy), *a-mā-re* (sevmok). Bu misollardagi ochiq bo'g'in *lū-*, *mā-* cho'ziq unli bilan kelganligi sababli cho'ziq talaffuz qilinadi, *pī-la* (to'p), *mā-ni-pū-lus* (manipulo) so'zlaridagi *pī-*, *mā-*, *pū-* bo'g'inlari qisqa unli tovush bilan kelganligi uchun qisqa talaffuz qilinadi.

URG'U

Lotin tilida urg'u muayyan bir qoidaga ega bo'lib, ikki bo'g'inli so'zlarda birinchi bo'g'inga tushadi. Uch yoki undan ortiq bo'g'inli so'zlarda esa so'zning oxiridan ikkinchi cho'ziq bo'g'inga tushadi. Agar so'zning oxiridagi bo'g'in qisqa bo'lsa bu holda so'z oxiridan uchinchi bo'g'inga tushadi. Masalan: ikki bo'g'inli so'zlar *pa-ter* - ota, *ma-ter* - ona, *vi-a* - yo'l, *cae-lum* - osmon, *cau-sa* - sabab. Oxiridan ikkinchi bo'g'in urg'uli bo'lgan so'zlar *a-mi'-cus* - do'st, *ha-be-re* - ega bo'lmoq, *lau-da-re* - maqtamoq. Oxiridan uchinchi bo'g'in urg'uli bo'lgan so'zlar *au-tum-num* - kuz, *de-fen-do* - men himoya qilayman.

MORFOLOGIYA

Quidquid discis tibi discis.
Nimaniki o'rgansang, o'zing uchun o'rganasan.

LOTIN TILNING QURULISHI HAQIDA

Lotin tili Hind-Yevropa tillari oilasidagi roman tillari bo'limining asoschisi, boshlovchisi hisoblanib, tuzilishi jihatidan sintetik til hisoblanadi, ya'ni bunda so'zlarning leksik va grammatik shakllari asosan qo'shimchalar vositasida ifoda etiladi, va xuddi shu xususiyatlari bilan analitik tillar guruhiga kiruvchi fransuz, ingliz va tojik tillaridan farq qiladi. Chunonchi bu tillarda qo'shimchalar o'rmini yordamchi so'zlar (predloglar, artikl va ba'zan supletiv shakllar) bajaradi. Masalan:

lotincha	fransuzcha	inglizcha	nemischa
domo	a la maison	to the house	nach Hause
puerorum	des enfants	children	der Kinder
o'z b e k ch a			
uyga yoki uyda, bolalarning			

Lotin tili sintaksisining xarakterli xususiyatlaridan biri shundan iboratki, bu tilda, so'z tartibi erkin bo'lib, gapda so'zning o'rni o'zgargani bilan, uning sintaktik vazifasi asosan o'zgarmaydi. Lotin tilida otlar va sifatlilar asosdagi oxirgi tovushiga qarab turlanish guruhlariga bo'linsa, fe'llar esa o'zakkdagi oxirgi unli tovushga qarab turlanish guruhlariga bo'linadi. O'zbek tilida rod grammatik kategoriyasi bo'lmaganligi sababli otlar (bundan sifatlilar mustasno) turlanish guruhlariga bo'linmay, oltita kelishikda bir xil qo'shimchalarni olib, turlanadi.

Lotin tili morfologiyasini to'g'ri tushunish uchun, quyidagilarga amal qilish lozim bo'ladi: 1) so'zlarning lug'atda berilish tartibini o'rganish, 2) so'z o'zagini to'g'ri aniqlash, 3) so'zlarning o'zagi, suffiksi va qo'shimchalarini farqlay olish lozim.

NOMEN SUBSTANTIVUM

Lotin tilida ot quyidagi grammatik kategoriyalarga ega.

1. Rod (genus). Lotin tilida otlarda uchta rod bor: mujskoy rod (masculinum) qisqacha **m** bilan ifodalanadi, jenskiy rod (femineum) qisqacha **f** bilan ifodalanadi, sredniy rod (neutrum) qisqacha **n** bilan ifodalanadi.

Jonli predmetni anglatuvchi ba'zi otlar ikkala rodda ham bo'lishi mumkin: *civis, is m.f.-fuqaro, bos, bovis m.f.- ho'kiz*. Bu turdagi otlar juda kam.

Boshqalari esa, har ikkala rodda o'z shakllariga ega: *filius, ii m.-o'g'il bola, filia, ae f.-qiz bola* (rod grammatik kategoriyasi o'zbek tilida mavjud emas).

2. Son (numerus). Lotin tilida ham boshqa tillardagi kabi birlik (singularis) va ko'plik (pluralis) grammatik kategoriyasi mavjud. Lotin tilida yana shunday otlar borki, ular faqat birlikda qo'llaniladi va singularia tantum deb ataladi. Masalan: *justitia, ae* = haqiqat, odillik, *argentum, i* - kumush, boshqa bir guruh otlar esa faqat ko'plikda qo'llaniladi va pluralia tantum deb ataladi. Masalan; *arma, armorum n* - qurol, *divitiae, arum f* - boylik va boshqalar.

3. Kelishik (casus). Lotin tilida 6 ta kelishik mavjud bo'lib, ular o'zbek tilidagi kelishiklar bilan quyidagi o'xshash tomonlarga ega:

Nominativus qisqacha (N) - bosh kelishik, kim? nima? so'rog'iga javob beradi va gapda ega yoki kesim (ot kesim) vazifasida qo'llaniladi.

Genetivus (G) - qaratqich kelishigi kimning? nimaning? so'rog'iga javob berib, aniqlovchi yoki vositali to'ldiruvchi vazifasida ishlatiladi.

Dativus (D) - jo'nalish kelishigi, kimga? nimaga? so'rog'iga javob berib, vositali to'ldiruvchi va maqsad holi vazifasida qo'llaniladi.

Accusativus (Acc) -tushum kelishigi, kimni? nimani? va qayerga? so'rog'iga javob beradi va gapda vositasiz to'ldiruvchi vazifasini bajaradi. Predlog bilan kelgan holda, vositali to'ldiruvchi yoki hol vazifasida qo'llaniladi.

Ablativus (Abl) - bu kelishik o'zbek tilidagi ikkita kelishikning vazifasini bajaradi; o'rin-payt va chiqish kelishigi kabi kimda? nimada? qayerda? yoki kimdan? nimadan? qayerdan? so'rog'lariga javob beradi. Gapda vositali to'ldiruvchi yoki hol vazifasini bajaradi.

Vocativus (V) - vokativ kelishigi, chaqirish va murojaatni ifodalab, asosan, buyruq gaplarda ishlatiladi.

Shuni esdan chiqarimaslik kerakki, lotin tilida otlarning qaysi kelishikda kelishi ko'pincha ular bilan yonma-yon qo'llangan predloglarga ham bog'liqdir.

4. Turlanish (declinatio). Lotin tilida otlarning besh xil turlanishi bo'lib, ular biri ikkinchisidan asoslari (so'z o'zagi) dagi ma'lum unillar bilan farqlanadi. Lotin tilida asos (o'zak) dagi so'nggi unli birmuncha o'zgarishi ham mumkin, biroq u so'z o'zagini tubdan o'zgartira olmaydi. Shuning uchun ham lotin tili lug'atlarida otlar hamisha bosh va qaratqich kelishiklarida beriladi. Otlarni amaliy jihatidan farqlash belgisi Genetivus singularis shakli hisoblanadi. Otlarning Gen.sing. shaklidagi kelishik qo'shimchasi olib tashlansa, otlning asosi hosil bo'ladi. Shu bilan bir qatorda qaratqich kelishigining qo'shimchasi ma'lum otlning qaysi turlanishga taaluqli ekanligini ham ko'rsatadi. Masalan:

Turlanish	Asosdagi so'nggi unli	Gen.sing. qo'shimchasi
1 - turlanish	-a	-ae
2 - turlanish	-o,-e	-i
3 - undosh turlanish	undosh tovush	-is
3 - unli turlanish	-i	-is
4 - turlanish	-u	-us
5 - turlanish	-e	e-i

Eslatma: O'zbek tilida so'zlashuvchi talabalar otlarning turlanishi deganda otlarning 6 ta kelishikda qo'shimchalar qabul qilishini tushunadilar. Aslida esa turlanish bu otlarning asosiga qarab

guruhlarga bo'linishidir. Ya'ni bosh kelishikdan boshqa kelishiklarda, har bir guruhga kiruvchi otlar alohida kelishik qo'shimchalarga ega. Bu hol turkiy tillarda, jumladan, o'zbek tilida, grammatik rod kategoriyasi bo'lmaganligi sababli uchramaydi. Masalan:

lotincha o'zbekcha

I tur. II tur. III tur.

N. luna puer homo B. oy bola odam

G. lun-ae puer-i homin-is Q. o'ning bolaning odamning

BIRINCHI TURLANISHGA KIRUVCHI OTLAR

Repetitio est mater studiorum.
Takrorlash bilimning onasidir.

Otlarning birinchi turlanishiga Nom.singularis da -a qo'shimchasi bilan tugallangan jenskiy roddagi otlar, hamda ba'zi bir mujskoy roddagi (kasb-hunar va millat ma'nosini bildiruvchi) otlar kirib, ular Gen.sing.da -ae qo'shimchasini oladilar. Masalan; *concordia, ae f.* - rozilik, *doctrina, ae f.* - o'qish, o'rganish, *fabula, ae f.* - masal, hikoya, *agricola, ae m.* - dehqon, *nauta, ae m.* - dengizchi, *persa, ae m.* - fors, eronlik, *scythae, ae m.* - skif.

Birinchi turlanishdagi otlarning kelishik qo'shimchalari:

Singularis		Pluralis	
Nom.	-ā	-ae	
Gen.	-ae	-ārum	
Dat.	-ae	-īs	
Acc.	-am	-ās	
Abl.	-ā	-īs	
Voc.	-ā	-ae	

Birinchi turlanishdagi otlarning kelishik qo'shimchalaridan ko'rinib turibdiki, barcha kelishiklarda -a unlisi saqlangan. Masalan;

Singularis		Pluralis	
Nom.	<i>fabulā</i> hikoya	<i>fabulae</i> hikoyalar	
Gen.	<i>fabulae</i> hikoyaning	<i>fabulārum</i> hikoyalarning	
Dat.	<i>fabulae</i> hikoyaga	<i>fabulis</i> hikoyalarga	
Acc.	<i>fabulam</i> hikoyani	<i>fabulās</i> hikoyalarni	

Abl.	<i>fabulā</i> hikoyada, dan	<i>fabulis</i> hikoyalarda, dan
Voc.	<i>fabulā</i> hikoya	<i>fabulae</i> hikoyalar

IKKINCHI TURLANISHGA KIRUVCHI OTLAR

Docendo discimus.
O'rgatib, o'rganamiz.

Otlarning ikkinchi turlanishiga Nom.sing.da -us, -er qo'shimchali mujskoy roddagi, -um qo'shimchali sredniy roddagi otlar hamda -ir qo'shimchali vir oti kiradi. Bu otlar Gen. sing.da -i qo'shimchasini oladilar. Masalan: *amicus, amici m* - do'st, o'rtoq, *hortus, horti m* - bog', chorbog', *liber, libri m* - kitob, daftar, *ager, agri m* - yer, dala, *metallum, metalli n* - metal, *aurum, auri n* - oltin, *locus, loci m* - o'rin, joy.

Ikkinchi turlanishdagi otlarning kelishik qo'shimchalari va ularning turlanishi.

Singularis		Pluralis	
Nom.	m. -ūs, -ēr, -ūm	m. -ī, -ōrum	n. -ā
Gen.	-ī	-īs	
Dat.	-ō	-īs	
Acc.	-ōm	-ōs, -īs	-ā
Abl.	-ō	-ī, -ā	
Voc.	-ē, -ēr, -ūm		

Singularis		Pluralis	
Nom.	<i>lupūs</i> bo'ri	<i>libēr</i> metallum	
Gen.	<i>lupī</i> bo'ri	<i>librī</i> metalli	
Dat.	<i>lupō</i> bo'riga	<i>librō</i> metallō	
Acc.	<i>lupūm</i> bo'ri	<i>librūm</i> metallum	
Abl.	<i>lupō</i> bo'rida, dan	<i>librō</i> metallō	
Voc.	<i>lupē</i> bo'ri	<i>libēr</i> metallum	
Singularis		Pluralis	
Nom.	<i>lupī</i> bo'rilar	<i>librī</i> metallā	
Gen.	<i>lupōrum</i> bo'rilarning	<i>librōrum</i> metallōrum	

Dat.	lupīs	bo'rilarga	librīs	metallīs
Acc.	lupōs	bo'rilarni	librōs	metallā
Abl.	lupīs	bo'rilardan	librīs	metallīs
Voc.	lupī	bo'rilar	librī	metallā

Eslatma:

1.-us qo'shimchali mujskoy roddagi otlar Voc.sing.da -e qo'shimchasini oladilar. Boshqa hollarda, hamisha Nom. va Voc. kelishiklari bir xil qo'shimchaga ega bo'ladi.

2. Sredniy roddagi otlar hamisha Nom., Acc. va Voc.da bir xil qo'shimchali bo'ladi. Bu roddagi otlar shu kelishiklarning ko'plik sonida doim bir xil ya'ni -a qo'shimchasini oladi.

3. Mujskoy hamda sredniy roddagi -ius, -ium qo'shimchasi bilan tugallangan otlarda, o'zakkdagi i unlisi saqlangan holda, Gen. sing.da ikkita ii bilan yoziladi. Masalan: *filius, filii* m - o'g'il, *imperium, imperii* n - hokimiyat.

4. *Puer, pueri* m - o'g'il bola, *vir, viri* m - erkak kishi kabi otlar ham ikkinchi turlanish otlari kabi turlanadi.

UCHINCHI TURLANISHGA KIRUVCHI OTLAR

Multos timere debet, quem multi timet.
Ko'pchilik kimdan qo'rqsa, o'shalardan qo'rqish kepak.

Uchinchi turlanishga kiruvchi otlar noto'g'ri turlanuvchi otlar deb atalishi mumkin, chunki bu turlanishga kiruvchi ko'pchilik otlarning asosida o'zgarish kuzatiladi. Shuningdek, Gen. sing.da ular Nom.sing. dagiga nisbatan bir bo'g'in ko'p bo'lib, so'z asosidagi undoshlar turlicha bo'ladi.

Bu turlanishga Nom.sing.da har xil qo'shimchalarni va Genetivus sing.da -is qo'shimchasini olgan mujskoy, jenskiy hamda sredniy roddagi otlar kiradi. Masalan: *cantor, oris* m.- ashulachi, *dictator, oris* m.- diktator, *error, oris* m.-xato, *caritas, aias* f.- hurmat, extirom, *caro, carnis* f.-go'sht, *clades, is* f.-baxtsizlik, *carmen, inis* n.- qo'shiq, *frigus, oris* n.- sovuq, qahraton, *tempus, oris* n.- vaqt, zamon, *homo, inis* m.- odam, inson, *lex, legis* f - qonun.

Uchinchi turlanishdagi otlarning asosi ularning Gen.sing. shaklidan -is qo'shimchasini olib tashlash yo'li bilan aniqlanadi. Masalan: bosh kelishikdagi *juvenis*, qaratqich kelishigida *juvenilis*

bo'ladi. Qaratqich kelishigidagi -is qo'shimchasi olib tashlansa, otlarning asosi *juvenut*- ekanligi ma'lum bo'ladi. Buni barcha uchinchii turlanishga kiruvchi otlar misolida ham ko'rish mumkin: Nom. *rex*, Gen. *regis* m asosi *reg-*, Nom. *flumen*, Gen. *fluminis* asosi *flumin-* va hokazo.

Uchinchi turlanishga kiruvchi otlar asosdagi oxirgi tovushga qarab ikki variantga bo'linadi. Asosi undosh tovush bilan tugallangan otlar undoshlar varianti, asosi unli tovush bilan tugallangan otlar esa unli varianti deb ataladi. Yana bir guruh otlar borki, ular birligida undoshlar variantiga kiruvchi otlar kabi ko'pligida esa unli variantiga kiruvchi otlardek turlanadi. Shu sababli bu guruhga kiruvchi otlar aralash variant deb ataladi.

UCHINCHI TURLANISHDAGI OTLARNING UMUMIY KELISHIK QO'SHIMCHALARI:

	Singularis		Pluralis	
	m. f.	n.	m. f.	n.
Nom. har xil yoki	-al, -ar, -ē	-ēs,	-ā, -iā	-iā
Gen.	-īs	-īs	-ūm, -um	-iūm
Dat.	-ī	-ī	-ībūs	-ībūs
Acc.	-ēm	-al, -ar, -ē	-ēs,	-iā
Abl.	-ē,	-ī	ībūs	-ībūs

UNDOSH VARIANT

Otlarning uchinchii turlanishidagi undoshlar variantiga Nom.sing. kelishigida har xil qo'shimcha bilan tugallanuvchi uchala roddagi otlar ham kirib, ularning asosi odatda bitta undosh tovush bilan tugallanadi. Bu turlanishga bosh kelishik birlikda assignmatik (nol qo'shimchali) va sigmatik (-s qo'shimchasiga ega bo'lgan) uchala roddagi otlar ham kiradi.

ASSIGMATIK (NOL QO'SHIMCHALI) NOMINATIV

Bu turdagi otlarga asosi yumshoq **-l**, **-r** va til oldi **-n**, **-s** tovushlari bilan tugallangan otlar kiradi. Bundan tashqari bu turlanishga kiruvchi otlarning asosi bosh kelishik yoki boshqa kelishiklarda fonetik qonuniyatlar asosida o'zgarishi mumkin. Masalan:

Nom.sing. *consul*, Gen.sing. *sconsulis*, asosi **consul-**
 Nom.sing. *orator*, Gen.sing. *oratoris*, asosi **orator-**.
 Nom.sing. *nomen*, Gen.sing. *nominis*, asosi **nomin-**.

Ochiq bo'g'inda kelgan qisqa **-e** bosh kelishikdan tashqari qolgan kelishiklarda qisqa **-i** ga aylanadi. *nomen- no-mi-nis*.
 Nom.sing. *ratio*, Gen.sing. *rationis* asosi **ration-**, bosh kelishik birlikda burunlashgan **-n** tovishi tushib qolgan. Xuddi shuningdek: Nom.sing. *homo*, Gen.sing. *hominis*, asosi **homin-**. Qadimda *homon* bo'lgan, Qaratqich kelishigida *homonis*, ochiq bo'g'inda kelgan cho'ziq **-o** qisqa **-i** ga aylanishi natijasida *hominis* bo'lgan. Nom.sing. *tempus*, Gen.sing. *temporis*, asosi **tempor-**. Nom.sing. *tempus tempus*, Gen.sing. *temporis temporis*, asosdagi **-s** rotasizm qonuniga asosan **-r** ga aylangan.

SIGMATIK NOMINATIV

Bu turdagi otlarga asosi jarangli, jarangsiz, til orqa **-c**, **-g** va til oldi **-t**, **-d** tovushlari bilan tugallangan, bosh kelishik birlikda **-s** qo'shimchasini olgan otlar kiradi.

a) asosi **-c**, **-g** tovushlari bilan tugallangan otlar. Nom.sing. *pax*, Gen.sing. *pacis*, Nom.s. *lex*, Gen.s. *legis*.

Til orqa **c**, **g** harflari **s** harfidan oldin kelib shu harf bilan qo'shilib **ks** harf birkimasini beradi. Bu harf birkmasi yozuvda **x** bilan ifodalanadi. **c+s=x**, **g+s=x**. Iegs-lex, pacs-pax.

b) asosi **-t**, **-d** bilan tugallangan otlar.

Nom.s. *aetas*, Gen.s. *aetatis*, Nom.s. *miles*, Gen.s. *militis*. Til oldi **t**, **d** undosh tovushlari **s** dan oldin to'lig'icha assimilyatsiyaga uchraydi. Masalan: Qadimgi lotin tilida *aetatis* bo'lgan **s** dan oldin kelgan **t** shu **s** ta'sirida **s** ga aylangan *aetass*, bir joyda kelgan ikkita bir xil undoshdan biri tushib qolgan *aetas* bo'lgan yoki *miles-milets*,

miles-miles. Bu variantdagi otlar kelishiklarda quyidagicha turlanadi:

Singularis		Pluralis	
m	n	f	n
Nom. <i>flor</i>	<i>corpus</i>	<i>florēs</i>	<i>corpōrā</i>
Gen. <i>floris</i>	<i>nucis</i>	<i>corporis</i>	<i>florūm</i>
Dat. <i>flori</i>	<i>nuci</i>	<i>corpori</i>	<i>floribūs</i>
Acc. <i>florē</i>	<i>nucē</i>	<i>corpūs</i>	<i>nucēs</i>
Abl. <i>florē</i>	<i>nucē</i>	<i>corpore</i>	<i>floribūs</i>
Voc. <i>flor</i>	<i>nux</i>	<i>corpūs</i>	<i>florēs</i>
			<i>nucēs</i>
			<i>corpōrā</i>

Yuqoridagi misollardan ko'rinadiki, undoshlar variantiga kiruvchi otlar bosh kelishikka nisbatan qolgan kelishiklarda bir bo'g'in ko'p bo'lishi bilan xarakterlanadi.

UNLI VARIANT

Uchinchi turlanish otlarning unli variantiga bosh kelishik birlikda **-al**, **-ar**, **-e** qo'shimchalari bilan tugallangan sredniy rod otlari kiradi. Masalan: *mare, maris* n - dengiz, *animal, animalis* n - hayvon, *exemplar, exemplaris* n - misol, nusxa. Bu variantga kiruvchi otlarning asosi hamisha qisqa **-i** bilan tugallanib, fonetik qonuniyatlar ta'sirida Nom.singularisda qisqa **-i** umuman tushib qolgan yoki qisqa **-e** ga aylangan. Masalan: *animali* - animal, *exemplari* - *exemplar*, *marī* - *mare*.

Unilar variantiga kiruvchi otlarning turlanishi:

Sing.		Plur.	
Nom.	<i>marē</i>	<i>marīā</i>	<i>animaliā</i>
Gen.	<i>maris</i>	<i>marium</i>	<i>animalium</i>
Dat.	<i>marī</i>	<i>maribūs</i>	<i>animalibūs</i>
Acc.	<i>marē</i>	<i>marīā</i>	<i>animal</i>
Abl.	<i>marī</i>	<i>maribūs</i>	<i>animali</i>
Voc.	<i>marē</i>	<i>marīā</i>	<i>animal</i>

Uchinchi turlanishning unli variantiga yuqorida qayd etilgan otlardan tashqari jenskiy roddagi teng bo'g'inli otlar (*turris*, *is* f - minor; *puppis*, *is* f - qopqur, dum, orqa; *securis*, *is* f - bolta; *febris*, *is* f - bezgak), shuningdek teng bo'g'inli bo'lgan

shaharlarning nomlari (*Neapolis*, *is* f - Neapol) va mujskoy roddagi daryolarning nomlari (*Tiberis*, *is* m - Tibr) kiradi. Bu otlar Acc. sing. da -im (*turrim*), Abl. sing. da -i (*turri*), Gen. plur. da -ium (*turrium*), Acc. plur. da es yoki -is qo'shimchalarini qabul qiladi. *Vis*, f - kuch, qudrat, oti ham shu guruh otlaridek turlanadi.

Masalan:

Singularis		Pluralis	
Nom.	turris	vis	turrēs
Gen.	turris	vis	turrīum
Dat.	turrī	vis	turrībūs
Acc.	turrim	vis	turrēs (turris)
Abl.	turrī	vis	turrībūs

ARALASH VARIANT

Aralash variantga asosi ikki yoki bir nechta undosh tovush bilan tugallangan yoki bosh kelishik va qaratqich kelishiklarida teng bo'g'inga ega bo'lgan mujskoy hamda jenskiy roddagi otlar kiradi.

Masalan: *pars*, *partis* f - qism, bo'lak, *ars*, *artis* f - san'at, *avis*, *avis* - qush, *nubes*, *nubis* f - bulut.

Bu turlanishga kiruvchi otlarning aralash variant deb atalishiga sabab shundaki, faqatgina Gen. plur. da ular unli variant qo'shimchasi -i ni saqlab qolishgan (-ium), boshqa kelishiklarda esa undosh variant otlaridek turlanadilar.

Aralash variantga kiruvchi otlarning turlanishi:

Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Nom.	ars	avis	avēs
Gen.	artis	avis	aviūm
Dat.	arti	avis	avībūs
Acc.	artēm	avis	avēs
Abl.	arti	avis	avībūs
Voc.	ars	avis	avēs

Eslatma: sredniy rodga tegishli bo'lgan *os*, *ossis* n - suyak otigina aralash varianti otlaridek turlanadi (Nom. Acc. pluralis *ossa*, Gen. pluralis *ossium*)

TO'RTINCHI TURLANISHGA KIRUVCHI OTLAR

Manus manum lavat. - Qo'l qo'lui yuvadi.

Otlarning to'rtinchi turlanishiga Nom. sing. da -us qo'shimchasi bilan tugallanuvchi mujskoy roddagi, hamda -u qo'shimchasi bilan tugallanuvchi sredniy roddagi otlar kirib, Gen. sing. da -us qo'shimchasini oladi. Masalan: *fructus*, *us* m - meva, *exercitus*, *us* m - qo'shin, askar, *cornu*, *us* n - shox, *gelu*, *us* n - yax, muz.

To'rtinchi turlanishga kiruvchi otlarning kelishik qo'shimchalari

Singularis		Pluralis	
Nom.	-ūs	m.	-ūs
Gen.	-ūs	n.	-uā
Dat.	-uī	m.	-uūm
Acc.	-iūm	n.	-ibūs
Abl.	-ū	m.	-uā
Voc.	-ūs	n.	-ibūs

Singularis		Pluralis	
Nom.	fructūs	m.	fructūs
Gen.	fructūs	n.	fructuūm
Dat.	fructuī	m.	fructībūs
Acc.	fructūm	n.	fructūs
Abl.	fructū	m.	fructībūs
Voc.	fructūs	n.	fructūs

Yuqoridagi misollardan ko'rinib turibdiki, IV turlanishdagi otlarda so'z o'zagidagi -u unlisi barcha kelishiklarda saqlangan, biroq ular Dat. va Abl. plur. da III turlanishdagi kabi -ibus qo'shimchasini olgan. Ammo ba'zi bir IV turlanish otlarida esa o'sha kelishiklarda -ubus qo'shimchasini oladi. Masalan: *artus*, *us* m - bo'g'in, *tribus*, *us* m - oddiy xalq, guruh, *specus*, *us* m - g'or, *lacus*, *us* m - ko'l kabi otlarda *artubus*, *specubus*, *lacubus* bo'ladi.

To'rtinchi turlanishga kiruvchi mujskoy roddagi otlarning ko'pchiligi fe'llarning supin asosidan tashkil topgan yasama otlardir. Masalan: *sto, steti, statum, stare* 1 – turmoq, *status, us m* – turish, holat; *video, vidi, visum, videre* 2 – ko'rmoq, *visus, us m* – ko'rishish, tashrif; *cado, cecidi, casum, cadere* 3 – yiqilmoq, tushmoq, *casus, us m* – tushush, o'lish; *audio, audivi, auditum, audire* 4 – eshitmoq, *auditus, us m* – tinglash, eshitish; *sento, sensi, sensum, sentire* 4 – sezmoq, his qilmoq *sensus, us m* – his-hayajon.

Otlarning to'rtinchi turlanishiga bosh kelishik birlikda – *us* qo'shimchasi bilan tugallangan ba'zi bir jenskiy roddagi otlar ham kiradi. Ulardan eng ko'p qo'llanadiganlari quyidagilar: *domus, us f* – uy, *manus, us f* – qo'l. Jenskiy roddagi *domus* oti ba'zi kelishiklarda II turlanish kelishik qo'shimchalarini oladi. Masalan:

Singularis		Pluralis	
Nom.	manūs domūs	manūs	domūs
Gen.	manūs domūs	manuūm	domuūm (dom-ōrum)
Dat.	manui domui	manibūs	domibūs
Acc.	manum domum	manūs	dom-ōs
Abl.	manū dom-ō	manibūs	domibūs
Voc.	manūs domūs	manūs	domūs

BESHINCHI TURLANISHGA KIRUVCHI OTLAR

Res non verba.
Aytish oson, bajarish qiyin.

Otlarning beshinchi turlanishiga Nom.sing. da *-es* qo'shimchasi bilan tugallangan jenskiy roddagi otlar kirib, Gen, sing. da *-ei* qo'shimchasini oladi. Bu turlanishga kam miqdorda otlar kirsa ham, ular nutq jarayonida ko'p qo'llaniladi. Bu turlanishga kiruvchi otlarning ko'pchiligini jenskiy roddagi otlar tashkil qiladi. Faqat *dies, diei f - k u n* so'ziga mujskoy hamda jenskiy rodda qarashlidir. *Dies* va *res* otlarigina birlik va ko'plik sonlarida turlanadi, qolgan otlar esa faqat birlikdagina turlanadi. Masalan:

Singularis		Pluralis	
Nom.	rēs	rēs	diēs
Gen.	rēi	rēum	diērum
Dat.	rēi	rēbūs	diēbūs
Acc.	rēm	rēs	diēs
Abl.	rē	rēbūs	diēbūs
Voc.	rēs	rēs	diēs

OTLARNING BARCHA TURLANISHLARI HAQIDA UMUMIY XULOSA

Homo locum ornat, non hominum locus.
Joy insonni emas, inson joyini bezaydi.

Otlarning barcha turlanishlaridagi kelishik qo'shimchalarini quyoslab, ular orasidagi umumiylikni payqash mumkin:

a) Nom. sing. da mujskoy hamda jenskiy roddagi otlar ikkinchi, to'rtinchi va beshinchi turlanishlarda sigmatik, ya'ni – *s* qo'shimchasiga (II turlanish *lupus*, III turlanish *civitas*, IV turlanish *fructus*, V turlanish *res*) ega bo'ladi. Yoki ba'zi bir uchinchi turlanishga kiruvchi otlar bosh kelishik birligida nol qo'shimchaga, ya'ni hech qanday qo'shimchaga ega bo'lmaydi (*scriptor, homo, flumen*). Sredniy roddagi otlar ikkinchi turlanishda – *m* qo'shimchasiga *bellum*, qolgan turlanishlarda esa nol qo'shimchaga ega (III turlanish *nomen, corpus, os*, IV turlanish *genus, cornu*).

b) Gen.sing. da birinchi, ikkinchi va beshinchi turlanishlarda otlar – *i* qo'shimchasini oladi (I turlanish *stellae – stellai*, II turlanish *lupi*, V turlanish *spei*). Qolgan turlanishlarda esa – *s* qo'shimchasini oladi (III turlanish *hominis*, IV turlanish *fructus*).

c) Dat.sing. da otlar biron bir qo'shimcha olmay asosdagi cho'ziq unli bilan (II turlanish *lupo*, III turlanish *animali*, IV turlanish *gelu*) tugallanadi yoki – *i* qo'shimchasini oladi (I turlanish *terra-i*, III turlanish *scriptor-i*, IV turlanish *fructu-i*, V turlanish *spe-i*).

d) Acc.sing. da mujskoy va jenskiy roddagi otlar barcha turlanishda – *m* qo'shimchasini oladi (I turlanish *stellam*, II turlanish

vulpum, III turlanish *regem*, IV turlanish *manum*, V turlanish *spem*). Sredniy roddagi otlar bosh kelishikda qanday bo'lsa shunday qoladi. e) Abl.sing. da barcha turlanishdagi otlar (III turlanishdagi undoshlar variantidan tashqari) qo'shimcha olmay asosidagi cho'ziq unlini saqlab qoladi. Faqat uchinchi turlanishdagi undoshlar variantida otlar -e qo'shimchasini oladi. Voc.sing. da bosh kelishik birlikda -us qo'shimchasi bilan tugagan II turlanishga kiruvchi otlar -e qo'shimchasini oladi. Qolgan turlanishlarda bosh kelishik bilan bir xil bo'ladi.

f) Nom., plur. da birinchi va ikkinchi turlanishlarda otlar -i qo'shimchasini oladi (I turlanish *stellae-stellai*, II turlanish *lupi*). Qolgan turlanishlarda esa ular -s qo'shimchasini oladi (III turlanish *homines*, IV turlanish *fructus*, V turlanish *res*). Sredniy roddagi otlar hamisha -a qo'shimchasini oladi.

g) Gen. plur. da barcha turlanishlarda bir xil -um qo'shimchasini oladi (I-turlanish *stellarum*, II turlanish *vulporum*, III turlanish *regum*, IV turlanish *fructuum*, V turlanish *rerum*).

h) Dat. va Abl. plur. da birinchi va ikkinchi turlanishlarda otlar bir xil -is qo'shimchasini, qolgan turlanishlarda -ibus yoki *ubus* qo'shimchalarini oladi (I turlanish *stellis*, II turlanish *vulpis*, III turlanish *regibus*, IV turlanish *fructibus*, V turlanish *rebus*).

i) Acc. plur. da barcha turlanishlarda otlar bir xil -s qo'shimchasini oladi (I turlanish *stellas*, II turlanish *vulpos*, III turlanish *reges*, IV turlanish *fructus*, V turlanish *res*). Sredniy roddagi otlar -a qo'shimchasini oladi.

Yuqoridagi misollardan ko'rinadiki, barcha turlanishdagi otlar o'ziga xos belgilariga ega bo'lishi bilan birga ko'plab umumiy tomonlarga ham ega ekan.

BARCHA TURLANISHDAGI OTLARNING KELISHIKLARDAGI QO'SHIMCHALARI CHOG'ISHTIRMA JADVALI

	I		II		IIIund.		IIIunl.		IV		V	
	Singularis		Singularis		Singularis		Singularis		Singularis		Singularis	
	f.	m. n.	f.	m. n.	f.	m. n.	f.	m. n.	f.	m. n.	f.	m. n.
Nom.	-ā	-ūs, -ēr, -ūm	-ī	-ō	-ūm	-ō	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Gen.	-ae	-ī	-ae	-ī	-īs	-īs	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Dat.	-ae	-ī	-ae	-ī	-īs	-īs	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Acc.	-am	-ūm	-am	-ūm	-ēm	-ēm	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Abl.	-ā	-ō	-ā	-ō	-ē	-ē	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Voc.	-ā	-ē, -ēr, -ūm	-ā	-ē, -ēr, -ūm	-ēm	-ēm	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi

Pluralis

	Singularis		Singularis		Singularis		Singularis		Singularis		Singularis	
	f.	m. n.	f.	m. n.	f.	m. n.	f.	m. n.	f.	m. n.	f.	m. n.
Nom.	-ae	-ī, -ā	-ae	-ī, -ā	-ēm	-ēm	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Gen.	-arum	-ōrum	-arum	-ōrum	-ībūs	-ībūs	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Dat.	-īs	-īs	-īs	-īs	-ībūs	-ībūs	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Acc.	-ās	-ās, -ā	-ās	-ās, -ā	-ībūs	-ībūs	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Abl.	-īs	-īs	-īs	-īs	-ībūs	-ībūs	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi
Voc.	-ae	-ī, -ā	-ae	-ī, -ā	-ēm	-ēm	-āl, -ar, -ē	-ūs, -ū	-ēs	-ēi	-ēs	-ēi

IVA II TURLANISH SIFATLARI

Vita rustica parsimoniae, diligentiae est. Qishloq hayoti tejankorlik va g'ayratchanlikka o'rgatadi.

I va II turlanishga kiruvchi sifatlarning lug'aviy shakli -us, -a, -um yoki -er, -a, -ium qo'shimchali so'zlar hisoblanadi.

Bulardan -a qo'shimchali jenskiy roddagi sifatlari I turlanishdagi sifatlari deb qaraladi va ular xuddi otlarning I turlanishidagi qo'shimchalarni qabul qiladi. -us, -er qo'shimchali mujskiy, hamda -um qo'shimchali sredniy roddagi sifatlari II turlanish sifatlarini tashkil qilib, ular ham II turlanish otlaridek turlanadi.

Misolalar: *ferus, fera, ferum* - yovvoyi, *firmitas, firma, firmum* - qattiq, *liber, libera, liberum* - ozod, erkin, *pulcher, pulchra, pulchrum* - go'zal, chiroyli. Shuni unutmaslik kerakki, o'zbek tilida

grammatik rod kategoriyasi bo'lganligi sababli aniqlovchi bilan aniqlanmish o'rtasida moslashuv yo'q, ya'ni so'z birikmalarida sifat bilan ot kelishiklarda moslashmaydi.

Masalan: lotin tilida bosh kelishik birligida **puella bona**, qaratqich kelishigi birligida **puell-ae bon-ae**, o'zbek tilida esa bosh kelishik birlikda **yaxshi qiz bola**, qaratqich kelishigida **yaxshi qiz bolaning**. Bundan xulosa shuki, turkiy tillarda sifatlar lotin tilidan farqli ravishda kelishiklarda turlanmaydi.

Masalan:

Singularis

Nom. *discipulūs bonūs* yaxshi o'quvchi *discipulī bonī*

Gen. *discipuli boni* yaxshi o'quvchining *discipulorum bonorum*

Dat. *discipulō bonō* yaxshi o'quvchiga *discipulī bonīs*

Acc. *discipulūm bonūm yaxshi o'quvchini discipulōs bonōs*

Abl. *discipulō bonō* vaxshi o'quvchida, dan *discipulīs bonīs*

Voc. *discipulē bonē* yaxshi o'quvchi
discipulī bonī

Singularis

Nom. *filiā pulchrā* *chiroyli qiz* *malūm rubrūm*

Gen. *filiae pulchrae* chirovli qizning *malī rubrī*

<i>filiae pulchrae</i>	<i>chiroyli qizga</i>	<i>malō rubrō</i>
Dat.		

Acc. *filiām pulchrām chiroyli qizni*
malūm rubrūm

filiā pulchrā chiroyli qizda, dan *malō rubrō*

Voc. *filiā pulchrā* chiroyli qiz *malūm rubrūm*
 fīlā pūchra chiroyli qiz malūm rubrūm
 fīlā pūchra chiroyli qiz malūm rubrūm

Pluralis

Nom. *filiae pulchrae* *mală rubră*

Gen. *filiārum pulchrarū malōrum rubrōrum*

Gen.	<i>filii pulchri</i>	<i>malis rubris</i>
Dat.		

filiās pulchrās
malā rubrā

Acc.	<i>Julius puterius</i>	<i>malis rubris</i>
Abl.	<i>filii pulchri</i>	

Abi. *junis purpurea*
 Vac. *filiae pulchrae*
 mală rubră
 meais ruboris

SIFATLARNING UCHINCHI TURLANISHI

Beatus, qui prodest, quibus potest.

Har kim qoʻlidan kelgan yordamini oʻzgaga ayamasa, u baxtlidir.

Uchinchi turlanishga uchala roddagi sifatlar ham kirib, rodd qo'shimchalariga qarab uch guruhga bo'linadi; 1) uch qo'shimchali sifatlar, ya'ni mujskoy roddagi sifatlar Nom.sing. da -er, jenskiy roddagi sifatlar -is, sredniy roddagi sifatlar -e qo'shimchalarini oladi. Masalan: *acer, acris, acre* - o'tkir. 2) ikki qo'shimchali sifatlar, ya'ni mujskoy va jenskiy roddagi sifatlar Nom.sing.da bir xil -is, sredniy roddagi sifatlar -e qo'shimchalarini oladi. Masalan: *facilis, facilis, facile* - yengil. 3) bir qo'shimchali sifatlar, y'ani uchala roddagi sifatlar ham Nom.sing.da bir xil -s, -x yoki -r qo'shimchalarini oladi. Masalan: *audax, audacis*- jasur, qo'rqmas, *sapiens, sapientis* - aqli, bilimdon, *pauper, pauperis* - kambag'al, *dives, divitis*-boy, uchinchisi Uchinchi turlanish xuddi otlarning turlanishidagi unililar variantidek turlanadi.

Uchinchi turlanish sifatлари xuddi otlarning uchinchi turlanishidagi untlar variantidek turlanadi.

Singularis			Pluralis		
m	f	n	m	f	n
Nom. <i>acēr</i>	<i>acrīs</i>	<i>acrē</i>	<i>acrēs</i>	<i>acrēs</i>	<i>acriā</i>
Gen. <i>acris</i>	<i>acris</i>	<i>acris</i>	<i>acriū</i>	<i>acriū</i>	<i>acriū</i>
Dat. <i>acrī</i>	<i>acrī</i>	<i>acrī</i>	<i>acrībūs</i>	<i>acrībūs</i>	<i>acrībūs</i>
Acc. <i>acrēm</i>	<i>acrēm</i>	<i>acrē</i>	<i>acrēs</i>	<i>acrēs</i>	<i>acriā</i>
Abl. <i>acrī</i>	<i>acrī</i>	<i>acrī</i>	<i>acrībūs</i>	<i>acrībūs</i>	<i>acrībūs</i>
Voc. <i>acēr</i>	<i>acrīs</i>	<i>acrē</i>	<i>acrēs</i>	<i>acrēs</i>	<i>acriā</i>

Pauper, pauperis - kambag'al, *dives, divitis* - boy, *vetus, veteris* - keksa, *princeps, principis* - asosiy, *particeps, participis* - qatnashayotgan kabi uchinchi guruhga kiruvchi bir qo'shimchali sifatlari uchinchi turlanish otlarining undoshlar variantidek turlanadi.

SIFAT DARAJALARI GRADUS COMARATIONIS

Ferveŭ olla, vivit amicitia.
Qozoning qaynasa, do'stlar uzilmaydi.

Lotin tilida ham o'zbek tilidagi kabi sifatlarning uchta darajasi bor: oddiy daraja (gradus positivus), qiyosiy daraja (gradus comparativus), ortirma daraja (gradus superlativus). Sifat darajalarining yasaliishi lotin tilida o'ziga xos xususiyatlari bilan farq qiladi.

SIFATLARNING QIYOSIY DARAJASI GRADUS COMPARATIVUS

Sifatlarning qiyosiy darajasini yasash uchun ularning Gen.sing. shakli olinib, I turlanishdan -ae, II turlanishdan -i va III turlanishdan -is qo'shimchalari olib tashlanadi va ularning o'rniga mujskoy va jenskiy roddagi sifatlar uchun -ior, sredniy roddagi sifatlar uchun esa -ius qo'shimchalari qo'shiladi. Masalan:

Gradus positivus	Gen.sing.	Gradus comparativus
m f n	m.f. n	m.f. n
clarus, a, um	mashhur clari, clarior, clarius	mashhurroq miser, a, um - baxtsiz miseri, miserior, miserius
celer, is, e	tez celeris, celerius	tezroq

Sifatlarning qiyosiy darajasi xuddi otlarning uchinchi turlanishidagi undosh variantidek turlanadi.

Singularis	Pluralis
m. f. n.	m. f. n.
Nom. clarior clarior clarius	clariōrēs clariōrēs clariōrā
Gen. clariōrīs	clariōrum
Dat. clariōrī	clariōribūs
Acc. clariōrēm clariūs	clariōrēs clariōrā
Abl. clariōrē	clariōribūs
Voc. clarior clarior clarius	clariōrēs clariōrēs clariōrā

SIFATLARNING ORTTIRMA DARAJASI GRADUS SUPERLATIVUS

Lotin tilida ham sifatlarning ortirma darajasi xuddi o'zbek tilidagidek birmuncha murakkab bo'lib, quyidagi usullar bilan yasaladi:

a) sifatlarning ortirma darajasi (gradus superlativus) ni yasash uchun ularning asosi olinib, shu asosga -issim- suffiksi va -us, -a, -um rod qo'shimchalari qo'shiladi. Masalan:

Gradus positivus	Gen.sing.	Gradus superlativus
m. f. n.	m. f. n.	m. f. n.
clarus, a, um - mashhur	clari	clarissimus, a, um - eng mashhur
fortis, e - kuchli	fortis	fortissimus, a, um - eng kuchli
felix - baxtli	felicis	felicissimus, a, um - eng baxtli

b) agar sifatlar Nom.sing. da **-er** qo'shimchasi bilan tugallangan bo'lsa shu **-er** qo'shimchasidan keyin **-rim-** suffiksi va **-us, -a, -um** rod qo'shimchalari qo'shish yo'li bilan yasaladi.

Masalan:

Gradus positivus	Gradus superlativus
m. f. n.	m. f. n.
niger, gra, grum- qora	nigerrimus, a, um - juda qora
acer, acris, acre- o'tkir	acerrimus, a, um - juda o'tkir
pulcher, chra, chrum- go'zal pulcherrimus, a, um	eng go'zal

c) asosi -I undosh tovushi bilan tugallangan uchinchi turlanishga kiruvchi quyidagi oltila sifatlarning ortirma darajasi shu sifatlarning asosiga -lim- suffiksi hamda -us, -a, -um rod qo'shimchalari qo'shish yo'li bilan yasaladi. Masalan:

Gradus positivus	Gen.sing.	Gradus superlativus
facilis, facile - yengil	facilis	facillimus, a, um
difficilis, difficile- og'ir	difficilis	difficillimus, a, um
similis, simile- o'xshash	similis	simillimus, a, um
dissimilis, imile- o'zgacha	dissimilis	dissimillimus, a, um
humilis, humile- past	humilis	humillimus, a, um
gracilis, gracile- yoqimli	gracilis	gracillimus, a, um

Qolgan sifatlarning ortirma darajasi xuddi a bo'limidagidek hosil qilinadi.

Sifatlarning ortirma darajasi kelishiklarda xuddi sifatlarning birinchi va ikkinchi turlanishidek turlanadi.

ANALITIK USUL BILAN YASALUVCHI SIFAT DARAJALARI

Agar I-II turlanishga kiruvchi sifatlarning oddiy darajasidagi rod qo'shimchalaridan oldin (asosi) **e, u, i** unilari kelsa, bunday sifatlarning qiyosiy va ortirma darajalari sintetik (qo'shimchalar qo'shish yo'li bilan emas) usul bilan emas, balki o'zbek tilidagi kabi, ravishlar yordamida hosil qilinadi. Ya'ni, qiyosiy daraja *magis*, ortirma daraja esa *maxime* ravishlari yordamida yasalanadi. Masalan:

Positivus Comparativus

idoneus, a, um - qulay *magis idoneus, a, um* - qulayroq
necessarius, a, um - zarur *magis necessarius, a, um* - zarurroq
perspicus, a, um - tiniq *magis perspicus, a, um* - tiniqroq

Superlativus

maxime idoneus, a, um - eng qulay
maxime necessarius, a, um - eng zarur
maxime perspicus, a, um - juda tiniq

Agar I-II turlanishga kiruvchi sifatlar *-dicus, -ficus* va *-volus* qo'shimchalari bilan tugallangan bo'lsa, bunday sifatlarning asosiga qiyosiy daraja yasash uchun *-entior, entius*, ortirma daraja yasash uchun esa *-entissimus, -entissima, -entissimum* qo'shimchalari qo'shiladi. Masalan:

Positivus Comparativus

maledicus, a, um - yomon so'z *maledicentior, ius*
magnificus, a, um - hashamatli *magnificentior, ius*
bonevolus, a, um - xushabiatli *bonevolentior, ius*

Superlativus

maledicentissimus, a, um - juda yomon so'zli
magnificentissimus, a, um - juda hashamatli
bonevolentissimus, a, um - juda xushabiatli

SUPLETIV USULDA YASALUVCHI SIFAT DARAJALARI

Shakllari turli xil asoslardan tashkil topgan qiyosiy va ortirma darajalari **supletiv** darajalar deb ataladi. Bunday sifatlar jami oltita bo'lib, ular I, II, III turlanish otlaridek turlanadi. Masalan:

Positivus

bonus, a, um - yaxshi
malus, a, um - yomon
magnus, a, um - katta
parvus, a, um - kichik
multi, ae, a - ko'p

Comparativus

melior, melius - yaxshiroq
pejor, pejus - yomonroq
maior, maius - kattaroq
minor, minus - kichikroq
plures, plura - ko'proq

Superlativus

optimus, a, um - juda yaxshi
pessimus, a, um - juda yomon
maximus, a, um - juda katta
minimus, a, um - juda kichik
plurimi, ae, a - juda ko'p

RAVISH

ADVERBIUM

Facile dictu, difficile factu.
 Aytish oson, bajarish qiyin.

Lotin tilida ham ravishlar xuddi o'zbek tilidagi kabi o'zgarmas so'z turkumi hisoblanib, yasallish jihatidan ikki xil bo'ladi: a) tub ravishlar, b) yasama ravishlar.

Tub ravishlar quyidagilar: *olim* - qachonlardir, *semper* - hamisha, *ibi* - u yerda, *ubi* - qayerda, *jam* - hatto, *quot* - qancha, *cras* - ertaga, *hodie* - bugun va h.k.

Yasama ravishlar asosan-sifatlardan tashkil topib quyidagicha hosil qilinadi:

a) birinchi va ikkinchi turlanish sifatlarining asosiga -e qo'shimchasini qo'shish yo'li bilan yasaladi. Masalan:

Adjectivum	Gen.sing.	Adverbium
<i>magnus, a, um</i> - katta	<i>magni</i>	<i>magnē</i>
<i>longus, a, um</i> - uzun	<i>longi</i>	<i>longē</i>
<i>rectus, a, um</i> - to'g'ri	<i>recti</i>	<i>rectē</i>
<i>pulcher, chra, chrum</i> - chiroyli	<i>pulchri</i>	<i>pulchrē</i>

b) uchinchi turlanish sifatlarining asosiga -iter qo'shimchasi qo'shiladi. Masalan:

Adjectivum	Gen.sing.	Adverbium
<i>acer, acris, acre</i> - o'tkir	<i>acris</i>	<i>acriter</i>
<i>velox</i> - tez	<i>velocis</i>	<i>velociter</i>
<i>atrox</i> - zolim	<i>atrocis</i>	<i>atrociter</i>

v) agar uchinchi turlanish sifatlarining asosi -nt bilan tugallansa, shu asosga -er qo'shimchasi qo'shiladi. Masalan:

Adjectivum	Gen.sing.	Adverbium
<i>sapiens</i> - aqli	<i>sapientis</i>	<i>sapienter</i>
<i>recens</i> - yangi, yosh	<i>recentis</i>	<i>recenter</i>

g) ba'zan ikkinchi turlanishdagi sifatlar Abl. sing. da ham ravish vazifasida qo'llaniladi. Masalan: *rarus, a, um* - kamdan-kam - *raro, multus, a, um* - ko'p - *multo, citus, a, um* - tez - *cito*.

d) sredniy roddagi sifatlar ham ba'zi hollarda ravish vazifasida qo'llanilishi mumkin. Masalan: *forte* - mustahkam, *maximum* - eng katta, *minimum* - juda kichkina.

RAVISHLARNING QIYOSIY VA ORTTIRMA DARAJALARI

Citius, altius, fortius.
Tezroq, balandroq, kuchliroq.

Sifatlardan tashkil topgan yasama ravishlarga oddiy, qiyosiy va orttirma darajalarga ega. Yasama ravishlarning qiyosiy darajasi sredniy roddagi sifatning qiyosiy darajasi bilan bir xildir, ya'ni -ius qo'shimchasini oladi. Masalan:

Adjectivum	Gen.sing.	Adverbium	Comarativus
<i>latus, a, um</i> - keng	<i>lati</i>	<i>late</i>	<i>latius</i> - kengroq
<i>fortis, e</i> - kuchli	<i>fortis</i>	<i>fortiter</i>	<i>fortius</i> - kuchliroq
<i>altus, a, um</i> - baland	<i>alti</i>	<i>alte</i>	<i>altius</i> - balandroq
<i>citus, a, um</i> - tez	<i>citi</i>	<i>cite</i>	<i>citius</i> - tezroq

Ravishlarning orttirma darajasini yasash uchun sifatning orttirma darajasidagi -us, -a, -um rod qo'shimchalari olib tashlanadi va ularning o'miga -e qo'shimchasi qo'shiladi. Masalan:

Adjectivum	Gen.sing.	Adverbium	Superlativus
<i>felix</i> - baxtli	<i>felicis</i>	<i>feliciter</i>	<i>felicissime</i>
<i>clarus, a, um</i> - mashhur	<i>clari</i>	<i>clare</i>	<i>clarissime</i>
<i>sacer, cra, crum</i> - muqaddas	<i>sacri</i>	<i>sacre</i>	<i>sacerrime</i>
<i>acer, cris, cre</i> - o'tkir	<i>acris</i>	<i>acriter</i>	<i>acerrime</i>
<i>facilis, e</i> - yengil	<i>facilis</i>	<i>faciliter</i>	<i>facillime</i>

EGALIK OLMOSHLARI PRONOMINA POSSESSIVA

Omnia mea mecum porto.
Bor bisotim o'zimda.

Lotin tilida quyidagi egalik olmoshlari bo'lib, ular sifatlar kabi rod, son va kelishik grammatik kategoriyalariga ega:

Singularis	Pluralis
m	n
f	f
m	m
f	f
meus	meum
noster	nostra
nostrum	
II. tuus	tua
vester	vestra
vestrum	
III. suus	sua
suum	

Egalik olmoshlari xuddi birinchi va ikkinchi turlanishga kiruvchi sifatlar kabi bir xil rod qo'shimchalariga ega bo'lganligi sababli kelishiklarda shu sifatlardek turlanadi. Masalan:

Singularis	Pluralis
m	f
n	n
m	m
f	f
meus	meum
mei	meae
mea	mea

Gen.	<i>mei</i>	<i>meae</i>	<i>mei</i>	<i>meorum</i>	<i>meorum</i>
Dat.	<i>meō</i>	<i>meae</i>	<i>meō</i>	<i>meīs</i>	<i>meīs</i>
Acc.	<i>meum</i>	<i>meam</i>	<i>meum</i>	<i>meos</i>	<i>meos</i>
Abl.	<i>meō</i>	<i>meā</i>	<i>meō</i>	<i>meīs</i>	<i>meīs</i>
Voc.	<i>mi</i>	<i>mea</i>	<i>meum</i>	<i>mei</i>	<i>meae</i>

Eslatma: O'zbek tilida egalik olmoshlari bo'lmaganligi sababli lotin tilidagi egalik olmoshlari **meus, tuus, noster, vester** o'zbek tiliga kishilik olmoshlarning qaratqich kelishigidagi shakli hamda egalik qo'shimchalari orqali tarjima qilinadi. Masalan: **meus pater** - mening ota=m, **tuus pater** - sening ota=ng, **suus pater** - uning ota=si.

KISHILIK OLMOSHLARI PRONOMINA PERSONALIA

Parva vitia aliorum ridetis, sed magna,
quae vos dedecorant, non videtis.

Boshqalrning kichik xatosidan kulasiz, o'zingizning katta aybin-gizni ko'rmaysiz.

Lotin tilida kishilik olmoshlari quyidagilar: **ego** - men, tu- sen, **nos** - biz, **vos** - siz. Lotin tilida uchinchi shaxs birlik va ko'plikni ifodalovchi aniq kishilik olmoshlari yo'q, ularning o'rniga **is, ea, id** kabi ko'rsatish olmoshlari ishlatiladi.

Kishilik olmoshlari kelishiklarda quyidagicha turlanadi:

Singularis	
Nom.	<i>ego</i> men
Gen.	<i>mei</i> mening
Dat.	<i>mihi</i> menga
Acc.	<i>me</i> meni
Abl.	<i>me</i> menda, mendan
te senda, sendan se unda, undan	

Pluralis	
Nom.	<i>nos</i> bizlar
Gen.	<i>nostrī</i> bizlarning
Dat.	<i>vestri</i> sizlarning
Abl.	<i>vestrum</i> sizlardan

birimizni	
Dat.	<i>nobis</i> bizga
Acc.	<i>nos</i> bizni
Abl. <i>nobis</i> bizda, bizdan	
biringizni	
Dat.	<i>vobis</i> sizga
Acc.	<i>vos</i> sizni
Abl. <i>vobis</i> sizda, sizdan	

Eslatma: Ba'zan Ablativus kelishigida kishilik olmoshlari cum predlogi bilan qo'shib keladi va o'zbek tiliga **mecum** - men bilan, **tecum** - sen bilan, **nobiscum** - biz bilan, **vobiscum** - siz bilan, **secum** - u bilan deb tarjima qilinadi.

KO'RSATISH OLMOSHLARI PRONOMINA DEMONSTRATIVA

Vita sine libertate, nihil.
Erkinlik bo'lmagan hayot, hayot emas.

Lotin tilida ko'rsatish olmoshlarining bir qancha shakllari bor bo'lib, ularning keng qo'llanuvchilari quyidagilar hisoblanadi: **hic**, **haec**, **hoc** - mana bu, so'zlovchiga nisbatan yaqinda joylashgan predmetni ko'rsatishda qo'llaniladi. **ille, illa, illud** - ana u. So'zlovchiga nisbatan o'zoqda joylashgan predmetni ko'rsatishda qo'llaniladi.

Iste, ista, istud - o'sha. Ikkinchi shaxs tegishli (daxldor) narsani ko'rsatishda qo'llaniladi.

Is, ea, id - u, o'sha. Uchinchi shaxs tegishli predmetni ko'rsatishda yoki uchinchi shaxs kishilik olmoshi vazifasida qo'llaniladi.

Ko'rsatish olmoshlarining turlanishida quyidagilarni bilish lozim; a) ko'rsatish olmoshlari Gen. sing.da barcha rodlarda ham - **ius** qo'shimchasini oladi. b) Dat.sing.da esa, hamma rodlarda - **i** qo'shimchasini oladi. Qolgan barcha kelishiklarda ko'rsatish olmoshlari birinchi va ikkinchi turlanish sifatlaridek turlanadi.

Singularis		Pluralis	
ille, illa, illud - ana u		ille, illa, illud - ana u	
m	f	n	f
Nom.	<i>illē</i>	<i>illā</i>	<i>illud</i>
Gen.	<i>illiūs</i>	<i>illiūs</i>	<i>illōrum</i>
Dat.	<i>illī</i>	<i>illī</i>	<i>illīs</i>

Acc.	<i>illum</i>	<i>illud</i>	<i>illōs</i>	<i>illās</i>	<i>illā</i>
Abl.	<i>illō</i>	<i>illō</i>	<i>illīs</i>	<i>illīs</i>	<i>illīs</i>
Voc.	<i>illē</i>	<i>illud</i>	<i>illī</i>	<i>illae</i>	<i>illā</i>

is, ea, id - u, o'sha

Nom.	<i>is</i>	<i>ea</i>	<i>id</i>	<i>ei(ii)</i>	<i>eae</i>	<i>eā</i>
Gen.	<i>ejūs</i>	<i>ejūs</i>	<i>eōrum</i>	<i>eōrum</i>	<i>eārum</i>	<i>eōrum</i>
Dat.	<i>ei</i>	<i>ei</i>	<i>eīs(iis)</i>	<i>eīs(iis)</i>	<i>eīs(iis)</i>	<i>eīs(iis)</i>
Acc.	<i>eum</i>	<i>eam</i>	<i>id</i>	<i>eōs</i>	<i>eās</i>	<i>eā</i>
Abl.	<i>eō</i>	<i>eā</i>	<i>eō</i>	<i>eīs(iis)</i>	<i>eīs(iis)</i>	<i>eīs(iis)</i>
Voc.	<i>is</i>	<i>ea</i>	<i>id</i>	<i>ei(ii)</i>	<i>eae</i>	<i>eā</i>

idem, eadem, idem - o'shaning o'zi

Nom.	<i>idem</i>	<i>eadem</i>	<i>idem</i>	<i>eīdem</i>	<i>eōrundem</i>	<i>eīrundem</i>	<i>eōrundem</i>
Gen.	<i>eiusdem</i>						
Dat.	<i>eīdem</i>				<i>eīsdem</i>	<i>(iisdem)</i>	
Acc.	<i>eundem</i>	<i>eandem</i>	<i>idem</i>	<i>eōsdem</i>	<i>eāsdem</i>	<i>eīsdem</i>	<i>eōsdem</i>
Abl.	<i>eodem</i>	<i>eadem</i>	<i>eodem</i>	<i>eīsdem</i>	<i>(iisdem)</i>		
Voc.	<i>idem</i>	<i>eadem</i>	<i>idem</i>	<i>eīdem</i>	<i>eādem</i>	<i>eīdem</i>	<i>eōdem</i>

hic, haec, hoc - mana bu

Nom.	<i>hic</i>	<i>haec</i>	<i>hōc</i>	<i>hī</i>	<i>hae</i>	<i>haec</i>
Gen.	<i>huius</i>	<i>huius</i>	<i>huius</i>	<i>hōrum</i>	<i>hārum</i>	<i>hōrum</i>
Dat.	<i>huic</i>	<i>huic</i>	<i>huic</i>	<i>hīs</i>	<i>hīs</i>	<i>hīs</i>
Acc.		<i>hūnc</i>	<i>hūnc</i>	<i>hōc</i>	<i>hās</i>	<i>haec</i>
Abl.	<i>hōc</i>	<i>hāc</i>	<i>hōc</i>	<i>hīs</i>	<i>hīs</i>	<i>hīs</i>
Voc.	<i>hīc</i>	<i>haec</i>	<i>hōc</i>	<i>hī</i>	<i>hae</i>	<i>haec</i>

Eslatma: iste, ista, istud ko'rsatish olmoshlari xuddi **ille, illa, illud** kabi, **idem, eadem, idem** ko'rsatish olmoshlari esa **is, ea, id** olmoshlariidek turlanadi. Idem, eadem, idem - o'shaning o'zi, uning o'zi, ko'rsatish olmosh is va kuchaytiruvchi dem ning qo'shilishidann iborat bo'lib, turlanganda faqat ko'rsatish olmoshi is turlanadi.

NISBIY OLMOSHLAR PRONOMINA RELATIVA

Qui querit, reperit.
Izlagan topadi.

Lotin tilida nisbiy olmoshlar **qui, quae, quod** lar bo'lib, gapda sifat shaklida "**qaysikim**", ot shaklida esa "**kim, nima**" kabi ma'nolarni anglatadi. Nisbiy olmoshlar kelishiklarda xuddi ko'rsatish olmoshlariidek turlanadi. Masalan:

Singularis			Pluralis			
m.	f.	n.	m.	f.	n.	
Nom.	<i>quī</i>	<i>quae</i>	<i>quōd</i>	<i>quī</i>	<i>quae</i>	<i>quae</i>
Gen.	<i>cuius</i>	<i>quorum</i>	<i>quarum</i>	<i>quōrum</i>	<i>quārum</i>	<i>quōrum</i>
Dat.	<i>cui</i>	<i>quibus</i>	<i>quibus</i>	<i>quōs</i>	<i>quās</i>	<i>quibūs</i>
Acc.	<i>quem</i>	<i>quam</i>	<i>quōd</i>	<i>quos</i>	<i>quas</i>	<i>quae</i>
Abl.	<i>quo</i>	<i>quā</i>	<i>quō</i>	<i>quibus</i>	<i>quās</i>	<i>quibūs</i>

Ba'zan nisbiy olmoshlar kelishigida cum predlogi bilan qo'shilib keladi "quod cum, quibus cum" va o'zbek tiliga "**qaysikim u bilan, kim bilan, nima bilan**" deb tarjima qilinadi.

SO'ROQ OLMOSHLARI PRONOMINA INTERROGATIVA

Quisquis amat ranam, putat ranam esse Diana.
Baqaga ishq tushgan uni Diana deb his qiladi.

So'roq olmoshlari **qui?**, **quae?**, **quod?** "**qaysi?**", **quis?** "**kim**" va **quid?** "**nima**" lar bo'lib, kelishiklarda ko'plikda turlanmay, birlikda xuddi nisbiy olmoshlar kabi turlanadi. Ko'rsatish olmoshlar **uter, utra, utrum?** "**qaysi biri?**", **ikkalasidan qaysi biri?** ille, illa, illud ko'rsatish olmoshlariidek turlanadi. Masalan:

	m.	n.	m.	f.	n.
Nom.	<i>quīs?</i>	<i>quid?</i>	<i>uter?</i>	<i>utrā?</i>	<i>utrūm?</i>
Gen.	<i>cuius?</i>		<i>utrius?</i>		
Dat.	<i>cui?</i>		<i>utri?</i>		
Acc.	<i>quem?</i>	<i>quid?</i>	<i>utrūm?</i>	<i>utrūm?</i>	<i>utrūm?</i>
Abl.	<i>quō?</i>	<i>quō?</i>	<i>utrō?</i>	<i>utrā?</i>	<i>utrū?</i>

GUMON OLMOSHLARI PRONOMINA INDEFINITA

Quid dubitas ne faceris.
Ikkilangan ishingni qilma.

Lotin tilida gumon olmoshlari shakl jihatidan so'roq olmoshlarining aynan o'zi bo'lsada, faqatgina o'zidan keyin *-ali*, *-piam*, *-quam*, *-dam*, *-que*, *-vis*, *-libet*, *-cunque* kabi yuklamalar bilan qo'shilib, gumon olmoshlarini ifodalaydi. Masalan:
aliquis, aliqua, aliquid biror bir kimsa
quispiam, quaequam, quidpiam kimdir
quisquam, quidquam kimdir

Gumon olmoshlari ham nisbiy olmoshlar kabi turlanadi. Turlanganda noaniqlik ma'nosini ifodalovchi yuklamalar o'zgaray qoladi.

PREDLOGLAR

PRAEPOSITIONES

Per aspera ad astra.
Mashaqqatlar orqali maqsadga yetish.

Lotin tilida predloglar juda keng qo'llaniluvchi yordamchi so'zlar hisoblanib, asosan Accusativus va Ablativus kelishiklari bilan qo'llanadi.

1. Ablativus kelishigi bilan qo'llanuvchi predloglar: **a**, **ab**, **abs** - **dan**; **de**-**haqida**, **-dan**, yoki narsaning qo'zg'alishini, yo'nalishini bildiradi, **-dan**, **tomonidan**; **ex**, **e** ish-harakatning biror yerdan, narsadan yoki biror narsa ichidan boshlanishini bildiradi, **-dan**; cum - **bilan**; pro -**dan nariga**, **-ning ortiga**, **-ga**, **-da**, **uchun**; **prae** - **yonida**, **oldida**, **yaqinida**; **sine** - **yo'qlik**, **kamlik** ma'notlarini bildiradi, **-siz**, **be-**, **kam**, **yo'q**.

2. Accusativus kelishigi bilan qo'llanuvchi predloglar: **ad**-**turgan** joyini bildiradi, **yaqinida**, **yonida**, **oldida**; **quaequam**, **nimaga**, **kimga** so'zlariga javob bo'lib keladi; **-ga**, **ustiga**; ish-harakatning yo'nalishini bildiradi; **-ga**, **sari**, **qarab**, **tomon**, **yoniga**, **tarafiga**, **-gacha**, **-ga** qadar; **ante** -**gacha**, **-ga** qadar; **apud** - **yonida**, **oldida**, **yaqinida**; **contra** - **qarshida**, **qarshisida**, **ro'parasida**; **inter** - **orasida**,

o'rtasida, oralig'ida, mobaynida; **per**, **trans** - **ustidan**, **orqali**, **bilan**; **post** - **dan keyin**.

3. In va sub predloglari Accusativus kelishigida, qayerga? so'rog'iga javob bo'ladi: in domum - uyga, sub terram - er ostiga, Ablativus kelishigida kelsa, qayerda? so'rog'iga javob bo'ladi, in domo- uyda, sub terra - yer ostida.

4. Birinchi turlanishga kiruvchi jenskiy roddagi *causa* va *gratia* otlari ba'zan Dativus kelishigida kelib, **sababli**, **bo'lgani uchun**, **shuning uchun**, **shu sababli** deb tarjima qilinadi.

SONLAR

NUMERALIA

Duos, qui sequitur lepores, neutrum capit.
Ikki quyovni quvgan birini ham tuta olmaydi.

Lotin tilida sonlar grammatik jihatidan to'rt turga bo'lib o'rganiladi: sanoq sonlar (cardinalia), tartib sonlar (ordinalia), taqsim sonlar (distributiva) va ravish sonlar (adverbial).

SANOQ SONLAR - CARDINALIA

Sanoq sonlar xuddi arab tilidagi kabi raqam va yozuv orqali ifodalanadi. Rim raqamlari arab raqamlariga nisbatan soddaroq bo'lib, ular jami yettita belgidan iboratdir. Bular quyidagilar:

I bir, V besh, X o'n, L ellik, C yuz, D besh yuz, M ming. Ushbu belgilarning o'rin almashuvi orqali xohlagan sonni ifodalash mumkin. Buning uchun qaysi belgi qaysi belgidan oldin yoki keyin kelishini esda saqlash lozim. Bu quyidagicha:

a) I belgisi V va X belgilaridan oldin yoki shu belgilardan keyin keladi: IV - 4, VI - 6, VII - 7, VIII - 8, IX - 9, XI - 11, XII - 12, XIII - 13 va h.;

b) X belgisi L va C belgilaridan oldin yoki keyin keladi: XL - 40 LX - 60, LXX - 70, LXXX - 80, XC - 90, CX - 110, CXX - 120 va h.;

c) C belgisi D va M belgilaridan oldin yoki keyin keladi: CD - 400, DC - 600, DCC - 700, CM - 900, MC - 1100, MCC - 1200 va h.

SANOQ SONLARNING YASALISHI

a) Sanoq sonlardan I dan IO gachasi tub sonlar hisoblanib, ularni yodda saqlamoq kerak. Ular quyidagilar:

- 1 *unus, a, um* 6 *sex*
- 2 *duo, ae, o* 7 *septem*
- 3 *tres, tria* 8 *octo*
- 4 *quatuor* 9 *novem*
- 5 *quinque* 10 *decem*

b) II dan 17 gacha sonlar avval birlik keyin o'nlik qo'shish yo'li bilan yasaladi. Masalan:

- 11 *undecim* 15 *quindecim*
- 12 *duodecim* 16 *sedecim*
- 13 *tredecim* 17 *septendecim*
- 14 *quattuordecim*

c) 18, 19, 28, 29, 38, 39 kabi sonlarni yasash uchun birlik va o'nlik sonlari o'rtasiga *de* predlogi yoziladi va bir kam yoki ikki kam deb sanaladi.

- 18 *duodeviginti* 38 *duodequadraginta*
- 19 *undeviginti* 39 *undequadraginta*
- 28 *duodetriginta* 48 *duodequingiginta*
- 29 *undetriginta* 49 *undequingiginta*

d) O'nlik sonlarni yasash uchun birlik sonlaridan keyin *-ginta* qo'shimchasi qo'shiladi. Masalan:

- 20 *viginti*
- 30 *triginta* 70 *septuaginta*
- 40 *quadriginta* 80 *octoginta*
- 50 *quingiginta* 90 *nonaginta*
- 60 *sexaginta*

e) Yuzliklarni yasash uchun birlik sonlaridan keyin ikki yuz, uch yuz va olti yuz sonlarini ifodalashda *-centi*, qolgan yuzliklarni ifodalashda *-genti* qo'shimchalari qo'shiladi.

- 100 *centum* 600 *sescenti, ae, a*
- 200 *ducenti, ae, a* 700 *septingenti, ae, a*
- 300 *trecenti, ae, a* 800 *octingenti, ae, a*

f) 21 dan 27 gacha, 31 dan 37 gacha va hokazo sonlarni yasashda ikki xil usul qo'llaniladi: a) avval o'nlik keyin birlik *viginti tres, viginti sex*; yoki

b) avval birlik keyin o'nlik *tres et viginti, sex et viginti*.

SANOQ SONLARNING TURLANISHI

Lotin tilida sanoq sonlardan *unus, a, um, duo, ae, tres, ia, ducenti, -ae, -a*, va qolgan yuzliklar, hamda *milia* sonlari kelishiklarda turlanadi. Boshqa sonlar esa turlanmaydi.

Unus, a, um soni faqat birlik sonda xuddi ko'rsatish olmoshlaridek turlanadi.

m. f. n.

	Nom. <i>unus una unum</i>
Gen. <i>uniūs uniūs</i>	
Dat. <i>unī unī</i>	
Acc. <i>unum unam unum</i>	
Abl. <i>unō unā unō</i>	
Voc. <i>unus una unum</i>	

Ikki *duo, ae* soni faqat ko'plikda, xuddi I va II turlanish otlaridek qo'shimchalar olib turlanali.

m. f. n.

Nom. <i>duo duae duo</i>	
Gen. <i>duorum duorum duorum</i>	
Dat. <i>duobus duobus duobus</i>	
Acc. <i>duos duās duo</i>	
Abl. <i>duobus duobus duobus</i>	
Voc. <i>duo duae duo</i>	

Uch *tres, ia* soni faqat ko'plikda uchinchil turlanishi otlaridagi unililar variantidek turlanadi.

m. f. n.

Nom. <i>trēs triā</i>	
Gen. <i>triūm triūm</i>	
	Dat. <i>tribus tribus</i>
Acc. <i>trēs triā</i>	
Abl. <i>tribus tribus</i>	
Voc. <i>trēs triā</i>	

Ikki yuzdan to'qqiz yuzgacha bo'lgan sonlar ham faqat ko'plik sonda, I va II turlanish otlaridek turlanadi.

	m.	f.	n.
Nom.	<i>ducenti</i>	<i>ducentae</i>	<i>ducentā</i>
Gen.	<i>ducentōrum</i>	<i>ducentārum</i>	<i>ducentōrum</i>
Dat.	<i>ducentīs</i>	<i>ducentīs</i>	<i>ducentīs</i>
Acc.	<i>ducentōs</i>	<i>ducentās</i>	<i>ducentā</i>
Abl.	<i>ducentīs</i>	<i>ducentīs</i>	<i>ducentīs</i>
Voc.	<i>ducenti</i>	<i>ducentae</i>	<i>ducentā</i>

TARTIB SONLAR

NUMERALIA ORDINALIA

Primus inter pares.
Tenglar ichida yagona.

Lotin tilida ham tartib sonlar xuddi nemis va rus tillaridagi kabi rod, son hamda kelishik qo'shimchalariga ega bo'lib, I-II turlanish sifatlaridek turlanadi. Tartib sonlarning yasallishi quyidagi qoidalarga binoan yuz beradi:

a) birinchi va ikkinchi tartib sonlari xuddi rus, ingliz, nemis va fransuz tillaridagi kabi boshqa o'zakdan hosil bo'ladi:

o'zbekcha lotincha ruscha inglizcha nemischa fransuzcha

bir	unus	odin,a	one	eins	un,une
birinchi	primus	pervyy	first	erste	premier,ère
ikki	duo,ae	dva,dve	two	zwei	deux
ikkinchi	secundus	vtoroy	second	zweite	second

b) uchdan o'n yettigacha tartib sonlarni yasash uchun, sanoq sonlarning asosiga **-us, -a, -um** rod qo'shimchalari qo'shiladi.

o'zbekcha	pim paqami	sanoq son	tartib son
uchinchi	III	tres	tertius,a,um
to'rtinchi	IV	quattuor	quartus,a,um
beshinchi	V	quinque	quintus,a,um
oltinchi	VI	sex	sextus,a,um

c) o'n sakkizdan yuqori sonlarda esa, sanoq sonlarning asosiga **-essim va -us, -a, -um** rod qo'shimchalari qo'shiladi.

o'zbekcha	pim paqami	sanoq son	tartib son
o'nsakkiz	XVIII	duodeviginti	duodevicessimus,a,um
o'nto'qqiz	XIX	undeviginti	undevicessimus,a,um
yigirma	XX	viginti	vicessimus,a,um

SANOQ VA TARTIB SONLARNING JADVALI

Rim raqami	arab raqami	sanoq sonlar	tartib sonlar
I	1	<i>unus, a, um</i>	<i>primus, a, um</i>
II	2	<i>duo, ae, o</i>	<i>secundus, alter</i>
III	3	<i>tres, tria</i>	<i>tertius</i>
IV	4	<i>quattuor</i>	<i>quartus</i>
V	5	<i>quinque</i>	<i>quintus</i>
VI	6	<i>sex</i>	<i>sextus</i>
VII	7	<i>septem</i>	<i>septimus</i>
VIII	8	<i>octo</i>	<i>octavus</i>
IX	9	<i>novem</i>	<i>nonus</i>
X	10	<i>decem</i>	<i>decimus</i>
XI	11	<i>undecim</i>	<i>undecimus</i>
XII	12	<i>duodecim</i>	<i>duodecimus</i>
XIII	13	<i>tredecim</i>	<i>tertius decimus</i>
XIV	14	<i>quattuordecim</i>	<i>quartus decimus</i>
XV	15	<i>quindecim</i>	<i>quintus decimus</i>
XVI	16	<i>sedecim</i>	<i>sextus decimus</i>
XVII	17	<i>septendecim</i>	<i>septimus decimus</i>
XVIII	18	<i>duodeviginti</i>	<i>duodevicesimus</i>
XIX	19	<i>undeviginti</i>	<i>undevicesimus</i>
XX	20	<i>viginti</i>	<i>vicesimus</i>
XXI	21	<i>viginti unus</i>	<i>vicesimus</i>
XXII	22	<i>unus et viginti</i>	<i>unus et vicesimus</i>
XXIII	23	<i>viginti duo</i>	<i>vicesimus alter</i>
XXIV	24	<i>duo et viginti</i>	<i>alter et vicesimus</i>
XXV	25	<i>duodeviginta</i>	<i>duodevicesimus</i>
XXVI	26	<i>undetriginta</i>	<i>undetricesimus</i>
XXVII	27	<i>trigintatriginta</i>	<i>trigintatriginta</i>

XL	40	<i>quadraginta</i>	<i>quadragesimus</i>
L	50	<i>quingiginta</i>	<i>quingagesimus</i>
LX	60	<i>sexaginta</i>	<i>sexagesimus</i>
LXX	70	<i>septuaginta</i>	<i>septagesimus</i>
LXXX	80	<i>octoginta</i>	<i>octogesimus</i>
XC	90	<i>nonaginta</i>	<i>nonagesimus</i>
C	100	<i>centum</i>	<i>centesimus</i>
CI	101	<i>centum et unus</i>	<i>centesimus et primus</i>
CC	200	<i>ducenti, ae, a</i>	<i>ducentesimus</i>
CCC	300	<i>trecenti, ae, a</i>	<i>trecentesimus</i>
CD	400	<i>quadriginti, ae, a</i>	<i>quadragesimus</i>
D	500	<i>quingenti, ae, a</i>	<i>quingentesimus</i>
DC	600	<i>sescenti, ae, a</i>	<i>sescentesimus</i>
DCC	700	<i>septingenti, ae, a</i>	<i>septingentesimus</i>
DCCC	800	<i>octingenti, ae, a</i>	<i>octingentesimus</i>
CM	900	<i>nongenti, ae, a</i>	<i>nongentesimus</i>
M	1000	<i>mille</i>	<i>millesimus</i>
MM	2000	<i>duo milia</i>	<i>bis millesimus</i>
MMM	3000	<i>tria milia</i>	<i>ter millesimus</i>
V	5000	<i>quinque</i>	<i>quingentis millesimus</i>
X	10000	<i>decem milia</i>	<i>decies millesimus</i>
C	100000	<i>centum milia</i>	<i>centies millesimus</i>

TAQSIM VA DONA SONLAR

NUMERALIA DISTRIBUTIVA ET ADVERBIA

Bis dat quis mala dat.
Eringan ikki qatnar.

Lotin tilida taqsim sonlarni yasash uchun sonlarning asosiga -
n suffikisi hamda -i, -ae, -a rod qo'shimchalari (ko'plikda) qo'shiladi.
Shu sababdan ham ular birinchi va ikkinchi turlanishdagi sifatlar
ko'pligidagidek turlanadi. Dona sonlarni yasash uchun esa besh
sanoq sonidan boshlab sonlarning asosiga -ies suffiksi qo'shiladi.
Masalan:

Rim raqami	taqsim sonlar	o'zbekcha	dona sonlar	o'zbekcha
I	singuli, ae, a	bittadan	semel	bir marta
II	bini, ae, a	ikkitadan	bis	ikki marta
III	terni, ae, a	uchtadan	ter	uch marta
IV	quaterni, ae, a	turtadan	quater	turt marta
V	quini, ae, a	beshtadan	quinquies	besht marta
VI	seni, ae, a	oltitadan	sexies	olti marta
VII	septēni, ae, a	yettitadan	septies	yetti marta
VIII	octōni, ae, a	sakkiztadan	octies	sakkiz marta
IX	novēni, ae, a	to'qqiztadan	novies	tukkiiz marta
X	deni, ae, a	o'ntadan	decies	un marta
XX	vicēni, ae, a	yigirmatadan	vicies	yigirma marta
C	centēni, ae, a	yuztadan	centies	yuz marta
CC	duēni, ae, a	ikki yuztadan	ducenties	ikki yuz marta
D	quingēni, ae, a	esh yuztadan	quingenties	esh yuz marta
M	singuli milia	mingtadan	milies	ming marta

SIFATDOSHLAR - PARTICIPIA

Dictum factum.

Aytilgan so'z - ottilgan o'q.

Lotin tilida ham xuddi o'zbek tilidagidek sifatdoshlr asosan
fe'llardan yasaladi. Fe'l ma'lum miqdorda fe'llik xususiyatini
yo'qotib sifatlar kabi aniqlanmish bilan rodda, sonda va kelishiklarda
mostashadi. Demak, bunda fe'llar shaxs-sonda tuslanmay, balki
sifatlar kabi kelishiklarda turlanadilar. Shunday bo'lishiga
qaramasdan sifatdoshlr fe'llardek zamon, nisbat kabi grammatik
kategoriyalarini o'zida saqlab qoladi. Sifatdoshlr quyidagi zamon va
nisbatlarga ega:

- hozirgi zamon anqlik nisbatidagi sifatdosh (participium
praesentis activi);
- o'tgan zamon majhullik nisbatidagi sifatdosh (participium
perfecti passivi);
- kelasi zamon anqlik nisbatidagi sifatdosh (participium
futuri activi).

Participium praesentis activi fe'llning shaxssiz shakllaridan biri bo'lib, uni yasash uchun tushanuvchi fe'llning infekt asosi olinadi, I,II tushanishda -ns, III,IV tushanishlarda -ens qo'shimchalari qo'shiladi. Masalan:

- I *vocāre* - chaqirmoq *vocā-ns* - chaqirayotgan
 II *delēre* - buzmoq *delē-ns* - buzayotgan
 III *legēre* - o'qimoq *leg-ēns* - o'qiyotgan
 IV *finīre* - tugatmoq *finī-ens* - tugatayotgan

Hozirgi zamon sifatdoshi rod, kelishik va turlanish kategoriyalariga ega bo'lib, sifatlarning III turlanishidek turlanadi va qaratqich kelishigida -nis qo'shimchasini oladi.

	Singularis		Pluralis	
	m	f	m	f
Nom.	<i>legēns</i>	<i>legēns</i>	<i>legētēs</i>	<i>legētēs</i>
Gen.	<i>legētīs</i>	<i>legētīs</i>	<i>legentium</i>	<i>legentium</i>
Dat.	<i>legentī</i>	<i>legentī</i>	<i>legentibūs</i>	<i>legentibūs</i>
Acc.	<i>legentem</i>	<i>legentem</i>	<i>legentēs</i>	<i>legentēs</i>
Abl.	<i>legentī</i>	<i>legentī</i>	<i>legentibūs</i>	<i>legentibūs</i>
Voc.	<i>legēns</i>	<i>legēns</i>	<i>legētēs</i>	<i>legētēs</i>

Singularis Pluralis

	n	n
Nom.	<i>legens</i>	<i>legentiā</i>
Gen.	<i>legentis</i>	<i>legentium</i>
Dat.	<i>legentī</i>	<i>legentibūs</i>
Acc.	<i>legens</i>	<i>legentiā</i>
Abl.	<i>legentī</i>	<i>legentibūs</i>
Voc.	<i>legens</i>	<i>legentiā</i>

Participium perfecti passivi ni yasash uchun fe'llarning supin asosidagi -um qo'shimchasi olib tashlanadi va uning o'rniga -us, -a, -um rod qo'shimchalari qo'shiladi. Masalan:

- orno, ornavi, ornatum, ornāre* 1 *ornatus, a, um* - bezalgan
doceo, docui, doctum, docēre 2 *doctus, a, um* - o'rgatilgan
lego, legi, lectum, legēre 3 *lectus, a, um* - o'qilgan
facio, feci, factum, facēre 3 *factus, a, um* - bajarilgan
audio, audiui, auditum, audīre 4 *auditus, a, um* - eshitilgan

Participium futuri activi ni yasash uchun fe'llarning supin asosi bilan rod qo'shimchalari -us, -a, -um o'rtasiga -ur- suffiksi qo'shiladi. Masalan:

- orno, ornavi, ornatum, ornāre* 1 *ornaturus, a, um* - bezaydigan.
doceo, docui, doctum, docēre 2 *docturus, a, um* - o'rgatiladigan.
lego, legi, lectum, legēre 3 *lecturus, a, um* - o'qiladigan.
facio, feci, factum, facēre 3 *facturus, a, um* - bajariladigan.
audio, audiui, auditum, audīre 4 *auditurus, a, um* - eshitiladigan.

Sifatdoshlar kelishiklarda xuddi birinchi va ikkinchi turlanish sifatlaridek turlanadi. Masalan:

	Singularis		Pluralis	
	m	f	m	f
Nom.	<i>ornatūs</i>	<i>ornatā</i>	<i>ornatum</i>	<i>ornatī</i>
Gen.	<i>ornatūs</i>	<i>ornatā</i>	<i>ornatūrum</i>	<i>ornatārum</i>
Dat.	<i>ornatō</i>	<i>ornatā</i>	<i>ornatōrum</i>	<i>ornatīs</i>
Acc.	<i>ornatum</i>	<i>ornatam</i>	<i>ornatōs</i>	<i>ornatās</i>
Abl.	<i>ornatō</i>	<i>ornatā</i>	<i>ornatīs</i>	<i>ornatās</i>
Voc.	<i>ornatē</i>	<i>ornatā</i>	<i>ornatum</i>	<i>ornatī</i>

FE'L - VERBUM

Erudito aspera-optima est.
 Jiddiy tarbiya eng yaxshi tarbiyadir.

Lotin tilida fe'llar quyidagi grammatik kategoriyalarga ega:

- a) shaxs kategoriyasi: birinchi shaxs (persona prima), ikkinchi shaxs (persona secunda), uchinchi shaxs (persona tertia);
 b) son kategoriyasi: birlik (numerus singularis), ko'plik (numerus pluralis);
 c) zamon kategoriyasi: lotin tilida fe'llar oltita zamon shakliga ega bo'lib, bular quyidagilar: hozirgi zamon (praesens), o'tgan zamon davom fe'lli (imperfectum), I kelasi zamon (futurum primum), tugallangan o'tgan zamon (perfectum), uzoq o'tgan zamon (plusquamperfectum) va II kelasi zamon (futurum secundum);
 d) mayl kategoriyasi: aniqlik mayli (modus indicativus), buyruq mayli (modus imperativus) va shart mayli (modus coniunctivus);

ye) nisbat kategoriyasi: aniqlik nisbati (activum) va majhullik nisbati (passivum);
f) tuslanish kategoriyasi (conjugatio). Lotin tilida to'g'ri tuslanuvchi fe'llarning hammasi to'rt xil tuslanish (guruh)ga bo'linadi.

Fe'llarning nechanchi tuslanishga tobe ekanligi shu fe'llarning hozirgi zamon (infekt) asosidagi qo'shimchaga qarab aniqlanadi.

Birinchi tuslanishga kiruvchi fe'llarning infekt asosi -ā bilan tugallanadi: noaniq shakli *ornāre*- bezamoq, infekt asosi *ornā*- beza-.

Ikkinchi tuslanishga kiruvchi fe'llarning infekt asosi -ē bilan tugallanadi: noaniq shakli *vidēre*-ko'rmoq, infekt asosi *vidē*- ko'r-.

Uchinchi tuslanishga kiruvchi fe'llar o'z asosiga ko'ra ikki guruhga bo'linadi: a) asosi tutashiruvchi (tematik) qisqa -ē unlisi (bu unli dan oldin undosh yoki -ū kelishi mumkin) bilan tugallanuvchi fe'llar; b) asosi qisqa -ī unlisi bilan tugallanuvchi fe'llar.

Misolalar:

a) noaniq shakli *legēre* - o'qimoq, *statuēre* - o'rnatmoq, infekt asosi *legē*-, *statuē*-.

b) noaniq shakli *capēre* - olmoq, infekt asosi *capī*-. Infekt asosidagi qisqa unli -ī r undoshidan oldin qisqa -ē ga aylanganligi sababli *capere* deb yoziladi.

To'rtinchi tuslanishga kiruvchi fe'llarning infekt asosi cho'ziq -ī bilan tugallanadi: *audīre*-eshitmoq, infekt asosi *audī*-.

O'zbek tilida fe'llar lotin tilidagi kabi tuslanish guruhlarga bo'linmaydi, chunki ularning asosi unli yoki undosh bilan tugallanishidan qat'iy nazar, noaniq shakli bir xil - m o q qo'shimchasi bilan tugallanadi.

FE'L ASOSLARI VA UNING ASOSIY SHAKLLARI

Lotin tilida fe'llar to'rtta asosiy shakliga ega: hozirgi zamon birinchi shaxs birlikdagi asosiy shakl (*orno* - men bezayapman), o'tgan zamon birinchi shaxs birlikdagi asosiy shakl (*ornavi* - men bezadim), harakat nomini ifodalovchi asosiy shakl *ornatum* (bezak,bezash) va fe'llarning noaniq shakllari (*ornāre*-bezamoq). Shu sababli lotin tili lug'atlarida fe'llar o'zbek va boshqa tillardan farqli ravishda avval fe'llarning hozirgi zamon birinchi shaxs

birlikdagi asosiy shakli, keyin o'tgan zamon birinchi shaxs birlikdagi asosiy shakli, harakat nomi, fe'lning noaniq shakli va fe'l qaysi tuslanishga tegishli bo'lsa o'sha raqam yoziladi. Masalan:

laboro, laboravi, laboratum, laborāre I - ishlamoq

habeo, habui, habitum, habēre 2 - ega bo'lmoq

fundo, fudi, fustum, fundēre 3 - quymoq

munio, munivi, munitum, munīre 4 - mustahkamlamoq

Fe'llarning bu to'rt asosiy shakli shu fe'llarning uch asosini aniqlashga yordam beradi. Fe'llarning to'rtinchi asosiy shaklidagi -re qo'shimchasini olib tashlab infekt (infectum) asosi, ikkinchi asosiy shaklidagi -i qo'shimchasini olib tashlab perfekt (perfectum) asosi va uchinchi asosiy shaklidagi -um qo'shimchasini olib tashlab (supinum) supin asoslari aniqlanadi. Masalan:

I infekt. II perfekt. III supin. IV

1. *laboro laborā- laboravi laborav- laboratum laborat- -āre*

2. *habeo habē- habui habu- habitum habit- -ēre*

3. *fundo fundē- fudi fud- fustum fus- -ēre*

4. *munio munī- munivi muniv- munitum munit- -īre*

Ushbu asoslar o'z navbatida ma'lum fe'l zamonlari formasini yasash uchun qo'llaniladi. Masalan: fe'lning infekt asosidan quyidagi zamon shakllari hosil bo'ladi: a) aniqlik maylidagi hozirgi zamonning aniqlik va majhul nisbatlari (praesens indicativi activi et passivi), b) aniqlik maylidagi o'tgan zamon davom fe'lining aniqlik va majhul nisbati shakllari (imperfectum indicativi activi et passivi), c) aniqlik maylidagi birinchi kelasi zamonning aniqlik va majhul nisbati shakllari (futurum I indicativi activi et passivi), d) buyruq mayli (imperativus praesentis) va shart maylining hozirgi va o'tgan zamon davom fe'li shakllari (praesens et imperfectum coniunctivi activi et passivi). Fe'lning perfektum asosidan esa, tugallangan o'tgan zamon aniqlik nisbati (perfectum activi), uzoq o'tgan zamon aniqlik nisbati (plusquamperfectum activi), va II kelasi zamon aniqlik nisbatlari (futurum II) yasaladi. Fe'lning supin asosidan esa, tugallangan o'tgan zamon majhullik nisbati (perfectum passivi), uzoq o'tgan zamon majhullik nisbati (plusquamperfectum passivi), va II kelasi zamon (futurum II) aniqlik mayli majhul nisbati shakllari yasaladi.

ANIQLIK MAYLI HOZIRGI ZAMONINING ANIQLIK NISBATI PRAESENS INDICATIVI ACTIVI

Errare humanum est.
Xato qilish insonga xosdir.

Fe'llarning aniqlik maylidagi hozirgi zamon aniqlik nisbatini yasash uchun tuslanuvchi fe'llning infekt asosiga aniqlik nisbatining quyidagi shaxs-son qo'shimchalari qo'shiladi:

	Singularis	Pluralis
I shaxs	-ō(m)	-mūs
II shaxs	-s	-tīs
III shaxs	-t	-nt

Fe'llarning aniqlik maylidagi hozirgi zamon aniqlik nisbatida tuslanish jadvali.

	I	II	IIIa	IIIb	IV
infinitiv	pugnāre	delēre	mittēre	facēre	finīre
infekt as	pugnā-	delē-	mittē-	facī-	finī-

	Singularis			
I	pugnō	deleō	mittō	faciō
II	pugnās	delēs	mittīs	facīs
III	pugnat	delet	mittit	facit

	Pluralis			
I	pugnāmūs	delēmūs	mittīmūs	facīmūs
II	pugnātīs	delētīs	mittītīs	facītīs
III	pugnānt	delent	mittunt	faciunt

Eslatmalar:

I tuslanishga kiruvchi fe'llarning asosi cho'ziq -a unli tovushi bilan tugallanganligi sababli I shaxs birlikda -o qo'shimchasi bilan qo'shilib ketadi. Chunki lotin tilida har qanday cho'ziq unli tovush

ikkinchi bir unidan oldin kelsa qisqa talaffuz qilinadi yoki umuman talaffuzdan tushib qoladi.

2. III tuslanishning a) guruhiga kiruvchi fe'llarning asosidagi qisqa -e unlisi II, III shaxs birlik va I, II shaxs ko'plik sonlarida qisqa -i unlisiga, III shaxs ko'plikda esa qisqa -u unlisiga o'tadi.

3. III tuslanishning b) guruhiga kiruvchi fe'llar xuddi IV tuslanishdagi fe'llardek tuslanadi (faqat bunda asos qisqa -i bilan keladi).

4. IV tuslanish fe'llarida esa, III shaxs ko'plikda fe'llning asosi bilan shaxs-son qo'shimchasi o'rtasida biriktiruvchi (tematik) -u unlisi yoziladi.

5. Lotin tilida fe'llardan oldin kishilik olmoshlari qo'llanilmaydi. O'zbek tilidagi kabi lotin tilida ham kishilik olmoshlari vazifasini shaxs (egallik) qo'shimchalari anglatib keladi.

Masalan: *pugno* - kurashyap-man, *pugnas* - kurashyap-san, *pugnat* - kurashyap-ti.

ESSE (enoq) yordamchi fe'llining hozirgi zamonda tuslanishi. Esse yordamchi fe'lli ingliz, nemis, fransuz tillaridagi *sein*, *to be* va *être* yordamchi fe'llari kabi gapda ot yoki sifat bilan ifodalangan kesimni ega bilan bog'lovchi vosita sifatida, ya'ni yordamchi fe'll vazifasida ishlatiladi. Masalan: lot. (Ego) *sum discipulus*, nem. *ich bin Student*, ing. *I am student*, fr. *je suis étudiant*, o'zb. *men studentman*.

Shunday qilib xorijiy tillarda ot bilan ifodalangan kesimni yordamchi fe'll ega bilan bog'lab kelgan bo'lsa, o'zbek tilida shaxs-son qo'shimchasi -man bog'lab keladi. Esse yordamchi fe'lli ba'zan mustaqil fe'll sifatida ham qo'llanilishi mumkin. Masalan: *In terra est vita*. Yerde hayot bor.

Singularis

	lot.	ing.	nem.	fran.
I	sum	I am	ich bin	je suis
II	ēs	You are	du bist	tu es
III	ēst	He is	er ist	il est

Pluralis

I sümüs	we are	wir sind	nous sommes
II ëstis	you are	ihr seid	vous êtes
III sunt	they are	sie sind	ils sont

BUYRUQ MAYLI - IMPERATIVUS

Fide, sed qui fides vide.

Sinalmagan otning sirtidan o'tma.

Lotin tilida ham xuddi o'zbek tilidagi kabi buyruq mayli faqat ikkinchi shaxs birlik va ko'plik songa qaratilgan bo'ladi.

Masalan: *legē!* o'qi! *legēte!* o'qing! *laborā!* ishla! *laborate!* ishlang!

Ikkinchi shaxs birlikdagi buyruq maylining yasalishi ham xuddi o'zbek tilidagi kabi, fe'ling noaniq shakli qo'shimchasi -**moq** olib tashlanganidek, lotin tilida ham -**re** qo'shimchasi olib tashlanadi. Masalan:

pugnāre - kurashmoq, *pugnā!* kurash!

delēre - buzmoq, *delē!* buz!

mittēre - jo'natmoq, *mittē!* jo'nat!

capēre - olmoq, *capē!* ol!

finire - tugatmoq, *fini!* tugat!

Buyruq maylining ikkinchi shaxs ko'plik shaklini yasash uchun, fe'llarning infekt asosiga I, 2 va 4 tuslanishdagi fe'llar uchun -**te**, uchinchi tuslanishdagi fe'llarga esa -**ite** qo'shimchasi qo'shiladi.

Masalan:

pugnāre pugnā! kurash! *pugnāte!* kurashing!

delēre delē! buz! *delēte!* buzing!

mittēre mittē! jo'nat! *mittēte!* jo'nating!

finire fini! tugat! *finite!* tugating!

Buyruq maylining bo'lishsiz (inkor) shaklini hosil qilish uchun tuslanuvchi fe'llarning noaniq shaklidan oldin taqiqlashni ifodalovchi **nolle** fe'lining ikkinchi shaxs birligida **noli** va ko'pligida **nolite** shakllari yoziladi. Masalan:

noli pugnāre! kurashma!

nolite pugnāre! kurashmang!

<i>noli delēre!</i>	buzma!
<i>nolite delēre!</i>	buzmang!
<i>noli mittēre!</i>	jo'natma!
<i>nolite mittēre!</i>	jo'natmang!
<i>noli capēre!</i>	olma!
<i>nolite capēre!</i>	olmang!
<i>noli finire!</i>	tugatma!
<i>nolite finire!</i>	tugutmang!

Eslatma: Uchinchi a) tuslanishdagi *dico* - gapirmoq, *duco* - olib bormoq va uchinchi b) tuslanishdagi *facio* - qilmoq fe'llarning ikkinchi shaxs birligidagi asosi oxirgi unli tovushsiz ishlatiladi. Masalan: *dic!* gapir! *duc!* olib bor! *fac!* qil!

ANIQLIK MAYLI HOZIRGI ZAMONINING MAJHULLIK NISBATI

PRAESENS INDICATIVI PASSIVI

Tempora mutantur et nos mutamur in illis.
Zamon o'zgarmoqda, u bilan birga biz ham o'zgarmoqdamiz.

Aniqlik mayli hozirgi zamonning majhullik nisbatini hosil qilish uchun tuslanuvchi fe'llarning infekt asosiga quyidagi majhullik nisbati shaxs-son qo'shimchalari qo'shiladi:

	Singularis	Pluralis
I shaxs	-or (r)	-mur
II shaxs	-ris	-mini
III shaxs	-tur	-ntur

Aniqlik mayli hozirgi zamonning majhul nisbatida fe'llarning tuslanishi.

	Singularis			
I	II	IIIa	IIIb	IV
<i>pugnāre delēre</i>	<i>mittēre</i>	<i>mittēre</i>	<i>facēre</i>	<i>finire</i>
I. <i>pugnor deleor</i>	<i>mittor</i>	<i>mittor</i>	<i>facior</i>	<i>finior</i>
II. <i>pugnāris delēris</i>	<i>mittēris</i>	<i>mittēris</i>	<i>facēris</i>	<i>finīris</i>
III. <i>pugnātur delētur</i>	<i>mittītur</i>	<i>mittītur</i>	<i>faciūtur</i>	<i>finiūtur</i>

Pluralis

- I. *pugnāmur* *delēmur* *mittimur* *facimur* *finimur*
- II. *pugnāminī* *delēminī* *mittimīnī* *facimīnī* *finimīnī*
- III. *pugnāntur* *delēntur* *mittuntur* *faciuntur* *finiuntur*

ANIQLIK NISBATIDAGI GAP QURILMASINI MAJHULLIK NISBATIDAGI GAP QURILMASIGA AYLANTIRISH

Lotin tilida ham boshqa tillardagi kabi aniqlik nisbatidagi gap qurilmasini majhullik nisbatiga aylantirishda ma'lum o'xshashliklar ko'zga tashlanadi. Chunonchi, lotin tilidagi *Medicus aegrotum curat* jumlasida gapning egasi *medicus*, kesimi *curat* va vositasiz to'ldiruvchisi *aegrotum* bo'lib, fe'l kesim ega bilan shaxs va sonda moslashib aniqlik nisbatida qo'llanilgan. Ushbu jumla majhullik nisbatiga aylantirilganda vositasiz to'ldiruvchi *aegrotum* bosh kelishikda kelib ega o'rini, ega *medicus* esa chiqish kelishigida kelib vositasiz to'ldiruvchi o'rini (vositali to'ldiruvchi bo'lib) egallaydi. Kesim *curat* o'sha shaxs va sonni saqlab qolib, faqat majhullik nisbati qo'shimchasini oladi. Agar aniqlik nisbatidagi ega jonli predmetni anglatasa, majhullik nisbatidagi gap qurilmasiga o'tganda u o'zidan oldin "a, ab yoki de" predloglaridan birini olib Ablativus kelishigida keladi. Masalan: *Aegrotus a medico curatur*. Bemor tabib tomonidan davolanayapti. Ega jonsiz predmetni anglatasa, u Ablativus kelishigida kelib predlogsiz ishlatiladi. Masalan: *Concordia victoriam gignit*. Kelishuv g'alabani yuzaga keltiradi jumlasini majhullik nisbatiga aylantirganda quyidagicha bo'ladi: *Victoria concordia gignitur*. G'alaba kelishuvda yuzaga keladi. Bu misollardan ko'rinadiki, lotin tilida aniqlik nisbatidagi gap qurilmasini majhullik nisbatidagi gap qurilmasiga aylantirishda qanday grammatik hodisa yuz bergan bo'lsa, o'zbek tilida ham shunday holni ko'rishimiz mumkin. Gapimizning isboti uchun yuqoridagi birinchi misolimizni o'zbek tiliga ag'daramiz. *Medicus aegrotum curat*. Tabib kasalni davolayapti. *Aegrotus a medico curatur*. Kasal tabib tomonidan davolanayapti.

ANIQLIK MAYLI O'TGAN ZAMON DAVOM FE'LNING ANIQ VA MAJHUL NISBATLARI

IMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI ET PASSIVI

Litterarum radices amarae sunt, fructum dulcae.
Bilimning ildizi achchiq, mevasi shirindir.

O'tgan zamon fe'lining mazkur shakli ish-harakatning tugallanmaganligini yoki uning takrorlanib turganligini ifodalash uchun xizmat qiladi.

Bu zamonni hosil qilish uchun tuslanuvchi fe'ning infekt asosi va shaxs qo'shimchalari o'rtasiga I-II tuslanishlarda -ba-, III-IY tuslanishlarda esa -eba- suffikslari qo'shiladi.

Activum			
I	II	IIIa	IIIb
Singularis			

- I. *pugnābam* *delēbam* *mittēbam* *faciēbam* *finiēbam*
- II. *pugnābas* *delēbas* *mittēbas* *faciēbas* *finiēbas*
- III. *pugnābat* *delēbat* *mittēbat* *faciēbat* *finiēbat*

Pluralis

- I. *pugnābāmus* *delēbāmus* *mittēbāmus* *faciēbāmus* *finiēbāmus*
- II. *pugnabātis* *delebātis* *mittēbātis* *faciēbātis* *finiēbātis*
- III. *pugnabant* *delebant* *mittēbant* *faciēbant* *finiēbant*

Passivum

I	II	IIIa	IIIb	IY
Singularis				

- I. *pugnābar* *delēbar* *mittēbar* *faciēbar* *finiēbar*
- II. *pugnabāris* *delebāris* *mittēbāris* *faciēbāris* *finiēbāris*
- III. *pugnabātur* *delebātur* *mittēbātur* *faciēbātur* *finiēbātur*

Pluralis

- I. *pugnabāmur* *delebāmur* *mittēbāmur* *faciēbāmur*
- II. *pugnabamīnī* *delebamīnī* *mittēbamīnī* *faciēbamīnī*
- III. *pugnabantur* *delebantur* *mittēbantur* *faciēbantur*

	Singularis	Pluralis
I shaxs	<i>fui</i>	<i>fūmus</i>
II shaxs	<i>fuisti</i>	<i>fuiſtis</i>
III shaxs	<i>fuit</i>	<i>fuērunt</i>

ANIQLIK MAYLI UZOQ O'TGAN ZAMONINING ANIQ NISBATI

PLUSQUAMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI

Plusquamperfectum zamoni o'tgan zamonda bo'lib o'tgan, tugallangan, ikkinchi bir voqea-hodisadan oldin sodir bo'lgan ish-harakatni ifodalashga xizmat qiladi. Bu zamoni hosil qilish uchun tushlanuvchi fe'llarning perfekt asosi va shaxs-son qo'shimchalari o'rtasiga -era- suffiksi qo'shiladi.

	Singularis	
	I	II
	IIIa	IIIb
I	<i>pugnaueram</i>	<i>deleveram</i>
II	<i>pugnaueras</i>	<i>deleveras</i>
III	<i>pugnauerat</i>	<i>deleverat</i>

Pluralis

I	<i>pugnaueramus</i>	<i>deleveramus</i>
II	<i>pugnaueratis</i>	<i>deleveratis</i>
III	<i>pugnauerant</i>	<i>deleverant</i>

Yordamchi fe'l ESSEning Plusquamperfectum indicativi activida tushlanishi.

	Singularis	Pluralis
I	<i>fueram</i>	<i>fuērēmus</i>
II	<i>fueras</i>	<i>fuērātis</i>
III	<i>fuerat</i>	<i>fuērāt</i>

ANIQLIK MAYLI IKKINCHI KELASI ZAMONINING ANIQ NISBATI

FUTURUM II INDICATIVI ACTIVI

Qui querit, reperit.
Izlagan topadi.

Futurum II zamoni tugallangan kelasi zamoni ma'nosini bildirib, boshqa kelasi zamoni (*futurum I*) dan keyin sodir bo'ladigan ish-harakatni ifodalaydi. Fe'llarni ushbu zamoni shaklida tushlash uchun ham tushlanuvchi fe'llarning perfekt asosi va shaxs-son qo'shimchalari o'rtasiga I shaxs birlikda -er-, boshqa shaxslarda -erl- suffiksi qo'yiladi.

Singularis

	I	II	IIIa	IIIb	IV
I	<i>pugnauero</i>	<i>delevero</i>	<i>misero</i>	<i>fecero</i>	<i>finivero</i>
II	<i>pugnaueris</i>	<i>deleveris</i>	<i>miseris</i>	<i>feceris</i>	<i>finiveris</i>
III	<i>pugnauerit</i>	<i>deleverit</i>	<i>miserit</i>	<i>fecerit</i>	<i>finiverit</i>

Pluralis

I	<i>pugnauerimus</i>	<i>deleverimus</i>	<i>miserimus</i>	<i>fecerimus</i>	<i>finiverimus</i>
II	<i>pugnaueritis</i>	<i>deleveritis</i>	<i>miseritis</i>	<i>feceritis</i>	<i>finiveritis</i>
III	<i>pugnauerint</i>	<i>deleverint</i>	<i>miserint</i>	<i>fecerint</i>	<i>finiverint</i>

Yordamchi ESSE fe'llining *Futurum II* indicativi activi da tushlanishi

	Singularis	Pluralis
I	<i>fuero</i>	<i>fuērēmus</i>
II	<i>fuēris</i>	<i>fuērītis</i>
III	<i>fuērit</i>	<i>fuērūt</i>

SUPIN ASOSDAN YASALUVCHI ZAMONLAR

Alea jacta est.
Bo'lar ish bo'ldi.

Supin (supinum), bu harakat nomi (otlashgan fe'l) bo'lib, fe'llarning o'zagiga -t- suffiksi hamda sredniy rodni ifodalovchi -um qo'shimchasini qo'shish yo'li bilan yasaladi. Masalan: *pugnare* fe'llining o'zagi *pugnāt*, *pugna-t-um* - jang qilish, urishish. Fe'llarning bu shakli

b) ikkinchi tuslanishga kiruvchi fe'llarning asosiga **-u-** suffiksi qo'shiladi. *docēre* - o'rgatmoq *doce-u* = *docu*, *monēre* - esga solmoq *monē-u* = *monu*. Xuddi boshqa tillardagi kabi lotin tili fonetikasiidagi qonuniyatlarga asosan unli tovushdan oldin kelgan cho'ziq unli tovush qisqa talaffuz qilinadi yoki tushib qoladi.

c) uchinchi tuslanishga kiruvchi fe'llarning infekt asosiga **-s-** suffiksi qo'shiladi. Shu sababli **s** dan oldin kelgan ba'zi fe'llarning asosidagi undosh tovushlar fonetik o'zgarishlarga uchraydi. Masalan:

1) til oldi **g** va **c** tovushlari **s** bilan qo'shilib yozuvda **x** bilan ifodalanadi. *dicēre* - gapirmoq *dic-s* = *dix*, *legēre* - o'qimoq *leg-s* = *lex*.

2) til oldi **g** va lablashgan **b** jarangli undosh tovushlar **t** hamda **s** undosh tovushlaridan oldin kelsa, portlovchi **c** va **p** tovushlariga aylanadi. *scribēre* - yozmoq *scrib-s* = *scrips*, *regēre* - boshqarmoq *reg-t* = *rect*.

3) til oldi **d** va **t** tovushlari **s** dan oldin assimilyatsiyaga uchraydi, ya'ni **s** ta'sirida **d**, **t** tovushlari **s** ga aylanadi. *cedēre* - chekinmoq *ced-s* = *cess*, *mittēre* - yubormoq *mitt-s* = *miss* = *miss*. Cho'ziq unli dan keyin kelgan bir xil undosh tovushlardan faqat biri qoladi.

4) ba'zi fe'llarning perfekt asosi qo'shimchalar qo'shish yo'li bilan emas, balki asosidagi qisqa unli tovushni cho'ziq unliga aylantirish yo'li bilan hosil qilinadi.

Masalan: *vidēre* - ko'rmoq *vid-*, *movēre* - hapakatga keltirmoq *mov-*, *legēre* - o'qimoq *leg-*, *venire* - kelmoq *ven-*. Ba'zan qisqa **a** unli tovushning cho'ziq unliga aylanishi, shu **a** tovushining cho'ziq **e** ga aylanishiga sabab bo'ladi. Masalan: *agēre* - quvmoq, *ag=egi*, *capēre* - olmoq *cap=cepi*, *facēre* - bajarmoq *fac=feci*, *jacēre* - tashlamoq *jac=jeci*.

d) ba'zi fe'llarda birinchi bo'g'inning takrorlanishi asosida ham perfekt asosi yasaladi.

Masalan: *dāre* - bermoq *da* = *dedi*, *mordēre* - tishlamoq *morde* = *momordi*.

e) ba'zi fe'llarda perfekt asosi infekt asosdan farq qilmaydi. Masalan: *statuere* - o'rnatmoq, infekt asosi *statu-* perfekt asosi ham xuddi shunday bo'ladi. Demak, fe'llarning perfekt asosini yasashda ma'lum qonuniyatlar mavjud bo'lib, ular o'ziga xos xususiyatlarga

ega ekan. Shuning uchun ham lotin tili lug'atlarida fe'llar barcha asosiy shakllarda beriladi.

Masalan: *pugno*, *pugnavi*, *pugnatum*, *pugnāre* 1 - kurashmoq, *deleo*, *delevi*, *deletum*, *delēre* 2 - buzmoq, *mitto*, *mihi*, *missum*, *mittēre* 3 - jo'natmoq, *facio*, *feci*, *factum*, *facēre* 3 - bajarmoq, *finio*, *finivi*, *finitum*, *finire* 4 - tugatmoq. *habeo*, *habui*, *habitu*, *habēre* 2 - ega bo'lmoq.

ANIQLIK MAYLI TUGALLANGAN O'TGAN ZAMONINING ANIQ NISBATI

PERFECTUM INDICATIVI ACTIVI

Homini mendaci, etiam si vera dicit nemo credit.
Yolg'onchi rost gapirsa ham hech kim ishonmaydi.

Fe'llarni ushbu zamon shaklida tushlash uchun tuslanuvchi fe'llarning perfekt asosi olinadi va quyidagi shaxs-son qo'shimchalari qo'shiladi.

Singularis		Pluralis	
I shaxs	-i	I shaxs	-i
II shaxs	-isti	II shaxs	-istis
III shaxs	-it	III shaxs	-erunt
Singularis			
I	II	IIIa	IIIb
<i>pugnāvi</i>	<i>habui</i>	<i>mihi</i>	<i>feci</i>
<i>pugnāvisti</i>	<i>habuisti</i>	<i>misisti</i>	<i>fecisti</i>
<i>pugnāvit</i>	<i>habuit</i>	<i>misit</i>	<i>fecit</i>
Pluralis			
<i>pugnāvimus</i>	<i>habuimus</i>	<i>misimus</i>	<i>fecimus</i>
<i>pugnāvistis</i>	<i>habuistis</i>	<i>misistis</i>	<i>fecistis</i>
<i>pugnāvērunt</i>	<i>habuērunt</i>	<i>misērunt</i>	<i>fecērunt</i>

Yordamchi ESSE fe'llining perfectum indicativi aktivi da tuslanishi.

	Singularis	Pluralis
I shaxs	<i>fui</i>	<i>fūmus</i>
II shaxs	<i>fuisti</i>	<i>fuistis</i>
III shaxs	<i>fuit</i>	<i>fuērunt</i>

ANIQLIK MAYLI UZOQ O'TGAN ZAMONINING ANIQ NISBATI

PLUSQUAMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI

Plusquamperfectum zamoni o'tgan zamonda bo'lib o'tgan, tugallangan, ikkinchi bir voqea-hodisadan oldin sodir bo'lgan ish-harakatni ifodalashga xizmat qiladi. Bu zamoni hosil qilish uchun tushanuvchi fe'llarning perfekt asosi va shaxs-son qo'shimchalari o'tasiga -era- suffiksi qo'shiladi.

	Singularis	
I	II	IIIa IIIb IV
I	<i>pugnavēram</i>	<i>delevēram</i> <i>misēram</i> <i>fecēram</i> <i>finivēram</i>
II	<i>pugnavēras</i>	<i>delevēras</i> <i>misēras</i> <i>fecēras</i> <i>finivēras</i>
III	<i>pugnavērat</i>	<i>delevērat</i> <i>misērat</i> <i>fecērat</i> <i>finivērat</i>

	Pluralis
I	<i>pugnaverāmus</i> <i>deleverāmus</i> <i>miserāmus</i> <i>fecerāmus</i> <i>finiverāmus</i>
II	<i>pugnaverātis</i> <i>deleverātis</i> <i>miserātis</i> <i>fecerātis</i> <i>finiverātis</i>
III	<i>pugnaverant</i> <i>deleverant</i> <i>miserant</i> <i>fecerant</i> <i>finiverant</i>

Yordamchi fe'l ESSEning Plusquamperfectum indicativi activida tushlanishi.

	Singularis	Pluralis
I	<i>fuēram</i>	<i>fuērēmus</i>
II	<i>fuēras</i>	<i>fuērātis</i>
III	<i>fuērat</i>	<i>fuērant</i>

ANIQLIK MAYLI IKKINCHI KELASI ZAMONINING ANIQ NISBATI

FUTURUM II INDICATIVI ACTIVI

Qui querit, reperit.
Izlagan topadi.

Futurum II zamoni tugallangan kelasi zamon ma'nosini bildirib, boshqa kelasi zamon (*futurum I*) dan keyin sodir bo'ladigan ish-harakatni ifodalaydi. Fe'llarni ushbu zamon shaklida tushlash uchun ham tushanuvchi fe'llarning perfekt asosi va shaxs-son qo'shimchalari o'tasiga I shaxs birlikda -er-, boshqa shaxslarda -eri- suffiksi qo'yiladi.

	Singularis	
I	II	IIIa IIIb IV
I	<i>pugnavēro</i>	<i>delevēro</i> <i>misēro</i> <i>fecēro</i> <i>finivēro</i>
II	<i>pugnavēris</i>	<i>delevēris</i> <i>misēris</i> <i>fecēris</i> <i>finivēris</i>
III	<i>pugnavērit</i>	<i>delevērit</i> <i>misērit</i> <i>fecērit</i> <i>finivērit</i>

	Pluralis
I	<i>pugnaverimus</i> <i>deleverimus</i> <i>miserimus</i> <i>fecerimus</i> <i>finiverimus</i>
II	<i>pugnaveritis</i> <i>deleveritis</i> <i>miseritis</i> <i>feceritis</i> <i>finiveritis</i>
III	<i>pugnaverint</i> <i>deleverint</i> <i>miserint</i> <i>fecerint</i> <i>finiverint</i>

Yordamchi ESSE fe'llining *Futurum II* indicativi activi da tushlanishi

	Singularis	Pluralis
I	<i>fuēro</i>	<i>fuērīmus</i>
II	<i>fuēris</i>	<i>fuērītis</i>
III	<i>fuērit</i>	<i>fuērīnt</i>

SUPIN ASOSDAN YASALUVCHI ZAMONLAR

Alea jacta est.
Bo'lar ish bo'ldi.

Supin (*supinum*), bu harakat nomi (otlashgan fe'l) bo'lib, fe'llarning o'zagiga -t- suffiksi hamda *sedniy* rodni ifodalovchi -um qo'shimchasini qo'shish yo'li bilan yasaladi. Masalan: *pugnāre* fe'llining o'zagi *pugnā-*, *pugna-t-um* - jang qilish, urishish. Fe'llarning bu shakli

to'rtinchi turlanish otlarining Accusativus va Ablativus kelishiklarining birligida turlanadi. Accusativus kelishigida supin o'tgan zamon majhullik nisbatidagi sifatdosh bilan bir xil qo'shimchaga ega bo'lganligi sababli participium perfecti passivi supin asosga **-us, -a, -um** rod qo'shimchalari qo'shish bilan yasaladi degan qoida yuzaga kelgan. Shuning uchun ham supin asosidan yasaluvchi zamonlar deganda perfectum indicativi (coniunctivi) passivi (tugallangan o'tgan zamon), plusquamperfectum indicativi (coniunctivi) passivi (uzoq o'tgan zamon aniqlik va shart mayllari) hamda futurum II indicativi passivi (ikkinchi kelasi zamon aniqlik maylining majhullik nisbatlari) ko'zda tutiladi.

ANIQLIK MAYLI TUGALLANGAN O'TGAN ZAMONINING MAJHUL NISBATI

PERFECTUM INDICATIVI PASSIVI

Acta est fabula.

Qissa tugadi.

Ushbu zamon tuslanuvchi fe'lining majhul nisbatidagi o'tgan zamon sifatdoshi (participium perfecti passivi) shakli hamda esse yordamchi fe'lining praesens shakli yordamida hosil qilinadi. Masalan:

Singularis		
I	II	IIIa
I <i>vocātus, a, um sum delētus, a, um sum</i>		<i>missus, a, um sum</i>
II <i>vocātus, a, um es delētus, a, um es</i>		<i>missus, a, um es</i>
III <i>vocātus, a, um est delētus, a, um est</i>		<i>missus, a, um est</i>

Pluralis

I	II	IIIa
I <i>factus, a, um sum finitus, a, um sum</i>		
II <i>factus, a, um es finitus, a, um es</i>		
III <i>factus, a, um est finitus, a, um est</i>		

I	II	IIIa
I <i>facti, ae, a sumus finiti, ae, a sumus</i>		
II <i>facti, ae, a estis finiti, ae, a estis</i>		
III <i>facti, ae, a sunt finiti, ae, a sunt</i>		

ANIQLIK MAYLI UZOQ O'TGAN ZAMONINING MAJHUL NISBATI

PLUSQUAMPERFECTUM INDICATIVI PASSIVI

Quisquae sibi proximis.

Har kimmiki o'ziga oy ko'rinar ko'ziga.

Fe'llarni ushbu zamon shaklida tuslash uchun tuslanuvchi fe'llarning participium perfecti passivi (majhul nisbatdagi o'tgan zamon sifatdosh) shakli hamda yordamchi esse fe'lining Imperfectum indicativi activi shakli olinadi.

Singularis

I	II	IIIa
I <i>eram</i>	<i>eram</i>	<i>eram</i>
II <i>pugnātus, a, um eras deletus, a, um eras missus, a, um eras</i>		<i>erat</i>
III <i>erat</i>		<i>erat</i>

Pluralis

I	II	IIIa
I <i>eram</i>	<i>eram</i>	<i>eram</i>
II <i>factus, a, um eras finitus, a, um eras</i>		<i>erat</i>
III <i>erat</i>		<i>erat</i>

Pluralis

I	II	IIIa
I <i>eram</i>	<i>eram</i>	<i>eram</i>
II <i>pugnātus, ae, a eratis deleti, ae, a eratis missi, ae, a eratis</i>		<i>erant</i>
III <i>erant</i>		<i>erant</i>

Pluralis

I	II	IIIa
I <i>eram</i>	<i>eram</i>	<i>eram</i>
II <i>facti, ae, a eratis finiti, ae, a eratis</i>		<i>erant</i>
III <i>erant</i>		<i>erant</i>

ANIQLIK MAYLI IKKINCHI KELASI ZAMONINING MAJHUL NISBATI

FUTURUM II (EXACTUM) INDICATIVI PASSIVI

Quod in corde sobrii, id in lingua ebri.
Hushyorning dilidagi mastning tilida.

Fe'llarni ushbu zamon shaklida tustash uchun tuslanuvchi fe'llarning participium perfecti passivi (o'tgan zamon majhul nisbatdagi sifatdosh) shakli hamda yordamchi esse fe'llining futurum I (birinchi kelasi zamon) shakli olinadi.

Singularis			
		II	IIIa
I	ero	ero	ero
II	pugnatus, a, um eris	deltus, a, um eris	missus, a, um eris
III		erit	erit
Pluralis			
		IV	
I	erimus	erimus	erimus
II	facti, ae, a eritis	deleti, ae, a eritis	missi, ae, a eritis
III	erunt	erunt	erunt
I	erimus	erimus	erimus
II	facti, ae, a eritis	finiti, ae, eritis	
III	erunt	erunt	

Demak, supin asosidan yasaluvchi fe'l zamonlarining majhul nisbatini hosil qilish uchun, barcha tuslanishga kiruvchi fe'llarning participium perfecti passivi (o'tgan zamon majhullik nisbatidagi sifatdoshi) shaklini aniqlash va esse yordamchi fe'llining praesens,

imperfectum va futurum I zamonlarda tuslanishini yodda saqlash kerak. Shu bilan birga, majhullik nisbatidagi sifatdosh I va II turlanish sifatlatari kabi qo'shimchalar olishini unutmaslik kerak.

SHART MAYLI CONJUNCTIVUS

Edimus ut vivamus, non vivimus ut edamus.
Yeyish uchun yashamaymiz, yashash uchun yeymiz.

Lotin tilida ham boshqa tillardagi kabi shart mayli asosan bo'lishi gumon yoki bajarilmaydigan ish-harakatni anglatib, quyidagi zamon ko'rinishlariga ega: hozirgi zamon (praesens conjunctivi), o'tgan zamon davom fe'li (imperfectum conjunctivi), tugallangan o'tgan zamon (perfectum conjunctivi) va uzoq o'tgan zamon (plusquamperfectum conjunctivi). Bu mayl kelasi zamonga ega bo'lmasa ham, da'vatni ifodalovchi sodda gaplarda kelasi zamon ma'nosini ifodalaydi.

SHART MAYLI HOZIRGI ZAMONINING ANIQ VA MAJHUL NISBATLARI

PRAESENS CONJUNCTIVI ACTIVET PASSIVI

Sit mens sana in corpore sana!
Sog' tanda - sog'lom fikr!

Hozirgi zamon shart maylini yasash uchun birinchi tuslanishga kiruvchi fe'llarning infekt asosidagi oxirgi -a- unli tovushi -e- suffiksi bilan almashtirilib, shaxs-son qo'shimchalari qo'shiladi.

Qolgan tuslanishlarda esa, fe'llarning infekt asosi bilan shaxs-son qo'shimchalari o'rtasiga -a- suffiksi qo'shiladi. Masalan:

Activum			
		IIIb	IV
I	pugnare	delere	mittere
		facere	finire
			esse
Singularis			
I	pugnem	deleam	mittam
		faciam	finiam
II	pugnēs	deleās	mittās
		faciās	finiās
III	pugnet	deleat	mittat
		faciat	finiat
			sit

Pluralis

- I pugnēmūs deleāmūs mittāmūs faciāmūs finiāmūs sīmūs
- II pugnēūs deleātīs mittāūs faciātīs finiātīs sītīs
- III pugnēt deleant mittant faciānt finiant sint

Passivum

Singularis

- I pugner delear mittar faciar finiar -
- II pugnēris deleāris mittāris faciāris finiaris -

- III pugnētur deleātur mittātur faciātur finiat -

Pluralis

- I pugnēmur deleāmur mittāmur faciāmur finiamur -
- II pugnēmīni deleāmīni mittāmīni faciāmīni finiamīn -
- III pugnēntur deleāntur mittāntur faciāntur finiantur -

SHART MAYLI O'TGAN ZAMON DAVOM FE'LNING ANIQ VA MAJHUL NISBATLARI

IMPERFECTUM CONJUNCTIVI ACTIVI ET PASSIVI

Ut salutamus, ita resalutamur.

Nima eksang, shuni o'rasan.

O'tgan zamon davom fe'lini shart maylida tushlash uchun fe'llarning infekt asosi va shaxs-son qo'shimchalari o'rtasiga **-re-** suffiksi qo'yiladi. Masalan:

Activum

Singularis

- I pugnārem delērem mittērem facērem finīrem
- II pugnāres delēres mittēres facēres finīres

- III pugnāret delēret mittēret facēret finīret

Pluralis

- I pugnāremūs delēremūs mittēremūs facēremūs finīremūs
- II pugnāreītīs delēreītīs mittēreītīs facēreītīs finīreītīs
- III pugnārent delērent mittērent facērent finīrent

Esse

- I ēsem
- II ēsses
- III ēsset

Passivum

Singularis

- I pugnārer delērer mittērer facērer finīrer
- II pugnārerīs delērerīs mittērerīs facērerīs finīrerīs
- III pugnāretur delēretur mittēretur facēretur finīretur

Pluralis

- I pugnāremur delēremur mittēremur facēremur finīremur
- II pugnāremīni delēremīni mittēremīni facēremīni finīremīni
- III pugnārentur delērentur mittērentur facērentur finīrentur

SHART MAYLI TUGALLANGAN O'TGAN ZAMONINING ANIQ NISBATI

PERFECTUM CONJUNCTIVI ACTIVI

Tristis eris, si solus eris.

Yolg'iz bo'lgan g'amgin bo'ladi.

Bu zamonni hosil qilish uchun fe'llarning perfekt asosi bilan shaxs-son qo'shimchalari o'rtasiga **-eri-** suffiksi qo'yiladi. Masalan:

Activum

- I II IIIa IIIb IV

Singularis

- I pugnāvērīm delāvērīm mīserīm fecērīm finīvērīm
- II pugnāvērīs delāvērīs mīserīs fecērīs finīvērīs
- III pugnāvērīt delāvērīt mīserīt fecērīt finīvērīt

Pluralis

- I pugnāvērīmūs delāvērīmūs mīserīmūs fecērīmūs finīvērīmūs
- II pugnāvērītīs delāvērītīs mīserītīs fecērītīs finīvērītīs
- III pugnāvērīnt delāvērīnt mīserīnt fecērīnt finīvērīnt

Esse

Singularis	Pluralis
I fuërim	fuërimûs
II fuërits	fuërits
III fuërit	fuërint

SHART MAYLI UZOQ O'TGAN ZAMONING ANIQ NISBATI

PLUSQUAMPERFECTUM CONIUNCTIVI ACTIVI

Sit mens sana in corpore sana!
Sog' tanda- sog'lom fikr!

Fe'llarni bu zamonda tuslash uchun ham perfekt asosi bilan shaxs-son qo'shimchalari o'rtasiga -isse- suffiksi qo'shiladi. Masalan:

Singularis

- I pugnāvīssēm delēvīssēm mīssēm fēcīssēm finīvīssēm
- II pugnāvīssēs delēvīssēs mīssēs fēcīssēs finīvīssēs
- III pugnāvīssēt delēvīssēt mīssēt fēcīssēt finīvīssēt

Pluralis

- I pugnāvīssēmûs delēvīssēmûs mīssēmûs fēcīssēmûs
- II pugnāvīssētīs delēvīssētīs mīssētīs fēcīssētīs
- III pugnāvīssēt delēvīssēt mīssēt fēcīssēt

Esse

Pluralis

- I finīvīssēmûs
- II finīvīssētīs
- III finīvīssētīs

Singularis Pluralis

- I fūissēm fūissēmûs
- II fūissēs fūissētīs
- III fūissēt fūissēt

SHART MAYLI TUGALLANGAN O'TGAN ZAMONING MAJHUL NISBATI

PERFECTUM CONIUNCTIVI PASSIVI

Dum vires annique sinunt, tolerate labores.
Kuching borida, tirikligingda mehnatga ko'nik!

Bu zamonni hosil qilish uchun fe'llarning o'tgan zamon majhullik nisbatidagi sifatdoshi (participium perfecti passivi) hamda esse yordamchi fe'li praesens conjunctivida olinadi. Masalan:

I II IIIa

Singularis

- I sim sim sim
- II pugnātus, a, um sis delētus, a, um sis missus, a, um sis
- III sit sit sit

IIIb IV

- I sim sim
- II factus, a, um sis finītus, a, um sis
- III sit sit

Pluralis

- I simûs simûs simûs
- II pugnāti, ae, a sītīs delēti, ae, a sītīs missi, ae, a sītīs

III sint sint sint

IIIb IV

- I simûs simûs
- II facti, ae, a sītīs finīti, ae, a sītīs
- III sint sint

SHART MAYLI UZOQ O'TGAN ZAMONINING MAJHUL NISBATI

PLUSQUAMPERFECTUM CONJUNCTIVI PASSIVI

Non scholae, sed vitae discimus.
Maktab uchun emas, balki yashash uchun o'qiyamiz.

Fe'llarni bu zamonda tushlash uchun fe'llarning o'tgan zamon majhul nisbatidagi sifatidoshi hamda esse yordamchi fe'llining o'tgan zamon davom fe'lli shakli shart maylida olinadi. Masalan:

	Singularis		
	I	II	IIIa
I	essem	essēs	essēt
II	pugnātus, a, um	essēs	missus, a, um
III	esset	essēt	essēt
IIIb			
I	essem	essēs	essēt
II	factus, a, um	essēs	missus, a, um
III	esset	essēt	essēt

	Pluralis		
	I	II	III
I	essēmūs	essētis	essētis
II	pugnāti, ae, a	essētis	missi, ae, a
III	essēt	essēt	essēt
IIIb			
I	essēmūs	essētis	essētis
II	facti, ae, a	essētis	missi, ae, a
III	essēt	essēt	essēt

ESSE YORDAMCHI FE'LIGA OLD QO'SHIMCHALAR QO'SHISH VOSITASIDA HOSIL BO'LGAN MURAKKAB FE'LLAR

Feci, quidpotui: faciant meliora potentes.
Men qo'limdan kelganicha qildim:
qo'ldan kelsa yaxshiroq qilsin.

Lotin tilida esse yordamchi fe'lliga old qo'shimchalar qo'shish yo'li bilan yasalgan bir qancha murakkab fe'llar mavjud bo'lib, shaxs-son va zamonlarda tushlanganda old qo'shimchalar o'zgaray faqat esse fe'lli tushlanadi. Bular quyidagilar: *ab-sum, afui, abesse* yo'q bo'lmoq, uzoqda bo'lmoq *ad-sum, adfui, adessee* ishtirok etmoq, qatnashmoq, yordam bermoq *de-sum, defui, deesse* yetmay qolmoq, yo'q bo'lmoq *inter-sum, interfui, interesse* qatnashmoq, ichida (o'rtasida) bo'lmoq *prae-sum, profui, praessee* oldinda (boshida) bo'lmoq *pro-sum, profui, prodsum* foyda keltirmoq, yordami tegmoq *possum (pot-sum), potui, posse* qila olmoq, qila bilmoq.

Bunday murakkab fe'llarning zamonlarda tushlanishi.

Absum, afui, abesse - yo'q bo'lmoq

Praesens Imperfectum Futurum I
Indicativi. Coniunctivi. Indicativi. Coniunctivi. Indicativi

Singularis				Pluralis			
I	absim	abēram	abessem	abēro			
II	abēs	abēras	abessēs	abērīs			
III	abēt	abērat	abesset	abērūt			
I	absimūs	abērāmūs	abessēmūs	abērīmūs			
II	abēsīs	abērāīs	abessēsīs	abērītīs			
III	absunt	abērāt	abessent	abērunt			
Perfectum Plusquamperfectum Futurum II							
Indicativi. Coniunctivi. Indicativi. Coniunctivi. Indicativi.							

Singularis		
I	afui	afuerim
II	afuisti	afueris

- III afuit afuērit afuērat afūsset afuērit
 Pluralis
 I afuimūs afuērīmūs afuērāmūs afūssemūs afuērīmūs
 II afuistīs afuērītīs afuērātīs afūssetīs afuērītīs
 III afuērunt afuērunt afuērāt afūsset afuērunt

Possum, potui, posse - qila olmoq

Praesens Imperfectum Futurum I
 Indicativi. Coniunctivi. Indicativi. Coniunctivi. Indicativi.

Singularis

- I possum possum potēram possem potērō
 II potēs possis potērās possēs potērīs
 III potēst possit potērat posset potērūt

Pluralis

- I possumūs possimūs potērāmūs possēmūs potērīmūs
 II potēstīs possitīs potērātīs possētīs potērītīs
 III possunt possint potērant possent potērunt

Perfectum Plusquamperfectum Futurum II
 Indicativi. Coniunctivi. Indicativi. Coniunctivi. Indicativi.

Singularis

- I potui potuērīm potuēram potuēssem potuērō
 II potuistī potuērīs potuērās potuissēs potuērīs
 III potuit potuērūt potuērat potuisset potuērūt

Pluralis

- I potuimūs potuērīmūs potuērāmūs potuissēmūs potuērīmūs
 II potuistīs potuērītīs potuērātīs potuissētīs potuērītīs
 III potuērunt potuērunt potuērāt potuissent potuērunt

Prosum, profui, prodesset - foyda keltirmoq

Praesens Imperfectum Futurum I
 Indicativi. Coniunctivi. Indicativi. Coniunctivi. Indicativi.

Singularis

- I prosum prosum prodēram prodesset prodēro
 II prodēs prosis prodērās prodessēs prodērīs
 III prodest prosit prodērat prodesset prodērūt

Pluralis

- I prosūm prosimūs prodērāmūs prodessēmūs prodērīmūs

- II prodētīs prosītīs prodērātīs prodessētīs prodērītīs
 III prosunt prosint prodērant prodessent prodērunt

Perfectum Plusquamperfectum Futurum II
 Indicativi. Coniunctivi. Indicativi. Coniunctivi. Indicativi.

Singularis

- I profui profuērīm profuēram profuēssem profuērō
 II profuistī profuērīs profuērās profuissēs profuērīs
 III profuit profuērūt profuērat profuisset profuērūt

Pluralis

- I profuimūs profuērīmūs profuērāmūs profuissēmūs profuērīmūs
 II profuistīs profuērītīs profuērātīs profuissētīs profuērītīs
 III profuērunt profuērunt profuērāt profuissent profuērunt

NOTO'G'RI TUSLANUVCHI FE'LLAR

Injuria ferri non potest.
 Nohaqing tili qisiq.

Lotin tilida ba'zi fe'llar borki, ular shaxs-son, zamon va nisbatlarda tustlanganda asosidagi biron bir tovush o'zgarishi yoki tushib qolishi, ba'zi birlarining asoslari esa tubdan o'zgarib ketishi mumkin. Bunday fe'llar noto'g'ri tuslanuvchi fe'llar deyiladi. Bular quyidagilar:

edo, edi, esum, edere - yemoq.

Praesens Perfectum Futurum I
 Indicativi. Coniunctivi. Indicativi. Coniunctivi. Indicativi.

Singularis

- I. edō edam edī edērīm edam
 II. edīs edās edīsī edērīs edēs
 III edūt edat edūt edērūt edet

Pluralis

- I. edimūs edāmūs edimūs edērīmūs edemus
 II. edītīs edātīs edītīs edērītīs edetīs
 III edunt edant edunt edērunt edent

Qolgan zamon va nisbatlarda xuddi IIIa tuslanish fe'llari kabi tuslanadi.

Fero, tuli, latum, ferre - olib bormoq.

Præsens Imperfectum Futurum I
Indicativi. Conjunctivi. Indicativi. Conjunctivi. Indicativi.

Singularis
I. *fērō fēram tūlī tūlērim fēram*
II. *fēris fērās tūlisti tūlēris fēres*
III. *fērit fērat tūlit tūlerit fēret*

Pluralis
I. *fērimus fēramūs tūlimus tūlērimūs fēremus*
II. *fēritis fēratīs tūlistis tūlēritis fēretis*
III. *fērant fērant tūlerunt tūlērint fērent*

Qolgan zamon va nisbatlarda IIIa tuslanish fe'llari kabi tuslanadi.

Volo, volui, ..., velle - xohlamoq

Præsens Imperfectum Futurum I
Indicativi. Conjunctivi. Indicativi. Conjunctivi. Indicativi.

Singularis
I. *vōlō vēlim volū vōluērim vōlam*
II. *vīs vēlis volūsti vōluēris vōlēs*
III. *vult vēlit voluit vōluērit vōlet*

Pluralis
I. *vōlumūs vēlimūs voluimūs vōluērimūs vōlemus*
II. *vultīs vēlitīs voluistis vōluēritis vōletis*
III. *volunt vēlint voluerunt vōluērint vōlent*

Shu fe'ldan yasalgan *nolo, nolui, ---, nolle* - xohlamaslik, va *malo, malui, ---, malle* - ko'p xohlamoq, kabi fe'llar *volo* fe'li kabi tuslanadi. Masalan:

Præc.ind. *nolo, non vis, non vult, nolumus, non vultis, malo, mavis, mavult, malumus, mavultis, malunt.*

Qolgan zamon va nisbatlarda xuddi IIIa tuslanish fe'llari kabi tuslanadi.

EO, ii, itum, ire - ketmoq, bormoq.

Præsens Imperfectum Futurum I
Indicativi. Conjunctivi. Indicativi. Conjunctivi. Indicativi.

Singularis
I. *eōeam ībam īrem ībō*
II. *īs eās ībās īrēs ībis*
III. *īt eat ībat īret ībit*

Pluralis
I. *īmūs eāmūs ībāmūs īremūs ībimūs*
II. *ītis eātīs ībātīs īrētīs ībitīs*
III. *eunt eant ībant īrent ībunt*

Perfectum Plusquamperfectum Futurum II
Indicativi. Conjunctivi. Indicativi. Conjunctivi. Indicativi.

Singularis
I. *ī iēm ieram īssem iērō*
II. *istī iēris iērās īsses iēris*
III. *īt iērit iērat īsset iērit*

Pluralis
I. *īmūs iērimūs ieramūs īssemūs iērimūs*
II. *istīs iēritīs iēratīs īssetīs iēritīs*
III. *iērant iērint iērant īsset īsset*

TO'LIQSIZ FE'LLAR

VERBA DEFECTIVA

Memento mori!
Oxiratni o'yla!

Lotin tilida shunday fe'llar borki, bular to'liq zamon va shaxsga ega bo'lmay, ma'lum bir shaxs va zamondagina tuslanadi. Shuning uchun ham bunday fe'llar to'liqsiz fe'llar deb ataladi. Bunday to'liqsiz fe'llar faqat ko'chirma gapning boshida keladi. Bular quyidagilar:

I. *inquam* - gapiryapman

Præc.ind. *inquam, inquis, inquit; ---, ---, inquit*

Perf.ind. *-----, -----, inquit*

Fut.I ind. -----, *inques, inquiet*

2. **ajo** - gapiryapman, tasdiqlayapman
Praes.ind. *ajo, ais, ait*; ---, ---, *ajunt*

Perf.ind. ---, ---, *ait*

3. Faqat perfekt zamoniga ega bo'lgan to'liqsiz fe'llar:

coepi - boshladim

odi - nafratlandim

memini - esladim

VERBA DEPONENTIA

Avaritia est radix omnium malorum.

Hasad va nafs - koni ziyon.

Lotin tilida to'g'ri va noto'g'ri tuslanuvchi fe'llardan tashqari shunday fe'llar ham borki, ular faqat majhullik nisbatida tuslanib, aniqlik nisbatidagi ma'noni ifodalaydi. Shuning uchun bunday fe'llar majhullik nisbatida tuslanib, aniqlik nisbatidagi ma'noni ifodalovchi fe'llar (verba deponentia) deb ataladi. Bunday fe'llar faqat majhullik nisbatida tuslanganligi uchun ham perfekt asosga ega emas. Masalan:

hortor, ----, *hortatus sum, hortari*, 1 - ishontirmoq

polliceor, ----, *pollicitus sum, polliceri*, 2 - va'da bermoq

utor, ----, *usus sum, uti*, 3 - foydalanmoq

metior, ----, *mensus sum, metiri*, 4 - o'lchamoq

Agar to'g'ri tuslanishga kiruvchi fe'llar aniqlik nisbatida tuslanib aniqlik nisbatidagi ma'noni, majhullik nisbatida tuslanib majhullik nisbatidagi ma'noni anglatasa, bu toifadagi fe'llar faqat majhullik nisbatida tuslanib aniqlik nisbatidagi ma'noni ifodalaydi. Masalan:

orno - men bezayapman,

ornabam - men bezar edim, *ornabar* - meni bezar edilar

metior - men o'lchayapman

metiebar - men o'lchar edim

Shunisi diqqatga sazovorki, bu turkum fe'llarning to'g'ri tuslanuvchi fe'llardan albatta sinonimlari bo'ladi. Masalan:

loquor, locutus sum, loqui, 3 - gapirmoq

dico, dixi, dictum, dicere, 3 - gapirmoq

polliceor, pollicitus sum, polliceri, 2 - va'da bermoq

promitto, promisi, promissum, promittere, 3 - va'da bermoq
verior, veritus sum, vereri, 2 - qo'rqmoq
timeo, timui, ---, *timere*, 2 - qo'rqmoq
arbitror, arbitratus sum, arbitrari, 1 - o'ylamoq, ishonmoq
credo, credidi, creditum, credere, 3 - o'ylamoq, ishonmoq

Bu fe'llarning sifatdoshi ham aniqlik nisbatidagi ma'noni anglatadi. Masalan: *dico, dixi, dictum, dicere*, 3 - gapirmoq, *dictus, a, um* - aytilgan, *loquor, locutus sum, loqui*, 3 - gapirmoq, *locutus, a, um* - aytgan

Bu turkumdagi fe'llarning buyruq maylini yasash uchun ikkinchi shaxs birligida -re, ikkinchi shaxs ko'pligida esa -mini qo'shimchalari qo'shiladi.

arbitrari - o'ylamoq, *arbitrare!* o'yla!
arbitramini! o'ylang!
loqui - gapirmoq, *loquere!* gapir!
loquimini! gapiring!

colloquor, locutus sum, loqui 3 - suhbatlashmoq fe'llining zamon va maylarda tuslanishi

Indicativus

Singularis

	Praesens	Imperfectum	Futurum I
I	<i>colloquor</i>	<i>colloquebar</i>	<i>colloquar</i>
II	<i>colloqueris</i>	<i>colloquebaris</i>	<i>colloqueris</i>
III	<i>colloquitur</i>	<i>colloquebatur</i>	<i>colloquetur</i>

Pluralis

I	<i>colloquimur</i>	<i>colloquebāmur</i>	<i>colloquēmur</i>
II	<i>colloquimini</i>	<i>colloquebāmini</i>	<i>colloquēmini</i>
III	<i>colloquuntur</i>	<i>colloquebantur</i>	<i>colloquentur</i>

Plusquamperfectum Futurum II

	Perfectum	Plusquamperfectum	Futurum II
		Singularis	
I	<i>sum</i>	<i>eram</i>	<i>ero</i>
II	<i>collocutus, a, um es</i>	<i>collocutus, a, um eras</i>	<i>collocutus, a, um eris</i>
III	<i>est</i>	<i>erat</i>	<i>erit</i>
		Pluralis	
I	<i>sumus</i>	<i>erāmus</i>	<i>erimūs</i>
II	<i>collocuti, ae, a estis</i>	<i>collocuti, ae, a erātis</i>	<i>collocuti, ae, a eritis</i>
III	<i>sunt</i>	<i>erant</i>	<i>erunt</i>

Imperativus **Colloquere! - Suhbatlash!** **Colloquimini! Suhbatlashing!**

Conjunctivus	
Præsens	Imperfectum
I colloquar	colloquerer
II colloquaris	colloquereris
III colloquatur	colloqueretur
I colloquāmur	colloquerēmur
II colloquāmini	colloquerēmini
III colloquantur	colloquerentur
Perfectum	Plusquamperfectum
I sim	essem
II collectus, a, um sis	collectus, a, um esses
III sit	esset
I simus	essēmus
II collecti, ae, a sitis	collecti, ae, a essētis
III sint	essent

Colloquor fe'lining shaxssiz shakllari.

Participia	Infinitivi
praesens colloquens	colloqui
perfectum collectus	collectus esse
futurum collecturus	collecturus esse
Gerundium	Gerundivum
colloquendi	colloquendus, a, um
	I collectum
	II collectu

VERBA SEMIDEPONENTIA

Ex facto oritur jus.
Dololat - haqiqat.

Bu guruhdagi fe'llar infekt zamonlarida aniq nisbatda tuslansa, perfekt zamonlarida majhullikda tuslanadi yoki, aksincha, infekt zamonlarida majhullikda tuslanib, perfekt zamonlarida aniq nisbatda tuslanadi. Masalan; *gaudeo, gavisus sum, gaudere* 2-sevinmoq, quvonmoq yoki, *revertor, reverti*, 3-qaytib kelmoq.

Gaudeo, gavisus sum, gaudere fe'lining tuslanish jadvali

Singularis

Præsens. Imperfectum. Futurum I.

I *gaudeo* *gaudebam* *gaudebo*

II *gaudēs* *gaudebas* *gaudebis*

III *gaudet* *gaudebat* *gaudebit*

Pluralis

I *gaudēmūs* *gaudebamus* *gaudebimūs*

II *gaudētis* *gaudebatis* *gaudebitis*

III *gaudent* *gaudebant* *gaudebunt*

I *sum* *eram* *ero*

II *gavisus, a, um es* *gavisus, a, um eras* *gavisus, a, um eris*

III *est* *erat* *erit*

I *sumus* *eramus* *erimus*

II *gavisī, ae, a estis* *gavisī, ae, a eratis* *gavisī, ae, a eritis*

III *sunt* *erant* *erunt*

FE'LNING SHAXSSIZ SHAKLLARI

Apparet etiam caeco.
Ko'rga ham ravshan.

Lotin tilida ham o'zbek tilidagi kabi fe'llarning shaxslarda tuslanmaydigan, harakat nomini ifodalovchi shakllari bo'lib, bular quyidagilar:

Infinitivlar (fe'lining noaniq shakllari)

a) infinitivus praesentis active - aniq nisbatdagi hozirgi zamon infinitivi bo'lib, buni hosil qilish uchun fe'llarning infekt asosiga **-re** qo'shishchasi qo'shiladi. Masalan:

I. *ornā-re*, II. *dicē-re*, III. *dicē-re*, IV. *audī-re*.

b) infinitivus praesentis passivi - majhullik nisbatidagi hozirgi zamon infinitivi. Buni hosil qilish uchun I, II va IV tusanishga kiruvchi fe'llarning infekt asosiga **-ri**, III tusanishga kiruvchi fe'llarga esa **-i** qo'shimchalari qo'shiladi. Masalan: I. *ornā-ri*, II. *dicē-ri*, III. *dic-i*, IV. *audī-ri*.

v) infinitivus perfecti activi - anqlik nisbatidagi o'tgan zamon infinitivi. Buni yasash uchun fe'llning perfekt asosiga **-isse** qo'shimchasini qo'shish kifoya. Masalan: I. *ornāv-isse*, II. *docu-isse*, III. *dix-isse*, IV. *audiv-isse*.

g) infinitivus perfecti passivi - majhullik nisbatidagi o'tgan zamon infinitivi. Bu infinitivni yasash uchun fe'llning majhul nisbatdagi sifat-doshi hamda *esse* yordamchi fe'llining noaniq shakli olinadi. Masalan: I. *ornatus, a, um esse*, II. *doctus, a, um esse*, III. *dictus, a, um esse*, IV. *auditus, a, um esse*.

d) infinitivus futuri activi - aniq nisbatdagi kelasi zamon infinitivi. Buni yasash uchun fe'llning aniq nisbatdagi kelasi zamon sifat-doshi olinadi va *esse* yordamchi fe'llining noaniq shakli olinadi. Masalan: I. *ornaturus, a, um esse*, II. *docturus, a, um esse*, III. *dicturus, a, um esse*, IV. *auditurus, a, um esse*.

ye) infinitivus futuri passivi - majhullik nisbatidagi kelasi zamon infinitivi. Buni yasash uchun fe'llning supin asosi olinib, yordamchi fe'l *iri* (*eo, ii, itum, ire*)ning majhul nisbatdagi hozirgi zamon infinitivi shakli olinadi. Masalan: I. *ornatum iri*, II. *doctum iri*, III. *dictum iri*, IV. *audatum iri*.

Infinitivlarning barcha shakllari jadvali

	activum	passivum
Præsens	-re <i>ornā-re</i> -ere <i>dic-ē-re</i> -se <i>es-se</i>	<i>ornā-ri</i> <i>dic-i</i> ---
Perfectum	-isse <i>ornāv-issē</i> <i>dix-issē</i> <i>fu-issē</i>	<i>ornātus, a, um esse</i> <i>dictus, a, um esse</i> ---

Futurum	<i>ornāturus, a, um</i> <i>dicturus, a, um</i> <i>futurus, a, um</i>	<i>esse</i> <i>esse</i> <i>esse</i>	<i>ornatum iri</i> <i>dictum iri</i> ---
---------	--	---	--

GERUNDIUM - GERUNDIV

Audi multa, loquere pauca.
Ko'p tingla, kam so'zla.

Fe'llarning shaxssiz shakllaridan biri sanalmish gerundiy ham infinitivlar kabi harakat nomini ifodalovchi fe'llarning otlashgan shaklidir. Gerundiyni yasash uchun birinchi va ikkinchi tusanishga kiruvchi fe'llarning infekt asosiga **-nd**, uchinchi va to'rtinchi tusanishga kiruvchi fe'llarning asosiga esa **-end** qo'shimchalari qo'shiladi. Masalan: *ornāre* - *ornā-nd*, *docēre* - *docē-nd*, *dicēre* - *dicē-nd*, *audīre* - *audī-nd*. Gerundiy bosh kelishikdan tashqari qolgan kelishiklarda ikkinchi turlanish kelishik qo'shimchalarini olib faqat birlik sonida turlanadi.

	Infinitivus	Gerundium
Nom.	<i>legēre</i>	-----
Gen.	-----	<i>legend-i</i>
Dat.	-----	<i>legend-o</i>
Acc.	<i>legere</i>	<i>legend-um</i>
Abl.	-----	<i>legend-o</i>
Voc.	<i>legere</i>	-----

GERUNDIVUM - GERUNDIV

De gustibus et coloribus non est disputandum.
Har kimning didi boshqa.

Gerundiv sifatlashgan fe'l bo'lib, fe'llarning infekt asosiga **-nd** hamda **-end** suffiks-lari va **-us**, **-a**, **-um** rod qo'shimchalari qo'shish yo'li bilan yasaladi. Turlanganda birinchi va ikkinchi turlanishga kiruvchi sifatlar kabi turlanadi. Masalan: *legere*, *leg-end* - *us, a, um*.

Singularis

	m	f	n
Nom.	legendūs,	legenda,	legendum
Gen.	legendī,	legendae,	legendi
Dat.	legendō,	legendae,	legendō
Acc.	legendum,	legendam,	legendum
Abl.	legendi,	legendā,	legendō
Pluralis			
Nom.	legendi	legendae	legendā
Gen.	legendōrum	legendārum	legendōrum
Dat.	legendīs	legendīs	legendīs
Acc.	legendōs	legendās	legendā
Abl.	legendīs	legendīs	legendīs

SUPINUM - SUPIN

Ad absurdum.
Bilmaganlikka yo'ymoq.

Supin fe'llarning infekt asosiga **-tu** qo'shimchasi qo'shish yo'li bilan yasalgan harakat nomi bo'lib, otlarning to'rtinchi turlanishida Accusativus hamda Ablativus kelishiklarining birligida turlanadi. Masalan: *ornare, orna-tu*. Acc.*ornatum*, Abl.*ornatu*.

Supin accusativus kelishigida o'tgan zamon majhullik nisbatidagi sifatdoshning sredniy rod shakliga o'xshaganligi sababli majhullik nisbatidagi sifatdosh fe'llarning supin asosiga **-us, -a, -um** rod qo'shimchalari qo'shish yo'li bilan yasaladi degan qoida yuzaga kelgan.

SO'Z YASASH USULLARI

In dubio abstine.
Ikkilansang tilingni tiy.

Lotin tilida so'zlar ikki xil usul bilan, ya'ni so'zlarning o'zaro qo'shilishi va affiksatsiya (qo'shimchalar qo'shish) yo'li bilan yasaladi.

1. So'zlarning o'zaro qo'shilishi natijasida yuzaga kelgan yasama so'zlar: a) ot bilan fe'lning qo'shilishi natijasida yasalgan so'zlar:

ager - yer va *collere* - ishlov bermoq, *agricola* - dehqon, *arma* - qurollar va *gerere* - olib bermoq, *armiger* - qurol olib yuruvchi, *stips* - pul badali va *pendere* - o'lehamoq, hisoblamoq, *stipendium* - *stipendiya* (talabalarning oylik maoshi). *animus* - ruh, jon va *advertare* - jalb qilmoq, *animadvertare* - diqqatni jalb qilmoq; b) sifat va otlarning o'zaro qo'shilishi natijasida *albus* - oq va *capillis* - soch, *albicapillus* - oqsoch, *magnus* - buyuk va *animus* - jon, *magnanimus* - matonatli; v) ravish va fe'lning o'zaro qo'shilishi natijasida yasalgan so'zlar; *male* - yomon va *dicere* - gapirmoq, *maledicere* yomonlamoq, *bene* - yaxshi va *dicere* - gapirmoq, *benedicere* - maqtamoq.

2. Affiksatsiya usuli bilan yasalgan so'zlar:

a) prefiksatsiya-old qo'shimchalar qo'shish yo'li bilan yasalgan so'zlar:

a-, ab-, abs- uzoqlashtirish, chetlashtirish,

amittere - qo'yib yubormoq

abducere - olib ketmoq

abstrahere - boshqa tomonga burmoq

ad- qo'shilish, yaqinlashish,

advenire - kelmoq, qaytib kelmoq

afferre - keltirmoq, topib kelmoq

con- birgalik

contrahere - qisishirmoq; jipslashtirmoq

compensere - tenglashtirmoq

de- ajratish, pastga qarab harakat qilish

decollere - boshni tanadan judo qilmoq

defluere - pastga qarab oqmoq

e-, ex- ichkaridan harakat, harakatning tugallanishi;

evenire - tashqariga chiqmoq

evincere - uzil kesil g'alaba qilmoq

in- ichkariga qarab harakat qilish

inducere - kiritmoq, ichiga yubormoq

induire - kiyintirmoq

ob- qarama-qarshi yo'nalish yoki harakat

occurrere - qarama-qarshi yugurmoq

obloquere - qarshilik qilmoq, qarshi gapirmoq

per- harakatning tugallanishi

peragère - qilib tugatmoq, tugatmoq

perforère - parmalamoq

prae- oldinda bo'lish

praecedère - oldinda ketmoq

praedicère - ogohlantirmoq

pro- oldinga qarab harakat qilish, biron bir kishining foydasiga hal qilmoq

prospicère - bo'ylab nigoh tashlamoq

prodèssè - nafi tegmoq, foyda keltirmoq

sub- biror narsaning ichida yoki ostida bo'lish

succedère - ichiga kirmoq

subere - yaqinlashmoq

trans- orqali

transferrè - ko'chirib o'tkazmoq, olib o'tmoq

traducère - olib o'tmoq

red-, re- qaytib kelish, qayta harakat

reddère - qaytib kelmoq

regredior - chekinish

sed-, se- bo'linish, ajralish

secedère - uzoqlashmoq

seducère - chekkaga tortmoq

dis-, di- ajratish, bo'lish

diducère - ajratmoq, joy-joyiga qo'yib kelmoq

disponère - bo'lib, ajratib qo'yimoq

amb- aylana harakat

ambire - aylanib o'tmoq

ambigère - ikkilanmoq

2. So'zlarning prefiksalar qo'shilishi orqali yasalishida ba'zan assimilyatsiya hodisasi kuzatiladi va bunda prefikslarning so'nggi undoshi navbatdagi so'zning birinchi undoshi bilan bir xil undoshga aylanadi. Masalan: *attrahere ad-trahère* jalb etmoq; *collocäre conlocäre* joy-joyiga qo'yimoq; *intellegère inter-legère* - tushunmoq; *importäre in-portäre* - olib kelmoq.

Shuningdek, so'z o'zagidagi **a** va **e** unlilarining i ga o'tishi hollari uchraydi. Masalan: *facère - perficère* - amalga oshirmoq, *tenère - contenère* - saqlamoq.

OT YASOVCHI QO'SHIMCHALAR

Ot yasovchi qo'shimchalar juda xilma-xil bo'lib, lotin tilida ularni turlanishlar bo'yicha alohida-alohida qarab chiqish maqsadga muvofiqdir.

I TURLANISHDAGI OTLARNI YASOVCHI QO'SHIMCHALAR

qo'shim- so'z o'zagi anglatgan misollar
chalar ma'no

1. -tura f.	supin	scriptūra, ae f. -yozish
-sura f	asosi	mensūra, ae f. -o'lchov
2. -ia f.	sifat	perfidia, ae f. -hiyla
3. -entia f.	sifatdosh	scientia, ae f. -bilim
-antif f.	sifatdosh	arrogantif, ae f. -takabburlik
4. -ina f.	ot	medicina, ae f. -davo
5. -u		virgula, ae f. -shoxcha
-o	ot	bestiola, ae f. -hayvoncha
-cu	kichray	particula, ae f. -qo'shimcha
-el	tirish	tabella, ae f. -taxtacha
6. -ista	ot	citharista, ae f. -kifarist
	ro'kchi	

II TURLANISHDAGI OTLARNI YASOVCHI QO'SHIMCHALAR

À. -ium n.	fe'l	harakat	studium, i n. - o'rganish
2. -mentum n.	fe'l	harakat	ornamentum, i n. - bezak
		natijasi	
3. -bulum n.	fe'lning	harakat	pabulum, i n. - ozuqa
-culum n.	pepfekt	quroli	vehiculum, i n. - arava
-crum n.	asosi	yoki o'r-	simulacrum, i n. - tasvir
-trum n.		ni	aratum, i n. - plug
4. -arium n.	ot	saqla-	granarium, i n. - ombor
		nadigan joy	

5. -arius m.	ot	kasb-hunar	bibliothecarius, i m. - kutubxonachi
6. -ulus m.	ot	kichray-tirish	hortulus, i m. - bog'cha filiolus, i m. - o'g'ilcha
7. -ellum n.	ot		articulus, i m. - artikl castellum, i n. - mustahkam joy

III TURLANISHDAGI OTLARNI YASOVCHI QO'SHIMCHALAR

1. -tor, -toris m	fe'lning supin asosi	qatnashuv-chi shaxs	doctor doctoris m. - o'qituvchi censor censoris m. - sensor
2. -tio, -tionis f.	harakat nomi		actio, actionis f. - harakat divisio, divisionis f. - bo'lish
3. -men, -minis n.	fe'lning inf.asosi	harakat	volumen, voluminis n. - to'plam
4. -or, -oris	fe'lning inf.asosi	holat	dolor, doloris m. - azob, uqubat
5. -tas, -tas, -tus, -tutis f.	sifat ot	sifat holat	qualitas, qualitatis f. - xususiyat virtus, virtutis f. - jasorat
7. -tudo, -tudinis f.	sifat	sifat holat	pulchritudo, - go'zallik pulchritudinis f.
8. -io, -ionis f.	fe'lning inf. asosi	harakat natijasi	legio, legionis f. - legion

IV-V TURLANISHDAGI OTLARNI YASOVCHI QO'SHIMCHALAR

1. -tus, -tus m	fe'lning sup. asosi	xapakat nomi	cantus, cantus m. - ashula
-----------------	---------------------	--------------	-------------------------------

2. -sus, -sus m.	fe'lning sup. asosi	xapakat nomi	aytish casus, casus m. - xato, og'ish
3. -atus, -atus m.	ot	lavozim	magistratus, magistratus m. - mansabdor
4. -ties, -tiei f.	sifat	sifat	durities, duritie f. - qattiqqo'llik

I-II TURLANISHDAGI SIFATLARNI YASOVCHI QO'SHIMCHALAR

1. -bundus	fe'lning infekt asosi	sifat	vagabundus, a, um - daydi, sayyoh
2. -cundus	asosi	xususiyat	fecundus, a, um - mevali
3. -idus	asosi	xususiyat	validus, a, um - sog'lom
4. -ulus	ot	mayl, havas	credulus, a, um - ishonuv
5. -eus	ot	modda	aureus, a, um - oltin rang
6. -osus	ot	mo'llik	enerosus, a, um - muruvvatli
7. -lentus	ot	ot	epulentus, a, um - serob
8. -tus	ot	belgiga ega bo'lish	barbatus, a, um - soqolli
9. -ius	ot	qarashlilik	regius, a, um - podsholikka oid
10. -arius	ot	xususiyat	agrarus, a, um - dehqonchi-likka oid
11. -icus	ot	xususiyat	metallicus, a, um - metalga oid
12. -anus	ot	xususiyat	Romanus, a, um - rimlik
13. -inus	ot	xususiyat	Latinus, a, um - lotincha
14. -tivus	fe'lning sup. asosi	xususiyat	activus, a, um - faol
15. -sivus	fe'lning sup. asosi	xususiyat	passivus, a, um - majhul

III TURLANISHDAGI SIFATLARNI YASOVCHI QO'SHIMCHALAR

1. -ax, acis	fe'l.inf	mayl	audax, acis - jasur
	asosi		
2. -ilis	fe'l.inf.	passiv	fragilis - mo'rt
	asosi	belgi	
3. -bilis	fe'l.inf.		mobilis, e - harakatlanuvchi
	asosi		
4. -ilis	ot	xususiyat	hostilis - dushmanlarcha
5. -elis	sifat	xususiyat	crudelis - zolim
6. -alis	ot, sifat	xususiyat	naturalis - tabiiy
7. -aris	ot, sifat	xususiyat	popularis - xalqchil

FE'L YASOVCHI QO'SHIMCHALAR

Qo'shimchalar qo'shimcha anglashilgan misollar

ma'no

1. (t)are	harakat takrorlanishi	<i>cantāre</i> - kuylamoq
(s)are	yoki intensivlik	<i>vestāre</i> - aylan -
itare		tirmoq
		<i>venitāre</i> - tez-tez
		kelmoq
		<i>dictitāre</i> - tez-tez
		gapirib turmoq
2. -scere	ish-harakatning boshlanishi anglashiladi	adolescere - bo'y yet - moq
		obormiscere - uxlay - boshlamoq
		convalescere - tuzala boshlamoq
3. -urire	ish-harakatni bajarishga intilish	esurire - ovqat ista - moq
		parturire - tug'ish (ko'z yorish)ga tayyorlanmoq

SODDA GAP SINTAKSISI

Labor omnia vincit.
Mehnat hamma narsani yengadi.

Gap ma'lum fikrni ifodalaydi. Kishilar nutq orqali o'z fikrlari, maqsadlari, his-hayajonlarini ifodalaydilar.

Fikr sodda yoki qo'shma gaplar, darak, so'roq, buyruq va undov gaplar orqali ifodalanadi. Umuman gap qanday shaklda bo'lmasin, unda kishining ma'lum bir maqsadi reallashadi.

Gapning asosiy belgilari, unda nisbiy fikr tugalligi va predikativlikning mavjud bo'lishi, grammatik jihatdan ma'lum qonun va qoidalar asosida shakllanishi, o'ziga xos ohangga ega bo'lishidir. Gapning bu xususiyatlari ko'pchilik tillar uchun umumiydir. Ammo bu belgilarning turli tillarda namoyon bo'lishi hamda ularning ahamiyati va o'rni turlichadir.

Lotin tilida ham o'zbek tilidagi kabi sodda gapning asosini ega (subjectum) va kesim (praedicatum) tashkil qiladi. Lotin tilida, gapda ega va kesim vazifasini o'zbek tilidagi kabi ot (substantivum), fe'l (verbum), olmosh (pronomen), sifat (adjectivum), son (numeralium) kabi so'z turkumlari bajaradi. Gapda ega vazifasini o'tab kelgan so'z turkumlari hamisha bosh kelishikda keladi.

Sodda gapning kesimi sodda yoki qo'shma bo'lishi mumkin:

a) Agar gapning kesimi fe'l bilan ifodalgan bo'lsa, sodda kesim bo'lib, ega bilan shaxs-sonda moslashadi va zamon, nisbat kabi grammatik kategoriyalarga ega bo'ladi. Masalan: Puer legit bola o'qiyapti; puellae ludunt qiz bolalar o'ynayaptilar.

b) Agar kesim ot, sifat yoki boshqa so'z turkumlari bilan ifodalansa qushma kesim bo'lib, ot, sifat yoki boshqa so'z turkumlari bilan ifodalgan kesim oldidan yordamchi fe'l esse qo'shiladi. Yordamchi fe'l esse ega bilan shaxs-sonda moslashib, zamon grammatik kategoriyasiga ega bo'ladi. Masalan: Ego sum magister men o'qituvchiman; puella est discipula qiz bola o'quvchidir. Misollardan ko'rinib turibdiki, lotin tilida ot yoki sifat bilan ifodalgan kesim yordamchi fe'l esse orqali ega bilan bog'lansa, o'zbek tilida esa -man, -san, -dir kabi egalik qo'shimchalari orqali bog'lanadi.

Kishilik olmoshlari gapning egasi vazifasida juda kam qo'llanadi. Gapning egasi u yoki bu shaxsga tegishli ekanligi kesimning qo'shimchasiga qarab aniqlanadi. Masalan: *Librum lego kito b o' q i y a p m a n, librum le-gis k i t o b o' q i y a p s a n.*

Agar gapning egasi kishilik olmoshi bilan ifodalanib, ikkinchi eganing harakatiga qarshi qaratilgan bo'lsa, ega vazifasini bajarayotgan olmoshga so'z urg'usi tushadi va kesimdan oldin yoziladi. Masalan: *ego scribo, tu non scribis m e n y o z y a p m a n, s e n e s a y o z m a y a p s a n.*

GAPDA SO'Z TARTIBI

Lupus pilum mutat, non mantem.

Bo'lining rangi o'zgarsa-da, fe'li o'zgarmaydi.

Lotin tilida so'zlarning sintaktik vazifasi maxsus grammatik vositalar, ya'ni ko'p qirrali turlanish va tuslanishlar asosida belgilangani uchun gapda so'zlarning tartibi erkindir. Gapda so'zlarning o'rni o'zgargani bilan ularning sintaktik vazifalariga ta'sir qilmaydi. Masalan: *puer domum ornat b o l a u y n i b e z a y a p t i, domum ornat puer u y n i b o l a b e z a y a p t i* (ya'ni boshqa kishi emas), *puer ornat domum b o l a u y n i b e z a y a p t i* (faqat uyni boshqa narsani emas).

Shunday bo'lishiga qaramasdan ko'pchilik tillardagi kabi lotin tilida ham avval ega keyin ikkinchi darajali bo'laklar, gap oxirida esa kesim keladi. Masalan: *Discipulus librum legit o' q u v c h i k i t o b o' q i y a p t i. Agar sodda gapda ega, kesim va to'ldiruvchidan tashqari sifat yoki olmosh bilan ifodalanagan aniqlovchi bo'lsa, shu aniqlovchi aniqlanishdan keyin yoziladi.* Masalan: *Magister amico meo consilium bonum dat o' q i t u v c h i m e n i n g d o' s t i m g a y a x s h i m a s l a h a t b e r a y a p t i.*

KELISHIKLARNING GAPDA QO'LLANILISHI

Dies diem docet.

Hayot - murabbiy.

Lotin tilining sintetik xususiyatlaridan biri bosh kelishikdan tashqari barcha kelishiklarda ot va ot turkumi vazifasini bajaradigan

so'zlarning o'zaro predlogsiz bog'langan so'z birikmalarining keng qo'llanilishidir. Quyida lotin tilidagi kelishiklarning gapda qo'llanilishi haqida qisqacha ma'lumot beriladi.

G E N E T I V U S - bu kelishik o'zbek tilidagi qaratqich kelishigiga to'g'ri kelib, so'z birikmasida moslashmagan aniqlovchi, ob'ekt (to'ldiruvchi) yoki sub'ekt (mantiqiy ega) bo'lib kelishi mumkin. Lotin tilida ham boshqa tillardagi kabi ko'p hollarda predlogsiz o'zaro bog'langan so'z birikmalaridagi hokim so'z ham, tobe so'z ham ot bilan ifodalanagan bo'lib, hokim so'z tobe so'zga nisbatan qanday sintaktik vazifani bajarishi gapning mazmuniga bog'liq bo'ladi. Masalan: **statua amici** - **do'stimning haykali** degan misolimizda tobe so'z **amici** hokim so'z **statua** ga nisbatan ma'no va mazmun jihatidan tahlil qilganimizda quyidagi sintaktik vazifalarni o'taydi;

a) do'stimning haykali, ya'ni haykal aynan do'stinga tegishli ekanligini ifodalab, tobe so'z **amici** hokim so'z **statua** ga nisbatan aniqlovchi vazifasini bajaryapti;

b) do'stimning haykali, ya'ni haykalni do'stim yasagan, bu holda tobe so'z hokim so'zga nisbatan ega bo'lib kelgan;

v) do'stimning haykali, ya'ni haykal aynan do'stimni tasvirlagan, tobe so'z hokim so'zga nisbatan to'ldiruvchi vazifasini o'tagan.

Genetivus possessivus - egalik yoki tegishlilikni ifodalovchi qaratqich kelishigi. Lotin tilida ham xuddi o'zbek tilidagi kabi otlar qaratqich kelishigida kelib, bosh kelishikda kelgan otga nisbatan moslashmagan aniqlovchi bo'lib keladi. Masalan: *liber discipuli o' q u v c h i n i n g k i t o b i, p a t e r m e i m e n i n g o t a m i.*

Genetivus subiectivus - so'z birikmalari tarkibida kelgan harakat nomi bosh kelishikda kelib, shu harakat qaratqich kelishigida kelgan otga ya'ni sub'ektga tegishli ekanligini ifodalaydi. Masalan: *laetitia amici mei d o' s t i m n i n g q u v o n c h i.*

Bu so'z birikmasidagi **laetitia** laetor (biror bir narsadan xursand bo'lmoq) fe'ldan yasalgan harakat nomi bo'lib, qaratqich kelishigida kelgan **amici**, ya'ni, sub'ektning emotsional holatini ifodalagan. *Amicus meus laetitur. M e n i n g d o' s t i m q u v o n y a p t i.*

Genetivus obiectivus - so'z birikmalari tarkibida kelgan harakat nomi bosh kelishikda kelib, shu harakat qaratqich kelishigida kelgan

otga, ya'ni ob'ektga qaratilganini ifodalaydi. Masalan: studium litterarum fan bilan shug'ullanmoq. Bu so'z birikmasidagi harakat nomi **studium** ega bajaryotgan harakat qaratqich kelishigida kelgan ob'ekt (to'ldiruvchi)ga qaratilganligini ifodalagan. Amicus meus studet litteras **M e n i n g d o's t i m f a n b i l a n** shug'ullanadi.

D a t i v u s -lotin tilidagi bu kelishikni o'zbek tilidagi jo'nalish kelishigi kabi "va'da qilmoq", "bermoq", "aytmoq", "zarar keltirmoq", "yoqmoq" kabi ma'nolarni anglatuvchi fe'llar boshqaradi. Shu bilan bir qatorda lotin tilidagi Dativus o'zbek tilidagi tushum, o'rin-payt va qaratqich kelishiklari vazifasini ham bajaradi:

a) Dativus commodi et incommodi- biror shaxs yoki narsaning foydasiga, shuningdek, zarariga hal bo'lishi mumkin bo'lgan ma'lumotni ifodalovchi jo'nalish kelishigi bo'lib, fe'l bilan ifodalangan kesimga nisbatan vositali to'ldiruvchi bo'lib keladi. Masalan: vitae pugnare "Vatan uchun jang qilmoq". Lotin tilida vositali to'ldiruvchi fe'l bilan jo'nalish kelishigi qo'shimchasi orqali o'zaro bog'langan bo'lsa, o'zbek tilida uchun ko'makchisi bilan munosabatga kirishgan.

b) Dativus possessivus-biror narsani shaxsga yoki predmetga qarashlilikini anglatuvchi jo'nalish kelishigi bo'lib, o'zbek tiliga tarjima qilinganda qaratqich kelishigida tarjima qilinadi va eganing aniqlovchisi bo'lib keladi. Masalan: liber mihi est "mening kitobim bor" yoki "menda kitob bor".

v) **D a t i v u s f i n a l i s** - maqsad anglashilib, fe'l ifodalagan harakat ko'rsatiladi. Masalan: praesidio venire (relinquere) "nega, nima maqsadda kelmoq yoki qoldirmoq, himoyaga kelmoq(qoldirmoq)", auxilio mittere "yordamga yubormoq", bono esse "yaxshilikka xizmat qilmoq".

g) **D a t i v u s d u p l e x** - qo'shaloq jo'nalish kelishigi. Mihi praesidio venire "menga yordamga (yordam berish uchun) keldi". Dat. duplex, xususan, esse yordamchi fe'li bilan qo'llanganda, "nimaga kerak bo'lmoq", "nima bo'lib xizmat qilmoq" ma'nosini anglatadi. Masalan: mihi ornamento est - "men uchun bezak (taqinchoq)dir, menga bezak vazifasidadir". Juven equus dono datus est "yigitga mukofot sifatida ot berildi".

d) **D a t i v u s a u c t o r i s** - jo'nalish kelishigining bu shakli ba'zan majhullik nisbatidagi gaplarda qo'llanilib, gapning kesimga nisbatan vositali to'ldiruvchi bo'lib keladi. Bu gap o'zbek tiliga tarjima qilinganda, an'anaga binoan, chiqish kelishigi qo'shimchasini oladi. Masalan: Mihi captum consilium jam diu est. "Bu qaror men tomonimdan allaqachon qabul qilindi". Ba'zan lotin tilidagi bunday gaplar o'zbek tiliga aynan ag'darilishi ayrim g'alizliklarni keltirib chiqarganligi sababli aniqlik nisbatida tarjima qilish tavsiya qilinadi. Jumladan: Mihi captum consilium jam diu est. "Men bu qarorni allaqachon qabul qilganman".

A c c u s a t i v u s kelishigi o'zbek tilidagi tushum kelishigiga mos ma'noni anglatib, gapda vositasiz to'ldiruvchi vazifasini bajaradi. Masalan: Ego librum lego "Men kitob(ni) o'qiyapman" degan gapda kitob tushum kelishigida kelib, fe'l bilan ifodalangan kesimga nisbatan vositasiz to'ldiruvchi bo'lyapti. Shu bilan bir qatorda, lotin tilidagi bu kelishik o'zbek tiliga tarjima qilinganda, aynan tushum kelishigiga emas, balki boshqa kelishiklarga ham to'g'ri kelib, gapda boshqa sintaktik funksiyalar (aniqlovchi, kesim va hol) ni bajarishlari ham mumkin. Masalan: homines caecos reddit cupiditas "Ochko'zlik odamlarni ko'r qiladi". Bu gapdagi **homines** bilan **caecos** predlogsiz tushum kelishigida kelib, bir butunlikni anglatasa, o'zbek tilida "**k o' r**" so'zi **q i l m o q** "**reddo**" fe'li bilan kelib, qo'shma fe'lga aylangan.

Lotin tilida shunday hollar bo'lishi mumkinki, shaxs va predmetni anglatuvchi so'zlar birgalikda tushum kelishigida kelib, fe'l bilan ifodalangan kesimga vositasiz to'ldiruvchi bo'lsa, o'zbek tiliga ag'darilganda biri tushum kelishigi qo'shimchasini olib kesimga vositasiz to'ldiruvchi, ikkinchisi esa jo'nalish kelishigida kelib to'ldiruvchiga nisbatan vositali to'ldiruvchi bo'ladi. Tushum kelishigida predlogsiz bog'langan bunday so'z birikmalari lotin tilida Accusativus duplex (qo'shaloq tushum kelishigi) deb ataladi. Masalan: Ego doceo te litteras "Men senga xat-savodni o'rgatayapman".

Accusativus predlogsiz kelib, o'rin holi vazifasini bajaradi va **qayoqqa?** savoliga javob beradi. Masalan: Roman redeo "Rimga qaytayapman". Domum venio "Uyga kelyapman".

Accusativus ma'lum maydon bo'ylab, masofani ko'rsatish bilan birga vaqt-zamon mobaynida davom etishini ham anglatadi. Bulardan birinchisi Accusativus extensionis (masofa) bo'lib, quyidagi misollarda ko'rish mumkin: Milia passum viginti procedere. "Yigirma mil yo'l bosmoq". Murus decem pedes altus. "Balandligi o'n futli devor". Hasta sex pedes longa. "Olti fut uzunlikdagi nayza". Fossa quinos pedes altae ducebantur. "Besh fut chuqurlikda o'ra qazildi". Ikkinchisi esa Acc.temporis deyiladi va quyidagi misollarda izohlanishi mumkin: ducentos annos ikki yuz yil mobaynida; (per) multos annos obsidere ko'plab yillar davomida qamal qilmoq; (per) unum diem legere bir kun bo'yi (davomida) o'qimoq.

Accusativus kelishigi his-hayajonni anglatuvchi undov gaplarda ham qo'llanilishi mumkin va Accusativus exclamativus deb ataladi. Masalan: o, te miseram! O, sen qanchalik baxtsizsan! O, te felicem! O, sen qanday baxtliсан! O, praeclearum nomen imperatoris Romani! O, sharaflı Rim qo'mondoninig nomi!

Ablativus - qadimgi lotin tilidagi chiqish nuqtasini ko'rsatuvchi ablativus, harakat vositasini ifodalovchi instrumentalis va harakatning boshlanish joyini ifodalovchi locativus kelishiklarini o'zida mujassamlashtirgan kelishik bo'lib, nutqdagi o'rni qarang harakat vositasini, o'rin, payt va sabab hollarini ifodalashi mumkin. Ablativning bunday muhim sintaktik vazifalarini hisobga olib, ularni uch guruhga bo'lib o'rganish maqsadga muvofiqdir.

I. Ablativus chiqish kelishigi ma'nosi quyidagi ko'rinishlarda uchirishi mumkin: a) Abl. separationis- uzoqlashish, chiqish ma'nolarini ifodalaydi. Agar chiqish nuqtasi jonli predmetdan boshlansa, ablativ a, ab, abs predloglari bilan keladi. Masalan: inimici a Caesare fugunt dushmanlar Sezardan qochishdilar. Agar chiqish nuqtasi predmetdan boshlansa, Abl. predlogsiz yoki a (ab, abs), de, ex (e) predloglari bilan ham qo'llanilishi mumkin. Bulardan eng xarakterlisi predlogsiz qo'llanilishi sanaladi.

Masalan: movere loco - joyidan siljitmoq, educere castris - lagerdan chiqarmoq, Aristides patria expulsus est - Aristid vatanidan haydab chiqarilgan edi. Legati Roma missi sunt. Elchilar Rimdan yuborilgan edi.

b) Abl. instrumenti harakat quroli (vositasi) anglatilib, o'zida hol (abl.modi), sabab (abl. causae), daraja (abl.limitationis) ma'nosini mujassamlashtiradi. Masalan: vulnerare sagitta (gladio) - kamon o'qi (qilich) bilan yaralamoq, nuntiare litteris - xat orqali ma'lum qilmoq. v) Abl. modi fe'llar bilan kelib, ish-harakatning bajarilish usuli anglatiladi va qanday? qanday qilib? savollariga javob beradi. Masalan: Omnibus viribus resistere - butun kuchi bilan qarshilik qilmoq, magna cum gloria cadere - ulug' sharafl bilan halok bo'lmoq.

g) Abl. causae shaxsning biror ish-harakatni yuzaga kelishiga asos bo'lgan sabab tufayli namoyon bo'ladigan holatini ifodalaydi. Masalan: clamare ira - jahldan (jahll bilan) qichqirmoq, abesse morbo - kasalligi sababli qatnasha olmaslik, superbus victoria - g'alabadan mag'rur, mortuus vulneribus - jarohatdan o'lgan.

d) Abl.limitationis fe'l, ot yoki sifat anglatgan harakatning holat va belgisini aniqlaydi va belgilaydi. Masalan: Doctrina superare - olimlik (bilimdonlik)da ustun bo'lmoq, eloquentia clarus - notiqlikda mashhur, corpore validus, mente infirmus - jisman sog'lom, aqlan zaif, genere Romanus, moribus Graecus - zotiga ko'ra rimlik, odatiga ko'ra grek.

II. Ablativus o'rin-payt kelishig ma'nosida.

Qadimgi lotin tilidagi o'rin kelishigi (locativus) asosan, ikki kelishik abl. loci hamda abl. temporis vazifalarida qo'llanilgan. a) Abl.loci qadimgi o'rin-payt kelishigi ma'nosini o'zida saqlab, fe'llar bilan kelganda o'rin holi vazifasini bajaradi va qayerda? savoliga javob beradi. Predlogsiz kelgan Ablativus loci quyidagi hollarda qo'llaniladi:

a) locus so'zi aniqlovchi bilan keladi. Masalan: loco idoneo pugnare - qulay joyda kurashmoq, locis novis vivere - yangi yurtlarda yashamoq.

b) totus aniqlovchisi bilan. Masalan: Carmina Ovidii tota Italia leguntur. Ovidiyning she'rlari butun Italiyada o'qilyapti.

d) terra marique "ham quruqlikda ham suvda".

e) Shahar nomlarini ifodalovchi III turlanishga kiruvchi otlar Abl. loci da kelib, qayerda? so'rog'iga javob beradi. Masalan: Carthagine - Karfaganda, Lacedaemone - Lakedoniya (Sparta) da, Athenis - Afinada.

f) Abl. temporis payt kelishigi sanalib, fe'llar bilan kelganda ish-harakatning bajarilish davri, muddati anglashiladi va **qancha? qancha vaqt davomida?** so'roqlariga javob beradi. Bunda Abl. predlogsiz yoki **in** predlogi bilan kelishi mumkin. Tempus vaqt, payt, annus - yil, ver- bahor, hiems - qish, nox - kechasi, lux - tong kabi ma'nolarni anglatuvchi so'zlar Ablativus kelishigida predlogsiz qo'llaniladi. Masalan: eo tempore vivere - o'sha davrda yashamoq; extremo anno vincere - yil oxirida yutib chiqmoq; prima luce excedere - tongda yo'lga chiqmoq; hieme laborare - qishda ishlamoq; hora quarta advenire - bir soatdayoq yetib bormoq. In predlogi bilan ba'zi bir otlargina qo'llanishlari mumkin, jumladan: in bello - urushda; in pace - tinchlik davrida; in pueris - bolalikda; in senectute - keksalikda. Abl. temporis ish-harakatining qancha vaqt mobaynida bajarilishini ko'rsatish uchun qo'llanilsa, predlog ishlamaydi. Masalan: uno die struere - bir kunda qurmoq; multis annis non venire - ko'p yillar davomida kelmaslik.

g) Abl. comparationis da qiyoslash, chog'ishtirish anglashiladi. Sifat va ravish darajalarida esa narsa, buyum va harakatni qiyoslashda qo'llaniladi. Masalan: patria mihi vita mea est carior - vatanim jonimdan aziz; vilis est argentum auro - kumush oltindan arzonroq; nullus lacus est domestica sede jucundior - o'z uyingdan ko'ra bema'lolroq joy yo'qdir; candidior nive - qordan oq.

III. Ablativus qurol, vosita anglatuvchi kelishik sifatida.

Bu holda abl. kelishigi majhul nisbatdagi gaplarda qo'llanilib, nima vositasida (yordamida) harakatning bajarilishi anglashiladi va **nima bilan? nima yordamida?** savoliga javob beradi. Masalan: tauri cornibus, apri dentibus se defendent - ho'kizlar shoxlari, to'ng'izlar tishlari bilan o'zlarini himoya qiladilar.

Abl. qualitis sifat anglashilib, aniqlovchi bilan qo'llanganda, shaxs yoki predmetga xos belgi ko'rsatiladi. Masalan: Caesar excelsa statura fuit. - Sezar baland bo'yli bo'lgan edi.

Abl. pretii esa **qanday bahoda?** **qancha?** so'roqlariga javob berib, shaxs yoki predmetning qadri, qiymati anglashilgan. Masalan: magno pretio vendunt - yuqori bahoda (qimmat) sotyaptilar; nocet empty dolore voluptas azob-uqubat bilan erishilgan rohat yomondir; Eriphilijs auro vitam viri vendit. - Eriphilia erining hayotini olinga pullayotir.

FE'L SINTAKSISI

INFINITIVLARINING GAPDA QO'LLANILISHI

Dum ferrum caudet, cudere quisque deat.
Temirni qizig'ida bos.

Lotin tilida fe'llarning infinitiv shakllari gapda xuddi ot va boshqa mustaqil so'z turkumlaridek ega, kesim va to'ldiruvchi kabi sintaktik vazifalarni bajaradi. Masalan: 1) Errare humanum est - xato qilish insonga xosdir. Bu gapda fe'llning infinitiv shakli **errare** gapning kesimi **humanum est** ga nisbatan ega bo'lib kelgan. Gapning asosiy sifat **humanum** bilan ifodalangan. 2) Vivere est cogitare - yashash fikrlashdir. Fe'llning infinitiv shakli **cogitare** fe'll bilan ifodalangan egaga nisbatan kesim bo'lib kelgan. 3) Grammatica docet, recte legere, scribere, dicere. - Grammatika to'g'ri o'qishni, yo'zishni va gapiri shni o'rgatadi. Bu misoldagi **legere, scribere** va **dicere** kabi fe'llarning infinitiv shakllari asosiy kesim **docet** ga vositasiz to'ldiruvchi bo'lib kelgan. 4) Bulardan tashqari fe'llarning infinitiv shakllari harakat nomi sifatida gapda predloglar bilan qo'llanilib, aniqlovchi bo'lishi ham mumkin. Masalan: Multum interest inter dare et accipere. - Olmoq va bermoqning katta farqi bor.

Yuqoridagi misollar shuni ko'rsatadiki, lotin tilidagi fe'llarning infinitiv shakllari o'zbek tiliga **-sh, -ish** qo'shimchalari bilan yasaluvchi harakat nomlari shaklda tarjima qilinib, o'zbek tilida qanday sintaktik vazifalarni bajarsa, lotin tilida ham shu kabi sintaktik vazifalarni bajarar ekan.

ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO

Legem brevem esse oportet.
Qonun ixcham bo'lishi shart.

Lotin tilida fe'llarning infinitiv shakllaridan iborat bo'lgan oborotlar soddaga gap tarkibida juda keng qo'llaniladi. Shulardan biri Accusativus cum infinitivo oborotidir. Bu ot yoki olmoshning tushum kelishigidagi va fe'llarning infinitiv shakllaridan iborat

bo'lgan oborot bo'lib, tushum kelishigida kelgan ot yoki olmosh fe'ning infinitiv shakliga nisbatan mantiqiy ega, infinitiv esa tushum kelishigida kelgan ot yoki olmoshga nisbatan mantiqiy kesim bo'lib sodda gap tarkibida keladi va sodda gapning asosiy kesimiga nisbatan murakkab to'ldiruvchi bo'ladi. Masalan: Video Dildoram legere. Dildoraning kitob (ni) o'qiyotganini ko'rayapman. Bu gapda **Dildoram legere** asosiy kesim **video** ga nisbatan murakkab to'ldiruvchi bo'lib, uni to'ldirib, izohlab kelyapti.

Agar Accusativus cum infinitivo oborotidagi mantiqiy kesim sifatlash bilan ifodalangan bo'lsa, mantiqiy ega bilan moslashib, tushum kelishigida keladi. Masalan: Mirkarim Osim in libro suo "Tragoedia veterum patirum nostrorum" scribebat Maracandam ab Alexandro Magno deletam esse Mirkarim Osim o'zining "Ajdodlarimiz fojiasi" degan kitobida Maroqanda Buyuk Aleksandr tomonidan buzib tashlandi deb yozgan edi.

Sodda gap tarkibidagi oborotning mantiqiy kesimi ifodalayotgan ish-harakat asosiy kesim ifodalayotgan ish-harakatning zamoni bilan moslashadi. Ya'ni asosiy kesim ifodalayotgan ish-harakatning zamoni bilan bir paytda, nisbatan oldin yoki kelgusida sodir bo'lishiga qarab moslashadi. Masalan: Lucretius dicit (hozirgi zamon) Epicurum animos hominum maximus erroribus liberavisse (o'tgan zamon aniqlik nisbatidagi infinitiv). Epikurinson aqlini chalg'itayotgan yovuzlikdan ozod qildi, dedi Lukretsiy. Menelaus cognavi (tugallangan o'tgan zamon) Helenam a Paride raptum esse (o'tgan zamon majhullik nisbatidagi infinitiv).

Yelena Paris tomonidan o'g'irlanganini Menelay bildi. Dareus, rex Persarum, sperabat (o'tgan zamon davom fe'li) Graccos facile victum iri (kelasi zamon aniqlik nisbatidagi infinitiv) Eron shohi Dorogreklarosonlikcha yengiladi deb o'ylagan edi.

Ba'zan oborot tarkibidagi mantiqiy kesimning vositasiz to'ldiruvchisi ham bo'lishi mumkin. Masalan: Video Dildoram librum legere Dildoradaning kitob (ni) o'qiyotganini ko'rayapman.

Umuman, bu sodda gapning tarkibida kelgan **Dilshodam**

librum legere oboroti bir butunlikni tashkil qilib, asosiy kesim **video** ga nisbatan murakkab to'ldiruvchi bo'lib kelgan va shu bilan bir qatorda oborotning mantiqiy kesimi **legere** o'zining egasiga (Dilshodam) hamda to'ldiruvchisiga (librum) ham egadir.

Accusativus cum infinitivo oboroti asosan quyidagi ma'nolarni anglatuvchi fe'llar bilan ishlatiladi:

a) gapirmoq, tasdiqlamoq (verba dicendi): dico - gapirmoq, narro - hikoya qilmoq, respondeo - javob bermoq, scribo - yozmoq, trado - xabar bermoq, ajo - tasdiqlamoq, nego - inkor qilmoq.

b) o'ylamoq, deb hisoblamoq, his qilmoq (verba sentiendi): puto - o'ylamoq, censeo, arbitror - faraz qilmoq, credo - ishonmoq, spero - umid qilmoq, scio - bilm oq, sentio - his qilmoq, video - ko'rm oq, audio - eshitmoq.

d) xohlam oq, buyruq berm oq, man qilmoq (verba voluntatis): volo - xohlam oq, nolo - man qilmoq, malo - deb hisoblam oq, cupio - xohlam oq, jubio - buyruq berm oq.

e) xursand bo'lmoq, xafa bo'lmoq (verba affectuum): gaudeo - xursand bo'lmoq, doleo - xafa bo'lmoq. Bulardan

tashqari Accusativus cum infinitivo aboroti constat, notum est ma'lum, apparet tushunarli, interest muhim, necessest zarur kabi egasiz gaplar bilan ham ishlatiladi. Masalan: Alexander Magnus, rex Macedoniarum sperabat Maracandas facile victum ire Buyuk Aleksandr Maroqanda osonlikcha yengiladi deb umid qilgan edi. Audiebam te venisse Seni keldi deb eshitdim, Sening kelganingni eshitdim. Dildora creditit amicum librum legisse Dildora dugonasining kitob o'qiganligiga ishongan edi. Antiqui putabant Martem bella regere. Qadimgi odamlar Mars urushni boshqaradi deb o'ylashar edilar. Notum est, Alexandrum Magnum

Maracandam delevisse. Ma'lumki, Buyuk Aleksandr Maroqandani buzib tashlagan edi. Buyuk Aleksandr Maroqandani buzib tashlaganligi ma'lum.

Xulosa qilib aytganda, lotin tilidagi bu kabi gap qurilmalari tarkibida infinitivli oboroti bo'lgan sodda gap bo'lib, o'zbek tiliga tarkibida sifatdoshli oboroti bo'lgan sodda gapdek yoki to'ldiruvchi ergash gap kabi tarjima qilinadi.

NOMINATIVUS CUM INFINITIVO

De nihilo nihil.

Yo'qdan bor bo'lmaydi.

Lotin tilida ba'zan tarkibida Accusativus cum infinitivo oboroti bo'lgan sodda gaplarning asosiy kesimi dico gapir moq, trado - xabar moq kabi ma'nolarni ifodalab, uchinchi shaxsda kelgan gaplarning mazmunini ikki xil tushunish mumkin. Masalan: Dicunt Homerum caecum esse.

1) (Ular) Gomeri ko'r bo'lgan deb aytdilar.

2) Aytishlaricha, Gomer ko'r bo'lgan ekan.

Ma'lumki, lotin tilida gapning egasi kishilik olmoshlari bilan ifodalanagan bo'lsa, ega vazifasini bajaruvchi kishilik olmoshi qo'llanilmaydi. Shuning uchun ham yuqoridagi gapda fe'l bilan ifodalanagan kesim uchinchi shaxsda bo'lganligi sababli **ular aytishdilar** deb tarjima qilish maqsadga muvofiqdir.

Ba'zan lotin tilida ham o'zbek tilidagi kabi gapning asosiy kesimi aytishlaricha, xabar berishlaricha kabi ma'noni anglatuvchi fe'llar bilan ifodalanagan bo'lsa, egasi noma'lum bo'ladi. Shu kabi egasi noma'lum bo'lgan sodda gapning tarkibida kelgan Accusativus cum infinitivo oboroti o'rniga Nominativus cum infinitivo oboroti qo'llaniladi. Bu ot yoki olmoshning bosh kelishikda va fe'llarning infinitiv shakllaridan iborat bo'lgan sintaktik oborotdir. Agar tarkibida Accusativus cum infinitivo oboroti bo'lgan sodda gapning asosiy kesimi aniqlik nisbatida kelsa, Nominativus cum infinitivo da sodda gapning asosiy kesimi majhullik nisbatida keladi. Masalan: Calpurnia uxor Caesaris somnium malum habuisse dicitur Aytishlaricha, Sezarni ng xotini Kalpurniya yomon tush ko'rgan emish.

Bu gapdagi asosiy kesim **dicitur** ning egasi noma'lum bo'lganligi sababli gap tarkibidagi oborot Calpurnia malum somnium habuisse asosiy kesimga nisbatan murakkab ega vazifasini bajaryapti. Shunday qilib, lotin tilidagi bu turkum gaplar oborotli sodda gap deb ataladi, o'zbek tiliga esa ega ergash gapli qo'shma gap kabi tarjima qilinadi.

SUPINUM - SUPIN

Dixi et animam levavi.

Aytib ko'nglimni bo'shatdim.

Supin otlashgan fe'l bo'lib, faqat Accusativus va Ablativus kelishiklarida qo'llaniladi. Accusativus kelishigida supin **-um** qo'shimchasini olib, ish-harakatning maqsadini ifodalaydi (fe'llarning shaxsiz shakllariga qarang). O'zbek tiliga **uchun** yuklamasi bilan yoki jo'nalish kelishigida tarjima qilinadi. Masalan: Venio lectum. - O'qish uchun keldim yoki O'qishga keldim.

Ablativus kelishigida supin **-u** qo'shimchasini olib, jucundus, facilis, difficilis kabi sifatlar bilan keladi va shu sifatarga aniqlovchi bo'ladi. Umuman supin ablativus kelishigida kelib, sifat aniqlab kelayotgan predmetning qaysi ma'noda yaxshi yoki yomonligini aniqlaydi. Masalan: liber facilis lectu - o'qilishi yengil bo'lgan kitob.

GERUNDIUM - GERUNDIY

Quod erat demonstrandum (Q.E.D.).

Isbotlanishi lozim bo'lgan narsa.

Gerundi - otlashgan fe'l bo'lib, kelishiklarda bosh kelishikdan tashqari, qolgan kelishiklarning birligida turlanadi (fe'llarning shaxsiz shakllariga qarang). Shu bilan bir qatorda, ular fe'llik hukmronligini ham yo'qotmaydi. Gerundi ma'nosiga ko'ra o'zbek tilidagi **-sh**, **-ish** qo'shimchalari bilan yasalgan harakat nomlariga to'g'ri keladi. Gerundi gapda kelishik qo'shimchalarini olib, quyidagi sintaktik vazifalarni bajaradi:

1) gerundiy Genetivus kelishigida kelib, otga nisbatan aniqlovchi bo'ladi. Masalan: ars curandi - davolash san'ati, modus vivendi - yashash tarzi.

2) Dativus kelishigida juda kam qo'llanilib, ish-harakatning maqsadini ifodalaydi. Masalan: locum pugnando - jang qilish joyi.

3) Accusativus kelishigida gerundiy ad predlogi bilan kelib, ish-harakatning jo'nalish maqsadini aniqlaydi. Masalan: homo ad vivendum, et laborandum natus est. - Inson yashash va mehnat qilish uchun tug'iladi. Nulla aetas ad discendum sera. - O'qish yosh tanlamaydi.

4) Ablativus kelishigida gerundiy ex, de, in predloglari bilan yoki predlogsiz keng qo'llanilib, ish-harakatning davomiyligini ifodalaydi. Masalan: Docendo discimus. - O'rgatib o'rganamiz. Ex discendo capimus voluptatem. - O'qishdan lazzat olamiz.

GERUNDIVUM - GERUNDIV

Modus vivendi.

Hayot tarzi.

Gerundiv - sifatlashgan fe'l bo'lib, sifatlarning I va II turlanishi kabi kelishiklarda turlanadi (fe'llarning shaxssiz shakllariga qarag). Gapda kelishik qo'shimchalarini olib otga nisbatan aniqlovchi yoki fe'llarning o'tgan zamon sifatdoshlari kabi ish-harakatning davomiylig jarayonini ifodalaydi. Agar fe'llarning o'tgan zamon sifatdoshlari ish-harakatning tugallanganligini ifodalasa, gerundiv davom etayotgan yoki kelgusida bo'ladigan ish-harakatni ifodalaydi. Masalan: domus ornamdi - bezalgan uy. In liberanda patria mori - Vatanni himoya qilayotib, halok bo'lmoq.

Lotin tilidagi gerundiv o'zbek tiliga fe'llarning hozirgi zamon sifatdoshi kabi yoki ravishdoshdek tarjima qilinadi.

Shunday qilib, gerundiy va gerundivlarning yasash uslubi bir xil bo'lib, bir xil kelishik qo'shimchalariga ega. Ularning bir-biridan farqi gapda bajarayotgan sintaktik vazifasidir.

Gerundiv gapda gapning kesimiga nisbatan vositali to'ldiruvchi yoki otga nisbatan moslashmagan aniqlovchi bo'lib keladi. Masalan: Gutta cavat lapidum non vi, sed saepe cadendo. - Tom-chitosh ninkuchi bilan emas, balki tez tomi-shidan teshadi. Ars dicendi. - Gapirish san'ati.

2. Gerundiv esse yordamchi fe'li bilan kelib, gapning asosiy kesimi bo'ladi. Masalan: De gustibus non est disputandum. - Dida haqida bahslashib olmaydi.

3. Gapda otga nisbatan moslashgan aniqlovchi bo'ladi. Masalan: Infandus dolor - Chidab bo'lmaydigan og'riq.

PARTICIPIA - SIFATDOSHLAR

Anni currentis (a.c.).

Joriy yilda.

Sifatdoshlar fe'l va sifatlik belgilarini o'zida mujassamlashtirgan fe'l shakllaridir. Sifatdoshlarning zamon va nisbatga egaligi, fe'llik hukmronligini o'zida saqlab qolishligi va ravish bilan aniqlanishi fe'lga tobe bo'lsa, kelishiklarda sifat kabi turlanishi, rod grammatik kategoriyasiga ega bo'lishi sifatga tobedir.

Lotin tilida sifatdoshlar mutloq zamonga ega emas balki gapning asosiy kesimi ifodalagan zamonga nisbatan olinadi. Ya'ni gapning asosiy kesimi qaysi zamonda bo'lsa, shu zamon bilan moslashadi. Masalan: Video Dildoram epistulam scribentem. - Xat yozayotgan Dildoram epistulam scribentem. - Xat yozayotgan (yozgan) Dildoram epistulam scribentem. - Xat yozayotgan (yozgan) Dildoram epistulam scribentem.

Lotin tilida sifatdoshlar gapda quyidagi vazifalarni bajaradi:

a) participium attributivum sodda gap tarkibida kelib, to'ldiruvchiga nisbatan aniqlovchi bo'lib keladi. Masalan: Video Dildoram scribentem. Bu misolda sifatdosh scribentem vositasiz to'ldiruvchi Dildoramga nisbatan aniqlovchi bo'lib kelgan. Ya'ni yozayotgan Dildoram epistulam scribentem.

b) participium praedicativum (conjunctum) sodda gap tarkibida kelib, asosiy kesimni qanday, qachon va qay holatda bajarilishini ifodalaydi. Masalan: Alexander, cum librum legens, redibat. - Ale

ksandr kitobni o'qiyotib kulti. Timeo Danaos et dona ferentes. - Hatto sovg'a bilan kelsa ham, greklar dan qo'rqaman. Reddo Dildoram epistulam legentem. Dildora xatni o'qiguncha, qaytib keldim. Dildora eam epistulam legens, non intellegit. -

Dildora xatni o'qisa ham, tushunmadi.

Shunday qilib, sifatdoshlarning gapdagi sintaktik vazifasi gapning matniga qarab aniqlanadi. Masalan: Milites, tumultu pererentes, e proelio fugerunt. Shovqindan qo'rqan qo'shinlar jang maydonini tashlab ketdilar yoki Qo'shinlar shovqindan qo'rqib, jang maydonini tashlab ketishdilar.

MUSTAQIL ABLATIVUS KELISHIGI

ABLATIVUS ABSOLUTUS

Larga manu.

Ochiq qo'llik.

Lotin tilida sifatdosh bilan bog'lik bo'lgan Ablativus absolutus oboroti ham juda keng qo'llaniladi.

Ot yoki olmosh hamda sifatdoshlardan iborat so'z birikmalari Ablativus kelishigida kelib, payt, sabab, shart va tarz hollarini ifodalovchi ibora bo'lib, gapning biron bir bo'lagiga tobe bo'lmaganligi uchun mustaqil Ablativus kelishigi deb ataladi. Ablativus kelishigida kelgan ot yoki olmosh mantiqiy ega, shu kelishikda kelgan sifatdosh esa mantiqiy kesim vazifasini bajaradi. Masalan: Autumnno adviente aves avolant. Kuz kelishi bilan qushlar uchib ketadi.

Bu gapdagi autumnno Ablativus kelishigida kelib, mantiqiy ega, sifatdosh adviente esa shu kelishikda kelib, mantiqiy kesim vazifasini bajaradi.

Bu gap qurilmasi ma'no jihatidan payt ergash gapga to'g'ri keladi. Masalan; Cum autumnus advenit, aves avolant. Kuz kelgach, qushlar uchib ketadi. Ablativus absolutus gapning ajratilgan bo'lagi bo'lsa ham ma'no jihatidan gap bilan to'la

bog'langandir. Chunki asosiy kesim ifodalayotgan ish-harakat qachon, qanday va nima sababdan sodir bo'lish holatini bildirib keladi.

Ablativus absolutus oboroti tarkibida kelgan hozirgi zamon aniqlik nisbatidagi sifatdosh (participium praesentis activi) asosiy kesim ifodalayotgan ish-harakat bilan bir paytda sodir bo'lish holatini bildiradi. Masalan: Magistro interante in auditorium discipuli surgunt. O'qituvchi sinfga kirishi bilan, o'quvchilar o'rnidan turishdilar.

Shu oborot tarkibida kelgan o'tgan zamon majhullik nisbatidagi sifatdosh (participium perfecti passivi) esa asosiy kesim ifodalayotgan ish harakatga nisbatan oldin sodir bo'lgan voqea hodisasi ifodalaydi. Masalan: Bello confecto legati ad Caesarem venerunt. Urush tugagandan keyin, Sezarga elchilar kelishdilar.

Demak, yuqorida ko'rib o'tilgan misollar shuni ko'rsatadiki, lotin tilidagi bu ibora o'zbek tiliga payt va sabab ergash gaplaridek tarjima qilinadi.

KON'YUNKTIVNING MUSTAQIL GAPDA QO'LLANISHI

Vivat, floreat!

Yashasin, gullasin!

Conjunctivus (shart mayli) ish-harakat va voqea-hodisaning yuzaga kelishi yoki shu ish-harakatning yuzaga kelishiga xohish, istak kabi holatlarni ifodalaydi. Lotin tilida kon'yunktiv o'zbek tilidagi istak va shart mayllarini o'zida mujassamlashtirgandir.

Lotin tilida kon'yunktiv mustaqil gaplarda quyidagi holatlarni ifodalaydi.

a) conjunctivus hortativus - gapda hozirgi zamon birinchi shaxs ko'plikda qo'llanilib, da'vatni ifodalaydi. Masalan: legamus! - O'qiylik yoki kelinglar o'qiylik. Gaudeamus! - Kelinglar xursandchilik qilaylik.

b) conjunctivus imperativus - hozirgi zamon ikkinchi va uchinchi shaxslarda qo'llanilib, buyruq va talabni ifodalaydi.

Masalan: dicas! - G a p i r s a n g e d i! Dicatis! - G a p i r s a n g i z e d i! Legat! - O' q i s a n g e d i!

c) conjunctivus optativus - gapda uchinchi shaxs birlik va ko'plikda qo'llanilib, xohish va chaqiriqni ifodalaydi. Masalan: Vivat! - Y a s h a s i n! Pereat! - Y o' q o' l s i n!

KON'YUNKTIV ZAMONLARINING ERGASH GAPDA QO'LLANISHI

Ante victoriam ne canas triumphum.

To'ydin oldin nog'ora chalma.

Kon'yunktiv zamonlarining ergash gapda qo'llanishi Yevropa tillariga xos bo'lgan umumiy "consecuto temporum" (zamonlarning moslashuvi) qonuniyatiga rioya qiladi. Shu qonuniyatga asosan bosh gapning kesimi qaysi zamonda kelsa, ergash gapning kesimi ham shu zamon bilan moslashadi. Agar bosh gapning zamoni bilan tobe gapning zamoni ifodalayotgan ish-harakat yoki voqea-hodisa bir paytda sodir bo'lsa, bosh gapning kesimi asosiy zamonlardan birontasida, tobe gapning kesimi esa praesens conjunctivi (hozirgi zamon istak mayli) da keladi. Bosh gapning zamoniga nisbatan oldin bo'lgan bo'lsa, tobe gapning kesimi perfectum conjunctivi (o'tgan tugallangan zamon istak mayli) da keladi, agar ish-harakat bosh gapning zamoniga nisbatan keyinroq bo'lsa, tobe gapda participium futuri activi (kelasi zamon aniqlik nisbatidagi sifatdosh) hamda yordamchi fe'l e s s e praesens conjunctivi da keladi. Masalan: Interrogo, quid facias N i m a q i l a y a p s a n d e b s o' r y a p m a n. Interrogo, quid faceris. N i m a q i l d i n g d e b s o' r y a p m a n. Interrogavero, quid facturus sis. N i m a q i l a s a n d e b s o' r y a p m a n.

Demak, misollar shuni ko'rsatadiki, lotin tilida bosh gapning kesimi bilan tobe gapning kesimi o'rtasidagi grammatik aloqa boshqa tillarga nisbatan ancha kuchli.

MAQSAD ERGASH GAPLI QO'SHMA GAP

Do, ut des.
Bor tovog'im, kel tovog'im ...

Lotin tilida ham xuddi o'zbek tilidagi kabi maqsad ergash gap bosh gapdagi harakat yoki voqeaning qanday maqsad bilan yuzaga kelishini ko'rsatadi. Lotin tilida maqsad ergash gap bosh gap bilan ut va ne bog'lovchilari orqali birkadi. Maqsad ergash gapning kesimi ifodalayotgan holat aniq bo'lmaganligi sababli kon'yunktiv zamonlaridan birida keladi.

Agar bosh gapning kesimi asosiy zamonlarning birontasida kelsa, maqsad ergash gapning kesimi praesens conjunctivida keladi. Masalan: Edimus, ut vivamus, non vivimus ut edamus. - Y a - s h a s h u c h u n o v q a t l a n a m i z, yeyish - ichish uchun yashamaymiz. Agar bosh gapning kesimi tarixiy zamonlarning birontasida kelsa, maqsad ergash gapning kesimi imperfectum conjunctivida keladi. Masalan: Hannibal venenum sumpsit, ne vivus in Romanorum potestatem. G a n n i b a l R i m l i k l a r q o' l l i g a t i r i k t u s h m a s l i k u c h u n z a h a r i c h d i.

Shunday qilib, lotin tilida maqsad ergash gaplardagi orzu qilingan, o'ylangan maqsadni ifodalash uchun ergash gap oldidan ut va ne bog'lovchilari qo'llanilib, kesimi shart mayli zamonlaridan birida kelsa, o'zbek tilida u c h u n, d e b kabi yordamchi so'zlar bilan birkadi. Masalan. Ante senectutem curavi, ut bene viverem; in senectute, ut bene moria. - Q a r i g a n d a y a x s h i y a s h a b, y a x s h i o' l i s h u c h u n q a r i g u n c h a m e h - n a t q i l d i m.

TO'LDIRUVCHI ERGASH GAPLI QO'SHMA GAP

Facio ut facias.
Qilimish - qidirmish.

Lotin tilida ham xuddi o'zbek va boshqa tillardagi kabi to'ldiruvchi ergash gap bosh gapdagi fikrni to'ldirib, uning fe'l kesimiga nisbatan to'ldiruvchilik vazifasini bajaradi.

Lotin tilida bosh gapning kesimi ifodalayotgan ma'noga ko'ra to'ldiruvchi ergash gap bir necha turga bo'linadi:

a) agar bosh gapning kesimi harakat yoki xohishni ifodalasa, to'ldiruvchi ergash gap bosh gap bilan **ut** va **ne** bog'lovchilari orqali birikadi. Masalan. *Cives optaverunt ut Caesar in Romam veniret.* - Fuqaro Sezarning Rimga kelishini xohladi.

b) agar bosh gapning kesimi **timere**, **metuere** - qo'rqmoq fe'llari bilan kelgan bo'lsa, to'ldiruvchi ergash gap bosh gap bilan **ne** bog'lovchisi orqali birikadi. Masalan: *Timeo, ne Dildora in domum eat.* - Dildora uyiga ketib qolmasa deb qo'rqaman.

d) bosh gapning kesimi **impedere**, **obstare** - halqit bermoq, to'sqinlik qilmoq kabi fe'llar bilan ifodalangan bo'lsa, to'ldiruvchi ergash gap bosh gap bilan **ne**, **quominus**, **quin** kabi bog'lovchilar bilan bog'lanadi. Masalan. *Neque te impedio, quominus susceptum negotium gerere possis.* - Boshlagan ishingni davom ettirishingga men ham halal-qit bermayman.

NATIJA ERGASH GAPLI QO'SHMA GAP

Ut sementem feceris, ita metas.

Nima eksang shuni o'rsan.

Natija ergash gap bosh gapdagi harakatning natijasini yoki voqeaning xulosasini ko'rsatadi.

Lotin tilida natija ergash gap bosh gap bilan **ut** va **non** bog'lovchilari yordamida birikadi. Ut bog'lovchisi bilan kelgan natija ergash gap ut consecutivum deb atalib, bosh gap bilan *is, talis, tantus* kabi ko'rsatish olmoshlari yoki *sic, ita, adeo* kabi ko'rsatish ravishlari bilan o'zaro bog'lanadi va bosh gapning kesimi ifodalayotgan harakat va voqeani tasdiqlaydi.

Natija ergash gapning kesimi hamisha coniunctivus zamonlaridan birida kelib, asl ma'nosida emas, balki aniq natijani ifodalaydi. Masalan. *Ita vivere oportet, ut homines tibi credant.* Shunday yashash kerakki, odamlar senga ishonin. *Aqua fluminis Nili adeo est limosa, ut multos morbos efficiat.* Nilning suvi shunchalik ifloski, natijada har xil kasalliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Epinondas adeo fuit veritatis diligens, ut ne joco quidem

mentiretur. E p a m i n o n d r o s t g o ' y l i k n i s h u n c h a l i k h a m y a x s h i k o ' r a r e d i k i, h a t t o h a z i l l a s h i b h a m y o l g ' o n g a p i r m a s e d i.

Demak, lotin tilida tarkibida ko'rsatish olmoshlari bo'lgan natija ergash gapning bog'lovchisi **ut** o'zbek tiliga **-ki** bog'lovchisi orqali tarjima qilinadi.

PAYT ERGASH GAPLI QO'SHMA GAP

Suum cuius rei tempus est.

Har narsaning o'z vaqti bor.

Payt ergash gaplar bosh gapdagi harakat, voqeaning yuzaga kelish paytini bildiradi.

Lotin tilida payt ergash gaplar bilan *cum, postquam, ut, ubi, simul, dum, donec* kabi bog'lovchilar yordamida birikadi. Bulardan eng ko'p qo'llaniladigani *cum* bog'lovchisidir. Bu bog'lovchi bilan kelgan payt ergash gapning kesimi indikativ zamonlarida ham, kon'yunktiv zamonlarida ham kelishi mumkin. *Cum* bog'lovchisi bilan kelgan payt ergash gaplarning ba'zilariga to'xtalamiz.

Cum temporale - bosh gapning hamda ergash gaplarning kesimlari ifodalayotgan harakat, voqealar bir paytda hozirgi zamon yoki kelasi zamonda keladi. Masalan. *Cum est otium, in domum tuam eo.* Vaqtim bo'lsa uyingga boraman.

Lotin tilida payt ergash gap bosh gap bilan *cum* bog'lovchisi orqali bog'langan bo'lsa, o'zbek tiliga tarjima qilinganda payt ergash gap bosh gap bilan **-sa** bog'lovchisi orqali birikadi.

Cum iterativum - bu bog'lovchi bilan kelgan payt ergash gapning kesimi ifodalayotgan harakat yoki voqea hozirgi zamonda yoki kelgusida takrorlanib turishini ifodalaydi. Masalan. *Cum Marakandam veni eo ad te.* Har safar Samarqandga kelsam senikiga boraman yoki Samarqandga keldim deguncha, senikiga boraman.

Cum iterativum bog'lovchisi bilan kelgan payt ergash gap o'zbek tiliga tarjima qilinganda, payt ergash gapning kesimi shart maylida kelib bosh gap bilan birikadi yoki **demoq** fe'li **deguncha** shaklida kelib komponentlarni bir-biriga bog'laydi.

3) *Cum coincidens* - bu bog'lovchi bilan kelgan payt ergash gapning kesimi bosh gapning kesimi ifodalayotgan harakat yoki voqea zamonlariga mos kelib, shu harakat yoki voqeaning mazmunini izohlab keladi. Masalan. Cum magister alios docet, ipse discit. Qachonki o'qituvchi boshqalarga o'rgatsa, o'zi ham o'rganadi.

4) *Cum historicum* - bu bog'lovchi bilan kelgan payt ergash gap tarixi voqea-hodisani hikoya qilishda ko'p qo'llaniladi. Bu bog'lovchi bilan kelgan payt ergash gapli qo'shma gaplarda, komponentlarning fe'l-kesimlari ifodalayotgan harakatlar o'rtasidagi ichki aloqa juda kuchli bo'lib, payt ergash gapning kesimi ifodalayotgan harakatsiz bosh gapning kesimi ifodalayotgan harakat yuzaga kelmaydi. Shuning uchun ham payt ergash gapning kesimi hamisha kon'yunktiv zamonlaridan birida keladi. Masalan: Cum hostes urbem cepisset, incolae arma abjecerunt et fugerunt.

Dushmanlar shaharni bosib olisha yotganda, shahar aholisi qurollarini tashlab qochishdilar. Cum Caesar in Asiam iter faceret, navis ejus praedonibus capta est. Sezar Osiyoga yurish qilayotgan paytida, uning kemalari qaroqchilar tomonidan qo'lga olingan edi.

Payt ergash gap bosh gap bilan *ut, ubi, simul, postquam, dum* kabi bog'lovchilar bilan ham bog'lanib keladi. Masalan: Ut Afer populo sex dedit comoedias, iter in Africam fecit. Afr (P. Terentiy) xalqqa oltita komediya ko'rsatgandan keyin Afrikaga jo'nab ketdi. *Dum spiro, spero*. Hozircha tirik ekanman, umid qilaman. Donec eris felix, multos numerabis amicos habebis. Hozircha baxtli ekanman, dostonlaring ko'pdir.

Demak, misollar shuni ko'rsatadiki, payt ergash gapli qo'shma gaplarda ergash gap bosh gapdagi harakatning faqat paytini bildirib qolmay, shunga bog'liq holda shart va sabab kabi ma'no nozikliklarini ham ko'rsatadi.

SABAB ERGASH GAPLI QO'SHMA GAP

Exempla docent.
Tajriba o'rgatadi.

Sabab ergash gap bosh gapdagi harakat, voqeaning yuzaga kelish sababini, asosini bildiradi. Bunday qo'shma gaplarda ergash gap sababni ko'rsatsa, bosh gap shu sababdan kelib chiqadigan natijani ifodalaydi.

Lotin tilida ham xuddi o'zbek tilidagi kabi sabab ergash gaplar mazmunan ikkiga bo'linadi: aniq sabab mazmunini bildiruvchi ergash gaplar va aniq bo'lmagan, taxmin qilingan, gumon mazmunini ifodalovchi ergash gaplar.

Lotin tilida sabab ergash gapni bosh gap bilan *quod, qui, quoniam* kabi bog'lovchilar birlashtirib keladi. Shu bog'lovchilar bilan kelgan ergash gapning kesimi aniqlik mayli zamonlaridan birida kelsa aniq sababni bildiradi. Masalan. Helvetii reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proelis cum Germanis contendunt. Gelvetlar Germanlar bilan har kuni jang qilib turganliklari uchun ham Galliya dagi qabilalardan kuchli edi.

Agar sabab ergash gapning kesimi shart mayli zamonlaridan birida kelsa, gumon sababni bildiradi. Masalan. Noctu ambulabat Themistocles, quod somnum capere non posset. Femistokl u xlay olmasligi sababli, kechasi sayr qilarkan.

Qui, quod, quoniam bog'lovchilaridan tashqari sabab ergash gapni bosh gap bilan *cum causale* bog'lovchisi ham birlashtirib keladi. *Cum causale* bog'lovchisi bilan kelgan sabab ergash gapning kesimi hamisha kon'yunktiv zamonlaridan birida keladi. Masalan.

Aedui, cum se ab hostibus defendere non possint, legatos ad Caesarem mittunt. E duilar o'zlarini dushmanlardan himoya qila olmagaliklari uchun Sezarga elchilar yuborishdilar. Cum timerem, deum praecatus sum. Qo'rqqanim uchun ham xudoga sig'ina-man.

SHART ERGASH GAPLI QO'SHMA GAP

Ex facto oritur jus.
Dalolat - haqiqat.

Shart ergash gap bosh gapdagi voqeaning qanday shart bilan yuzaga kelganini yoki yuzaga kelishini bildiradi. Lotin tilida shart ergash gapli qo'shma gap uch guruhga bo'linib, shart ergash gap bosh gap bilan si bog'lovchisi orqali birikadi.

Causa realis - aniq shartni bildiruvchi ergash gap bosh gapdagi harakatning ma'lum shart bilan yuzaga kelishini ko'rsatadi. Shuning uchun ham bosh va ergash gaplarning kesimlari inkativ zamonlaridan birida keladi. Masalan: Si quid in te peccavi, ignosce. Agar men sening oldingda gunoh qilgan bo'lsam, kechir.

2) *Causa potentialis* - yashirin ammo yuzaga chiqishi mumkin bo'lgan shart ergash gap faqat kelasi zamonga xos bo'lib, ko'rsatilgan shartning bajarilishi mumkin bo'lsa ham, yuzaga kelishi gumon bo'ladi. Masalan: Quid si pater fana expilet, indicetne ad magistratibus filius? Agar otasi ibodatxonani o'g'irlasa, o'g'irli shu haqida hokimiyatga xabar berar midir? Si ita putes, erres. Agar sen shunday o'ylaganingda, sen xato qilgan bo'lareding.

3) *Causa irrealis* - noaniq shart ergash gap bosh gapdagi harakat, voqeaning yuzaga kelishida taxmin qilingan shart mazmunini bildiradi. Bosh va ergash gaplarning kesimlari imperfectum conjunctiv da kelib, hozir bajarilishi mumkin bo'lgan shartni ifodalaydi. Masalan: Nisi Alexander essem, Diogenes esse vellem. Agar Aleksandr bo'lmaganim da Diogen bo'lishni istaredim.

Bosh va ergash gaplarning kesimlari plusquamperfectum conjunctiv da kelib, ilgari amalga oshmagan shartni ifodalaydi. Masalan: Libenter bibissem, si invenissem, venenum. Agar zaharni topganim da, ikkilanmay ichgan bo'lar edim. Si venisces ad exercitum, a tribunis militibus visus esses. Agar sen qo'shinga kelganingda, harbiy boshliqlar seni ko'rgan bo'laredi.

O'ZLASHTIRMA GAP

Una hirundo non facit ver.
Bitta qaldirg'och kelgani bilan bahor bo'lmaydi.

Ma'zmuni, grammatik va leksik xususiyatlari o'zgartirilmay, aynan berilgan o'zgalarning gapi - ko'chirma gap (*oratio recta*) deb ataladi. Masalan: Dildora Dilshodam inquit, "Ego florem tibi donabo." Dildora Dilshodaga dedi: "Men senga gul ha - d ya qila man".

Agar o'zgalargapining grammatik va ayrim leksik xususiyatlari o'zgartirilib berilsa, o'zlashtirma gap (*oratio obliqua*) deb ataladi. Masalan: Dildora Dilshodam dicit, se florem eam donare. Dildora Dilshodaga gul hadya qilishini aytadi.

Lotin tilida har qanday ko'chirma gapni hatto u butun bir tekst orqali ifodalangan bo'lsa ham nutqdagi barcha elementlari saqlanib, quyidagi til qoidalariga rioya qilgan holda o'zlashtirma gapga aylantirish mumkin. Faqatgina ko'chirma gapdagi *men, sen* kabi kishilik olmoshlari o'rinni kishilik olmoshi u egallaydi.

1. Agar ko'chirma gapning fe'l kesimi aniqlik mayli zamonlarining biri orqali ifodalangan bo'lsa, o'zlashtirma gap Accusativus cum infinitivo oborotiga aylanib, avtor gapining kesimiga nisbatan murakkab to'ldiruvchi bo'lib keladi. Masalan: Ko'chirma gap. Caesar: "Admissor, - inquit, ipse est Dumnorix summa audacia, magna apud plebum propter liberalitatem gratia, cupidus rerum novarum" Davlat to'ntarilishining ashaddiy tarafdori, o'zining ochiqligi bilan xalqning hurmatini qozongan, jasur Dumnorix bunga aybdor, - dedi Sezar.

Ushbu misol o'zlashtirma gapga aylantirilsa, u quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi. Caesar dicit, admissorem ipsem esse Dumnorigem summa audacia, magna apud plebem propter liberalitatem gratia, cupidum rerum novarum. Sezar bunga, davlat to'ntarilishining ashaddiy tarafdori, o'zining ochiqligi bilan xalqning hurmatini qozongan jasur Dumnorigning aybdor ekanligini aytadi.

2. Agar ko'chirma gap so'roq gap bo'lib, birinchi yoki uchinchi shaxsga tegishli bo'lsa, o'zlashtirma gap Accusativus cum infinitivo oborotida keladi. Ikkinchi shaxsga tegishli bo'lsa,

konyunktiv zamonlaridan birida keladi. Masalan: ko'chirma gap. Dux milites inquit: "Et ex proximis hibernis et a Caesare convenient subsidia: prostremo, quid est levius aut turpius, quam auctore hoste de summis rebus capere consilium?" - Harbiy boshliq qo'shinlarga dedi: - Qo'shni qishloqlardan va Sezardan yordam keladi, dushmanlarning gapiga kirib, muhim bo'lmagan ish yuzasidan shoshilinch qaror qabul qilishdan farosatsizroq va sharmandaliroq narsa bormi?" O'zlashtirma gap: Dux milites dicit, ex proximis hibernis et a Caesare conventura subsidia; postremo, quid esse levius aut turpius, quam auctore hoste de summis rebus capere consilium. Harbiy boshliq qo'shinlariga qo'shni qishloqdan va Sezardan yordam kelishini aytdi, dushmanlarning gapiga kirib, uncha muhim bo'lmagan ish yuzasidan shoshilinch qaror qabul qilishdan farosatsizroq va sharmandaliroq narsaning bor-yo'qligini so'radi.

Misoldagi ko'chirma gap so'roq gap bo'lib uning egasi uchinchi shaxsda kelganligi uchun o'zlashtirma gap to'lig'icha Accusativus cum infinitivo oborotiga aylangan. O'zbek tiliga qilingan tarjima shuni ko'rsatadiki, avtor gapning kesimi qanday fe'l bilan ifodalanganligidan qat'iy nazar o'zlashtirma gap faqat so'ramoq fe'li orqali ifodalanadi. Bundan tashqari so'roq gapning kesimi -mi yuklamasi bilan kelganligi uchun o'zlashtirilganda, fe'l kesim bo'lishi va bo'lishsiz shaklda keladi.

3. Agar ergashgan qo'shma gap ko'chirma gap bo'lsa, o'zlashtirilganda ergash gapning kesimi kon'yunktiv zamonlaridan birida keladi va bosh gap to'lig'icha Accusativus cum infinitivo oborotiga aylanadi. Masalan: ko'chirma gap. Divico Caesarem inquit; "Si pacem populus Romanus nobiscum faciet, in eam partem ibimus atque ibi erimus, ubi nos tu constitueris atque esse volueris; sin bello persequi perseverabis, reminiscitor pristinae virtutis nostrae". Divikon Sezarga dedi: - "Agar Rim xalqi biz (gelvetlar) bilan tinchlik haqida shartnoma tuzsa, sen bizni qayerga yuborsang, shu yerga boramiz va o'sha yerda qolamiz, agar urushni davom ettirmoqchi bo'lsang bizlarning qadimdan jasur ekanligimizni unutma".

O'zlashtirma gap: Divico Caesarem dicit, si pacem populus Romanus cum Helvetiis faceret, in eam partem ituros atque ibi futuros Helvetios, ubi eos Caesar constitueret atque esse voluisset;

sin bello persequi perseveraret, reminisceretur pristinae virtutis Helvitorum. Rim xalqi Gelvetlar bilan tinchlik haqida shartnoma tuzsa, Sezar Gelvetlarni qayerga yuborsa, ular o'sha yerda qolishligini, agar urushni davom ettirmoqchi bo'lsa, Gelvetlarning qadimda jasur ekanligini eslashni Divikon Sezarga aytdi.

O'zbek tilida ergashgan qo'shma gap ko'chirma gap shaklida berilsa ergash gap o'zgarmay bosh gap o'zlashtirma gap shaklini oladi. Shunga qaramasdan qo'shma gapning mazmuni o'zlashtirilib beriladi. Misol uchun, "Hamma ko'saklar pishib bersa, ishimiz yaxshi bo'ladi" - dedi u. O'zlashtirma gap: U, hamma ko'saklar pishib bersa, ishi yaxshi bo'lishligini aytdi.

QADIMGI RIM KALENDARI

YIL, OY, KUN

Ad Kalendas Graecas.

Hech qachon.

Qadimgi Rimda bir yil o'n oydan iborat bo'lib, yilning boshi mart oyidan boshlangan. Bular quyidagilar:

mensis Martius Urush xudosi Mars nomi bilan atalgan.

Aprilis Xudo Afrodito nomi bilan atalgan.

Maius Bahor xudosi Mayya nomi bilan atalgan.

Junius Nikoh xudosi Yunona sharafiga bag'ishlangan.

Quintilis Qolgan oylarning nomlari lotin tilidagi

Sextilis tartib sonlardan olingan bo'lib, beshinchi

September oy, oltinchi oy, yettinchi oy, sakkizinchi oy,

October to'qqizinchi oy va o'ninchi oy deb atalgan.

November

December

O'n oydan iborat bo'lgan qadimgi Rim kalendarida ko'p chalkashliklar bo'lganligi sababli Rimning ikkinchi podshosi Num Pompiliy (milodan avval 715-672- yillar) kalendarini qayta ko'rib chiqdi va qadimgi Rimda o'n ikki oylik kalendarini joriy qildi. Yuqorida nomlari keltirilgan oylarga o'n birinchi oy Ianuarius (quruvchilar va kirim-chiqim xudosi Yanus nomiga bag'ishlangan)

va o'n ikkinchi oy Februarius (qadimgi Etrus tilidagi februare fe'lidan olingan bo'lib, gunohlarini yuvish va xudolar nomiga qon chiqarib, sadaqa qilish degan ma'noda) oylarni qo'shdi.

Miloddan avval 46- yilda Rimning davlat arbobi Yuliy Sezar Rim kalendarida tubdan o'zgarish yasadi. U Misr astronomi Sosigenning maslahatiga binoan Rimdagi oy kalendarining o'rniga Misrdagi quyosh kalendarini qabul qildi. Bu kalendar bo'yicha oylarda kunlarning soni teng bo'lmay, balki fevral oyi uch yilda 28 kundan, to'rtinchi yilda esa 29 kun bo'lgan. Aprel, Iyun, Sentyabr va Noyabr oylari 30 kundan qolgan oylar esa 31 kundan iborat bo'lgan. Sezar davriga kelib yilning boshi Yanvar oyiga ko'chirildi. Yuliy Sezarning o'limidan keyin miloddan avval 44- yildan boshlab beshinchi oy Quintilis Sezarning nomi bilan Julius deb, oltinchi oy Sextilis esa miloddagi 7- yildan boshlab imperator Avgustning nomi bilan Avgustus deb atala boshladi.

Qadimgi Rimliklarda oydagi kunlarning tartibi oy shaklining o'zgarishiga qarab belgilangan. Masalan. Oynning birinchi kuni Kalende (Kalendae), ya'ni oy tug'ilgan kun, oynning birinchi o'n kunligi None (Nonae) va nihoyat oynning o'rtasi Ida (Idus), ya'ni, oy to'lgan kun deb atalgan. Bizning hisobimiz bo'yicha Mart, May, Iyul va Oktyabr oylarida Nona oynning yettinchi kuniga, Ida esa o'n beshinchi kuniga tug'ri keladi. Qolgan oylarda Nona beshinchi kunga, Ida esa o'n uchinchi kunga tug'ri keladi. Oylarning birinchi, beshinchi (yettinchi) va o'n uchinchi (o'n beshinchi) kunlarini ifodalash uchun oy va asosiy kunning nomi Ablativus kelishigida keladi. Masalan: Kalendis Aprelibus Aprelning birinchi kuni, Idibus Martis Martning o'n beshinchi kuni, Nonis Ianuarius Yanvarning beshinchi kuni. Oylardagi to'rtinchi (oltinchi), o'n ikkinchi (o'n to'rtinchi) yoki oylarning oxirgi kunini ifodalash uchun **pridie** so'zidan keyin oy va asosiy kunlarning nomi Accusativus kelishigida keladi. Masalan: *pridie Idus Martios* Mart oyidagi Ida arafasi ya'ni o'n to'rtinchi mart, *pridie Kalendas Decembres* o'ttizinchi noyabr va hokazo.

Oydagi qolgan kunlarni ifodalash uchun shu oydagi asosiy kunga yoki navbatdagi oynning birinchi asosiy kuniga necha kun qolsa shu son **ante** predlogi va **diem** (*dies* oti Accusativus kelishigida) otidan keyin, oy va asosiy kunlarning nomidan oldin

yoziladi. Bu holda belgilanadigan kun ham, asosiy kun ham hisobga kiradi. Masalan: Yanvarning ikkinchi kunini yozmoqchi bo'lsak, ikkinchi yanvar uchinchi yanvar, turtinchi yanvar va asosiy kun Nona beshinchi yanvar ya'ni son hisobiga to'rt kunni tashqil qilayapti *ante diem IV Nonas Ianuarias* Yanvar oyidagi asosiy kun Nonaga to'rt kun yetmaydi ya'ni yanvarning ikkinchi kuni, oltinchi yanvarni yozmoqchi bo'lsak, asosiy kun Idaga necha kun yetmasa o'sha son yoziladi. Masalan: *ante diem VIII Idus Ianuarius* Yanvar oyidagi Idaga sakkiz kun yetmaydi ya'ni oltinchi yanvar. Agar o'n to'rtinchi yanvarni yozmoqchi bo'lsak, Yanvar oyida boshqa asosiy kun qolmaganligi uchun navbatdagi Fevral oyining asosiy kuni Kalendaga necha kun yetmasa shu son yoziladi. *ante diem XIX Kalendas Februarias* Fevral oyidagi asosiy kun Kalendaga o'n to'rtinchi kun yetmaydi ya'ni o'n to'rtinchi Yanvar. Agar ikkinchi Sentyabr 1992 yilni yozmoqchi bo'lsak, bu sana quyidagicha yoziladi *ante diem IV Nonas Septembres MCMXCII annos*, qisqacha qilib a.d.IV N.S.MCMXCII a. yoziladi.

HAFTADAGI KUNLARNING ATAMASI

Exegi monumentum aere perennius;
Regalique situ pramidum altius.
Men o'zinga haykal tikladim,
Ma'dandan ham mustahkam.
U balanddir ko'kka bo'y cho'zgan,
Shoxlar ehromidan ham.

Xorasiy

Qadimgi Rimda bir hafta 8 kundan iborat bo'lib, sakkizinchi kun dam olish *mundine* (Lotin tilidagi to'qqiz sonidan olingan) kuni deb atalgan.

Eramizdagi birinchi asr boshlarida qadimgi yahudiylarning ta'sirida Rimliklar yetti kunlik haftani qabul qilishganlar. Qadimgi yahudiylarda bir hafta yetti kundan iborat bo'lib, yettinchi kun sabbath ya'ni dam olish kuni, qolgan kunlar esa birinchi, ikkinchi va hokazo deb atalgan. Qadimgi Rimliklarda esa haftadagi kunlar xudolar nomi bilan atalgan. Bu-hol hozir ham G'arbiy Yevropadagi davlatlarda keng qo'llanilib kelmoqda. Masalan:

O'zbekcha	Lotincha	Fransuzcha	Inglizcha	Nemischa
Dushanba	Lunae dies	lundi	Monday	Montag
Seshanba	Martis dies	mardi	Tuesday	Dienstag
Chorshanba	Mercuri dies	mercredi	Wednesday	Mittwoch
Payshanba	Jovis dies	jeudi	Thursday	Donnerstag
Juma	Veneris dies	vendredi	Friday	Freitag
Shanba	Saturni dies	samedi	Saturday	Sonnabend
Yakshanba	Solis dies	dimanche	Sunday	Sonntag

Jadvaldan shunday xulosa qilish mumkinki, Rimliklar qabul qilgan kunlarning atamalarini G'arbiy Yevropadagi boshqa xalqlar ham aynan qabul qilishganlar. Masalan. Lotin tilida haftaning birinchi kuni xudo oy nomi bilan *Lunae dies* deb atagan bo'lsa, inglizlar va nemislar ham xuddi shunday *Monday*, *Montag* deb nomlashganlar. Haftaning beshinchi kuni muhabbat xudosi Venera nomi bilan atalgan bo'lsa, germanlarda ham muhabbat xudosi Freiya nomi bilan atalgan va hokazo.

O'zbeklarda asosan haftadagi kunlarning atamasi fors tilidan kirib keldir.

MAVZULAR YUZASIDAN MATN VA MASHQLAR

MAVZU: FONETIKA, OT, OTLARNING BIRINCHI TURLANISHI

1 - mashq. *Urg'u qoidasiga binoan ushbu so'zlarga urg'u qo'ying va uni asoslab bering:* dicere, tacere, scribere, debere, audire, interrogare, facere, accusare, tradere, mutare, valere, rapere, laboramus, audite, debemus, audimus, credimus, scribite, convalesco.

2-mashq. *Fonetik qoidaga binoan quyidagi so'zlarni to'g'ri talaffuz qiling va bo'g'inga bo'lib yozing:* Roma, vita, nota bene, circus, labor, terra, lyra, forum, lingua, latina, verbum, scaena, Aesopus, Oedypus, familia, populus, triumphus, socius, res, publica, philologia, philosophus, phisica, grammatica, poena, Academia, conflictus, effectus, elementum, theatrum, labirintus, Horatius, Gaius Julius Caesar, Marcus Tullius Cicero, Yannuarius, Februarius,

Martius, Aprilis, Maius, Yunius, Augustus, September, October, November, December, Asia, Africa, Italia, Graecia, Daedulus, Germanus, syllaba, declaro, Caucasus, humanus, arena, collega, Athēnae, Helena, poēta, machina, aquila, amica, dominus, delphinus, occido, saeculum, fabula, circulus, amicitia, educo, participium, argumentum, labyrinthus, instrumentum, gubernator, ayor, bibliotheca, scholasticus, substantivum.

3-mashq. *Birinchi turlanishdagi otlarning kelishik shaklini aniqlang.* Vita, insulae, via, potentiam, linguarum, agricolas, nautis, incolae, victoriae, terra, historiae, familiam, scientis, stella, vitarum, concordiarum, vitis, naturam, incolis, linguas, fabulam, gloriae, victoriarum.

4-mashq. *Quyida berilgan gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling.*

Tulia puella Romāna est. Terentia matrōna Romāna est. Julia Aemeliae filia Tulliae amica est. Tullia et Julia puellae sunt. Tunucae puellarum albae sunt. Puellae in silvam properant, in silva cantant. Puellae in scholam properant.

Nota bene: Nulla regula est sine exptione.

MAVZU: FE'L, PRAESENS INDICATIVI ACTIVI, OTLARNING IKKINCHI TURLANISHI, SIFATLARNING BIRINCHI VA IKKINCHI TURLANISHI

1-mashq. *Fe'llarning qaysi turlanishga tegishli ekanini aniqlang va noaniq shaklda yozing.* Debeo, amo, capio, facio, interrogo, monstro, habeo, teneo, erro, studio, finio, venio, vincō, curō, video, punio, tradō, pono, scio, nubo, nominō, laborō, sentio, audio.

2-mashq. *Fe'llarni I shaxs, birlik shaklda yozing.* Accusare, mutare, floere, debere, discere, cupere, rapere, dormire, dubitare, tradere, sentire, punire, monere, legere, fugere, anare, parcere, parere, optare, regnare, ridere, sifire, sedere, tangere.

3-mashq. *Fe'llarning shaxs-son qo'shimchalariga qarab shaxsi, soni va turlanish turini aniqlang.*

Discō, valent, laborō, auditis, credit, habemus, debes, scribō, errās, dicis, finio, naramus, habent, facitis, docent, valetis,

respon̄dem̄s, valēm̄s, legīt̄s, dō, sentiunt, putant, salveō, sanat, monstrātis, rogō, vivunt, veniō.

4 - mashq. *So 'zlarning kelishik shakllarini aniqlang va Genetivus singularisdagi shaklini yozing.*

Fluvius, bestias, rivos, hortum, puellam, exemplum, verbum, magister, puero, amicorum, locē, bella.

5 - mashq. *So 'z biriktalarini kelishiklarda turlang.* Poēta clarus, magister justus, periculum magnum, femina pulchra, puer bonus, servus aeger, medicus peritus.

6 - mashq. *Gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling va morfologik tahlil qiling.*

1. Interrogamus. 2. Respondetis. 3. Valere cupiemus. 4. Domina ancillam malam non laudat. 5. Syra puellae tunicam albam dat. 6. Bene laborare debetis. 7. Veto. 8. Vetare non debes. 9. Venire non debes. 10. Frustra venitis. 11. Latinam legere debemus. 12. Male legis et scribis. 13. Non male discimus. 14. Bene legis, sed male scribis. 15. Dum vivis, sperare debes. 16. Vivere est cogitare. 17. Quid nocet, doce. 18. Marcus Tullius Cicero clarus vir Romanus est. 19. Marcus amico quoque librum monstrat et fabulam recitat. "O, Tite, inquit, -quam bonus amicus meus est." 20. Multi domini severi sunt, servos saepe vituperant et puniunt. Servi severos dominos non amant, sed timent. Bonos dominos servi laudant et amant. Medici periti servum curant. 21. Cicero medicis gratias agit et praemium dat. 22. Exemplis discimus. 23. Cicero Tusculum etiam, oppidum parvum, saepe visitat, ibi villam pulchram habet, ubi cum amicis saepe de philosophia disputat. 24. Tullius medicos vocat et rogat: "O viri boni! Servum meum curate!" 25. Turo vir bonus, doctus et amicus meus est. 26. Honestam vitam beata est. 27. Ad nonnullas disciplinas scientia linguarum antiquarum necessarium est. 28. Eloquentia movet animos nostros. 29. Mala herba cito crescit.

MAVZU: PRAESENS INDICATIVI PASSIVI, IMPERATIVUS, PRONOMINA POSSESSIVA, PERSONALIA, DEMONSTRATIVA.

1-mashq. *Fe 'llarning mayl va nisbatini aniqlang.*

Videmur, amor, capiuntur, fallimini, notatur, pellor, amamini, delentur, interrogamini, doceris, videor, volunt, respondete, vivit, cora,

laborante, vincunt, mittuntur, vincimur, pellitur, volunt, incolimur, dic, fac, audimini, pelleris, duc.

2-mashq. *Gaplarni o'zbek tiliga tarjima qiling va majhulk nisbatidagi gap qurilmasini aniqlik nisbatiga aylantiring yoki aksincha.*

1. Prudentia saepe vitantur pericula. 2. Castra vallo fossaque muniuntur. 3. Incolae Galliae antiquae ipsorum lingua caelae, latina lingua Galli appellantur. 4. Instrumenta et arma e ferro parantur. 5. Ventus bonus a nautis desiderantur. 6. Ut salutamus, ita resalutamur. 7. Stellae viam monstrant. 8. Romani Gallos superant. 9. Magister discipulos docet. 10. Agricolae agrum colunt.

3-mashq. *O'zbek tiliga tarjima qiling, olmosh turlarini aniqlang.*

Lego librum tuum. 2. Legis librum meum. 3. Legit librum nostrum. 4. Amicus meus filium et filiam habet. 5. Veni ad me, ad te saepe venio. 6. Ego bene me habeo et tu? 7. Saepe ad me scribis, mi amice. 8. Valde mihi placet, -Titus respondet, et Tusculanum vestrum libenter visito: in horto, ubi plantae pulchrae sunt, ambulare mihi placet. 9. Nosce te ipsum. 10. Cotidie tecum ambulamus.

4-mashq. *Qiyidagi so'z biriktalarini kelishiklarda turlang.*

Ille poeta clarus, is magister iustus, illud periculum magnum, eadem puella pulchra, iste epistula tua, is amicus verus, idem exemplum bonum, hoc iter longum, hic discipulus parvus.

5-mashq. *Qiyidagi fe 'llarni buyruq maylida yozing.*

Portare, respondere, tangere, dormire, negare, florere, currere, sentire, sperare, docere, gerere, audire, numerare, habere, vivere, servire, mutare, valere, dicere, venire, errare, monere, scribere, scire.

6-mashq. *O'zbek tiliga tarjima va tahlil qiling.*

1. Vive valeque! 2. Dividi et impera. 3. Bene disce! 4. Bene facite, quod facitis. 5. Noli tacere si dicere debes. 6. Dic quod scis. 7. Nolite legere, si nescitis. 8. Fac totum. 9. Nota bene! 10. Illi pueri libros legunt. 11. Dum fortuna tibi, mi filii, ridet, multas amicas habes. 12. In poetis non Homero soli locus est. 13. Aliena nobis nostra plus aliis placet.

Lupus in fabulis

Lupus aliquando ad rivum agnum videt. Rivi aqua a lupo ad agnum fluit, sed lupo avidus agno clamat: "Cur mihi aquam turbas?" Et agnum miserum devorat. Sic Phedrus narrat.

Aesopus fabulam de lupo et equo narrat. Lupo equum in arum invitat et avenum ei promittit. Lupo in animo est equum lacerare. Sed dolus ejus patet. Itaque equus solvus est.

Et pueri et viri timent lupum eumque vel nominare cavent. Lupus ut fama est, advenire solet, si eum memorant. Unde proverbium est: "Lupus in fabulis."

**MAVZU: IMPERFECTUM INDICATIVI ET FUTURUM I
INDICATIVI ACTIVI ET PASSIVI, UCHINCHI TURLANISHGA
KIRUVCHI OTLAR, UNDO SH, UNLI VA ARALASH
VARIANTLAR**

1-mashq. *O'zbek tiliga tarjima qiling va fe'llarni zamonlarda yozma tushlang.*

1. Sub terra, consepant, reliquam vitam agi mortuorum. 2. Capillos alebant pueri neque ad pubertatis annos. 3. Q. Scævola senex primus veniebat in curiam. 4. Graeci et Romani multos deos et multas deas colebant, multis deis deabusque apud aras et templis sacrificabant. 5. In Foro Romano rotundum templum vaestae deae erat, ubi virgines vestules ignum perpetuum custodiebant, non procul Atrium vaestae erant, ubi virgines vestales habitabant.

2-mashq. *Fe'llarning zamon, mayl va nisbat shakllarini aniqlang.*

Doce! laudabuntur, feruntur, notabamur, erant, capis, fallitur, erras, respondent, videbimus, volet, erat, rogabit, vinceris, struebantur, pelluntur, ferebar, parabor, curabis, colunt, valet! fac! audientur, sentientur, ornabimur, noli tacere!

3-mashq. *Otlarning kelishik shakllarini aniqlang.*

Generibus, militis, honores, civitatem, corpori, fluminis, noci, legibus, patri, homine, nomina, legi, veritate, milites, virginum, floribus, flumine, hominibus, veritatis, virginem, duces, laudem, opera, doloris, pacem, nomen, saluti.

4-mashq. *Ushbu otlarning bosh kelishik birlik shakllarini aniqlang.*

Parti, generibus, veritati, civitatem, fluminis, corpora, homini, leges, virginibus, veritate, honorum, nomina, flori, nominibus, militem, honore, leges, homines, virgines, militum, laborem, legibus, civitatis, corporum, patribus, matris, Jovis.

5-mashq. *So'z birikmalarini kelishiklarda turlang.* Homo peritus, bos magnificus, imago pulchra, rex magnus, lex severa, mare vestum, nomen modestum, radix longa, ille dux clarus, ea civitas libera, ille labor molestus, istud carmen bonum, illa vox purus, is miles bonevolus, id opus certum.

6-mashq. *O'zbek tiliga tarjima va tahlil qiling.*

1. De terris et oppidis vobis narabo. 2. Magister ad pueros et puellas: Hodie tabulam spectabitis. Quid in tabula videtis? 3. Si necessarium erit pro patria nostra pugnare, ad arma vocabimur, contra inimicos ducemur. 4. Verum amicum pecunia non parabis. 5. Nemo nostrum amico auxilium negabit. 6. Quod hodie non est, id cras erit. 7. Errare humanum est. 8. Stultum est in errore perseverare. 9. Pedibus timor addit alas. 10. Dura lex, sed lex. 11. Vide, audi et tace, si vivere in pace! 12. Homines racio ducit. 13. Calidorum regionum bestiae magnitudine sua nostrarum regionum bestias longe superant. 14. Die sol terram illustrat, nocte lunam et stellas in caelo videmus. 15. Pueri ad mare sunt. 16. Caelum caeruleum et serenum est. 17. Pueri naves spectant, rostra navium pulchra sunt. 18. Aqua maris caerulea sunt. 19. Maria vel a provinciis, vel ab insulis, vel a civitatibus nomina accipiunt. 20. Antiquis temporibus Romani in Tiberi, postea in maribus quoque navigabant. 21. Lupus malus ovium custos. 22. Milites Caesaris montem caperunt, ibi castra prope hostes posuerunt. 23. Vires mihi defuerunt. 24. Fames-artium magistra. 25. Finis coronat opus. 26. Non est fumus absque igne. 27. Quod licet Jovi, non licet bovi. 28. Hostium munera non munera. 29. Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent oculi.

**MAVZU: SIFATLARNING UCHINCHI TURLANISHI,
SIFATDOSHILAR, PARTICIPIUM PRAESENTIS ACTIVI,
PARTICIPIUM PERFECTI PASSIVI, PARTICIPIUM FUTURI
ACTIVI**

1-mashq. *Quyidagi so'z birikmalarini kelishiklarda turlang.*
Homo fortis, femina felix, equus alacer, vita brevis, via difficilis,
ars celebris, vetus proverbium, miles terrester. Idem civis nobilis, ille vir
fortis, ea oratio simplex, is deus immortalis, id longum iter, illa arbor
magna, is puer legens, illa epistula scripta, illud bellum finiens.
2-mashq. *Quyidagi so'z birikmalaridagi sifatdoshlarni
aniqlang va fe'l shaklini yozing.* Ager cultus, puella amata, epistula
scripta, schola ornatura, puer erratus, oppidum deletum, malum
esurum, magister doctus, discipulus dictus, puella cursa.
3-mashq. *O'zbek tiliga tarjima va tahlil qiling.*

1. Tarda ovis timet celeres lupos. 2. Omnis ars imitatio est naturae. 3.
Facile omnes, cum valemus, recta concilia aegrotis damus. 4. Nobilis
et inquieta meus homini datur. 5. Vita brevis - ars longa. 6. Sociale
animal est homo. 7. Simplex veritatis oratio est. 8. Longum est iter
per praecepta, breve et efficax per exempla. 9. Si necessarium erit
pro patria nostra pugnare, nullum hostem timebimus et omnia belli
pericula et labores constanter tolerabimus. 10. Nulla habemus arma
contra mortem. 11. Domina omnium et regina - ratio. 12. Amor
foedere coniungit amantes. 13. Petentibus hostibus pax data est. 14.
Apelles pinxit Alexandrum Magnum fulmen tenentem. 15. In ignem
incidit, fumum fugiens. 16. Homo verum non dicens, mendax
appellatur. 17. Terra communis possessio est omnium laborantium.
18. Leonidas militi nuntianti: "Hostes nobis propinqui sunt", - "Et
nos, inquit, -hostibus propinqui sumus". 19. Nihil est difficile
volenti. 20. Mensis currentis. 21. Sero venientibus ossa. 22. Jus
gentium. 23. Amicus meus legebat in libro historia de Maracanda
deleta. 24. Scilia est magna insula, inter Italiam et Graeciam sita.
25. Petentibus hostibus pax data. 26. Arma in armatos capere jura
sinunt. 27. Nonnulla oppida, olim clarissima, nunc diruta jacent. 28.
Quis vestrum fabulam narratam recitura potest. 29. Equi donati
dentes non inspicuntur. 30. Luna lucet non sua propria, sed a soli
accepta luce. 31. Injuriam qui facturus est, jam tacet. 32. Bellum

scripturus sum, quod populus Romanus cum Germanis gerit. 33.
Littera scripta manet. 34. Ave Caesar, morituri te salutant!

**MAVZU: PERFECT SISTEMASIDAGI ZAMONLAR
PERFECTUM, PLUSQUAMPERFECTUM ET FUTURUM II
INDICATIVI ACTIVI**

1-mashq. *Fe'llarning perfekt asosi yasalishi qoidasiga binoan
ularning hosil bo'lish usullarini aniqlang.*

Cedit-ecidit, ponit-posuit, promittit-promisit, querit-quesivit,
advenit-advenit, agit-egit, currit-cucurrit, scribit-scripsit, ducit-duxit,
habet-habuit, expugnat-expugnavit.

2-mashq. *Fe'l zamonlarini aniqlang va o'zbek tiliga tarjima
qiling.*

Pinxerit, promissisti, duxerimus, feruntur, crediderunt, vici,
egeritis, statueritis, volueramus, nolimus, incolueram, reliquerat,
salutaverant, dixerit, vicerat, traduxit, putaverim, fui, mansero, necavit,
vituperavit, discesseris.

3-mashq. *O'zbek tiliga tarjima qiling va gaplarni tahlil qiling.*

1. Romani Ciceronem consulum, postquam civitatem Romanam
servavit, patrem patriae nominaverunt. 2. In pace artes et litterae
floruerunt. 3. In summo apud Grecos honore geometria fuit. 4. G. Julius
Caesar, postquam a Pharnace victoriam reportavit, ad amicum suum
scripsit: "Veni, vidi, vici". 5. Promissisti ad me venire, sed non venisti.
6. Tarquinius Superbus fuit ultimus rex Romanorum. 7. Feci, quod
potui. 8. Galli legatos ad Caesarem de pace miserunt. 8. Helvetii suas
copias per Provinciam traducere non potuerunt. 9. Avus tuus amavit
unice patriam et cives suos. 10. Oculis magis, quam auribus
crediderunt. 11. Semper amavi M. Burutium propter summum ingenium,
probitatem et constantiam. 12. Horatio Coclitii quod insigni fortitudine
Romam servaverat, cives grati Aeneam statum collocaverunt. 13.
Hannibal primus copias suas trans Alpes, quas nemo unquam cum
exercitu ante eum superaverat, in Italiam traduxit. 14. Scipionis filiae
ex acario dotem acceperunt, quia nihil illis reliquerat pater. 15.
Themistocles restituit muros, quos Persae deleverant. 16. Graeci iis
viris, qui tyrannos necaverant, divinos honores tribuebant. 17. Romani
leges, quas senatus populusque sanxerat, aeneis tabulis inciderunt.
18. Caesar in campo legiones instruxit, quas in Gallia conscripserat. 19

Democritus cui pater ingentes divitias reliquerat, omne fere partimonium suum civibus donavit. 20. Homo quidam servum genere Lacedaemonium interrogavit: "Probusne eris, si te emero?" At ille: "Etiam si non emeris". 21. Ridebis, si epistulam meam legeris. 22. Non credam, nisi videro. 23. Amor non auro, sed virtute comparatur. 24. Si quaesiveris, invenies. 25. Ab alio exspecta, quod alteri feceris. 26. Si metes. 28. Veniam, quocumque vocaveris. 29. Vanam gloriam qui spreverit, veram habebit.

**MAVZU: SUPIN SISTEMASIDAGI ZAMONLAR
PERFECTUM, PLUSQUAMPERFECTUM ET FUTURUM II
INDICATIVI PASSIVI**

1-mashq. *Fe'llarning perfekt va supin asoslarini yozing.*
Liberāre, nomināre, defendēre, relinquēre, portāre, petēre, prohibēre, dividēre, exprimēre, comparāre, condēre, fundēre, finire, gerēre, servīre, alēre, negāre, restituēre, statuēre, clamāre, parāre, perspicere, sentire, dāre, ponēre, tangēre, venire, pellēre.

2-mashq. *Fe'llarning Participium perfecti passivi shaklini toping va Plusquamperfectum ind. passivi da tuzlang.*
Sedēre, condēre, rapēre, juvāre, struēre, dividēre, servāre, comparāre, currēre, ponēre, premēre, fundēre, constituēre, dicēre.

3-mashq. *Fe'l shakllarining qo'shimchalariga qarab zamonini aniqlang.*

Solverant, progressi sunt, aluit, nata sum, liberati sunt, cogniti sumus, gesserat, creati estis, crevit, prohibuerit, ornatus ero, fuerunt, posuisti, ventemus, servata erat, auditus erit, putaveram.

4-mashq. *O'zbek tiliga tarjima qiling va gaplarni tahlil qiling.*
1. Tempestates marium periculosae sunt. 2. Prudentia unius viri tota Graecia olim magno periculo liberata est. 3. Magna Italiae pars olim a rege Pyrrho vastata est. 4. Homines cor habent, quod in leva pectoris parte positum est. 5. Litterae a Phoenicibus inventae sunt. 6. Alexander Magnus ab Aristotele, viro sapienti, eruditus est. 7. In Gallia multae urbes a Caesare sunt deletae. 8. Multarum gentium urbes ab Heradoto, scriptore Graeco, visae et mores earum ab eo discripti sunt. 9. Multa bella a Romanis terra marique magna cum pertinacia

gesta sunt. 10. Romulus et Remus, Romae conditores, a pastore educati sunt. 11. In virtute jure posita est vera felicitas.

12. Si hostes a vobis victi erunt, praemia vobis dabuntur. 13. Si classis hostium superata erit, milites, qui primus navem hostium ascenderit, corona navali vel rostrata ornabitur. 14. Si captivi a vobis Romam adducti erunt, praemia multa vobis dabuntur! 15. Hostem depellere patriam servare debetis! 16. Miles, qui alium periculo liberaverit et vitam ei servaverit, corona civica ornabitur.

**5-mashq. Matnda nima haqida gapirilgan?
De Aenea**

Postquam Graeci Troiam oppugnaverunt, Aeneas, unus e principibus Troianorum, cum patre sene et filio parvulo et cum sociis naves conscendit et post multos et longos errores in Italiam adventit. Rex Latinus (ism) Aeneam in hospitium accepit et filiam Laviniam (ism) in matrimonium ei dedit. Sed primum Troiani cum Rutulis (qabila) pugnabant, Latinus enim antea Lavinium Turno (ism), Rutulorum principi, in matrimonium dare promisit. Aeneas oppidum Lavinium (shahar) et fikius eius, Ascanius (ism), Albam Longam (shahar) condidit. Ea gente Romulus, conditor Romae fuit.

**MAVZU: TO'RTINCHI VA BESHINCHI TURLANISHGA
KIRUVCHI OTLAR, TURLANISHLAR HAQIDA UMUMIY
XULOSA**

1-mashq. Quyidagi so'z birikmalarini kelishiklarda turlang. Illa manus longa, ea domus magna, istud cornu acre, hic fructus dulcis, is exercitus crudelis, ille usus utilis, meus sensus optimus. Is dies brevis, res publica mea, illa spes tua, ista fides nostra, ea femina formosa, ille eques audax, ea dies brevis, is miles Graecus, ille equus alacer, ea ars antiqua, is homo peritus, illud animal forte, ea res publica.

2-mashq. So'zlarning turlanishi va kelishigini aniqlang. tabula, signo, auditu, die, bestia, fide, virgine, re, exemplari, manu, auxilio, exercitu, anima, mente, capite, mari, oculo, civibus, partis, ludo, statu, femina, urbe, marium, incola, ordine, dierum, osse, artubus, civitate, nauta, Jovis, domo, amice, artis.

3-mashq. O'zbek tiliga tarjima va tahlil qiling

1. Is, qui agrum non colit, frustra fructus expectabit. 2. Omne animal sensus habet. 3. Aliae bestiae hominem visu, aliae auditu superant, omnes vero homo superat mente ratione. 4. Motus terrae est ab occasu ad ortum. 5. Antiqui opera sua scribebant in volumine, e papyro facto. Nunc est in usu charta, e linteis confecta. 6. Verba sensus nostros exprimere interdum non possumus. 7. Taurorum arma sunt cornua. 8. Est modus in rebus. 9. Dies diem docet. 10. Ad meam rem id interesse putavi. 11. "Est res publica res populi", - sic Cicero docet in libro "De re publica". 12. Justitia est fundamentum rei publicae. 13. Pulchrum est bene facere rei publicae. 14. Amicus certus in re incerta cernitur. 15. Felix, qui potuit rerum cognoscere causas!

4- mashq. Matndan maqollarni topib, tarjima qiling va yod oling.

In schola.

Pueri magistrum expectant. Magister venit, pueri: "Salve, magister!" - clamant. "Salvete, pueri!" - magister respondet et: "Hodie, inquit, non dormietis! Attenti este! Unusquisque vestrum proverbium, quae memoria tenet, praemio donabitur. Quis vestrum primus erit?" Tum Publius: "Ego, - inquit, - nam audientes fortuna juvat". Ecce Sextus tardus venit, et Publius: "Tarde venientibus ossa!" - clamat. Pueri rident, nam Sextus iratus. Sed jam Titus: "Non scholae, sed vitae discimus". At Gaius: "Omnia sunt hominum tenui pendencia filo". Magister ad Aulum: "Et tu, Aule, cur taces? Semper garrulus es!" Cui Alius: "Tempora mutantur nos et mutamur in illis", - sed jam Publius: "Garulla lingua nocet", et Titus: "Quae nocent, docent". "Et tibi, Luci, - magister rogat, - nullum proverbium notum est?" "Non omnia possumus omnes", addit Publius, et Lucius: "Quot homines, tot sententiae". Tum Titus: "Spe vivimus, magister!" Magister ridet: "Spe praemii vivitis?" - inquit. "Praemia vobis dabuntur". "Bis dat qui cito dat", - clamat Titus. Tum magister: "Publio et Tito multa proverbium nota sunt, itaque praemiis donabuntur; tibi, Publi, stilum novum, at tibi, Tite, tabellas, quibus sententias et proverbium scribes, dono do".

MAVZU: SIFAT DARAJALARI, RAVISH, RAVISHLARNING QIYOSIY VA ORTTIRMA DARAJALARI, NISBIY, SO'ROQ VA GUMON OLMOSHLAR

1- mashq. Sifatlarning qiyosiy darajasini yasang.

Bonus, a, um, fortis, e, audax, acis, altus, a, um, niger, gra, grum, alacer, cris, cre, acer, acris, acre.

2- So'z birikmalarini kelishiklarda turlang.

Ea navis longa, ille judex Romanus, is lapus gravior, id opus facilius, ista via longior, ille dux celeber, hic equus alacer. Illa gens maxima, is lapis gravissimus, id opus facilitimum, cibus meli or, clamor fortissimus.

3- mashq. Sifatlarning qiyosiy va ortirma darajalarini yasang.

Decorus, a, um, gratus, a, um, himilis, e, ingens, ntis, felix, cis, justus, a, um, malus, a, um, niger, gra, grum.

4- mashq. Sifatlardan ravish yasang va ularni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Altus, a, um, honestus, a, um, brevis, e, felix, malus, a, um, simplex, audax, recens, sapiens.

5- mashq. Sifatlardan ravish hosil qilib, qiyosiy va ortirma darajalarini yasang.

Clarus, a, um, turpis, e, gravis, e, celer, eris, ere, liber, era, erum, pulcher, chra, chrum, audax, velox, similis, e, felix, doctus, a, um, latus, a, um, atrox, facilis, e, albus, a, um.

6. O'zbek tiliga tarjima va tahlil qiling.

1. Nemo melior fuit homine illo, nemo clarior, nemo honestior. 2. Graviores et difficiliore animi sunt morbi, quam corporis. 3. Lingua celeris est, mens celerior. 4. Auris nostra audita velocius, quam lecta praetereunt. 5. Bene imperare difficilius est. 6. Sol multo major, luna multo minor est quam terra. 7. A scriptoribus rerum saepe mores pessimi civium Romanorum vituperati sunt. 8. Quo plures hostes sunt, eo major victoriae gloria. 9. Honestas mors melior est, quam vita turpis. 10. Mos maiorum apud populos antiquos multum valebat. 11. Maximum remedium irae mora est. 12. Vetera proverbium breviter et simplicibus verbis prudentiam populi exprimunt. 13. Cicero fuit omnium civium Romanorum eloquentissimus, oratorem clarissimus. 14. Romani in thatro clamant: "Pulchre, bene, recte!". 15. Saepe Romani cum Gallis acerrime

pugnauerunt. 16. Raro senex sententiam mutet. 17. Sane et tranquille vivit, qui honeste vivit. 18. Homines amplius oculis quam auribus credunt. 19. Bis dat, qui cito dat. 20. Amicus Plato, sed magis amica veritas. 21. Canis timidus vehementius latrat, quam mordet. 22. Honestè vivere est feliciter vivere! 23. Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus. 24. Pares cum paribus facillime concreditur. 25. Signa Olympiacae: citius, fortius, altius.

7-mashq. Matndan olmoshlarni toping va kelishiklarini aniqlang.

De Croeso et Solone

Croesus in Asiae urbe habitabat, cui nomen erat Sardes. Hic rex, cujus divitiae ingentes erant, magnam potentiam habuisse videbatur. Aliquando Solo Atheniensis, unus e septem sapientibus, ad Croesum venisse dicitur. Postquam jussu regis omnes divitiae regales ei monstratae sunt, Croesus eum interrogavit: "Quem omnium hominum felicissimum esse putas?" Ille: "Tellus Atheniensis, -inquit, -mea sententia felicissimus fuit, nam ei boni et probi liberi erant, et, pro patria pugnans, de vita decessit". His verbis auditus, Croesus: "Cur non me, -inquit, -tam divitem hominem, sed Tellum quandam felicissimum esse credis?" Et Solo: "Fortuna humana, -inquit, -saepe mutatur, Quid incertius opibus et divitiis est? Nemo ante mortem a me felix nominabatur". Haec verba Solonis Croeso, qui magna erat superbia, non placuerunt. Sed paulo post a Cyro, rege Persarum, in pugna victus, ipse de felicitate sua dubitare coactus est.

**MAVZU: SONLAR, TARTIB SONLAR, TAQSIM VA DONA
SONLAR**

1-mashq. So'z birikmalarini kelishiklarda turlang.

Fructus dulcior, urbs celeberrima, opus difficilior, duo amici, tres homines, ducenti arbores, nongenti milites, via brevior, una puella.

2-mashq. Lotin tilida turlanadagan sonlarni aniqlang va ularni kelishiklarda turlang.

3-mashq. Quyidagi sonlarni lotin tiliga tarjima qiling.

Uchinch, yigirma beshinch, ming to'qqiz yuz to'qson ikkinchi, qirq sakkizinchi, o'ttiz sakkizinchi, ellik birinchi, to'qqizinchi, ikkinchi.

4-mashq. O'zbek tiliga tarjima qiling va ularni tahlil qiling.

Quinque declinationes tibi jam notae sunt? 2. Sex virgines Vestalis ignem in vestae templo custodiebant. 3. Septem reges Romani erant; primus Romulus, septimus Tarquinius Superbus erat. 4. Roma in septem montibus sita erat. 5. In exercitu Hannibalis erant triginta septem elephanti. 6. Duo milia militum defendunt urdem. 7. Furem luce occidi vetant duodecim tabulae. 8. Mille in numero singulari duplici littera "el" scribitur et non declinatur; in numero plurali unum "el" habet et declinatur: milia, milium, milibus. 9. Fines Helvetiorum in longitudinem milia passum CCXL, in latitudinem CLXXX patebant. 10. In legione Romana decem erant cohortes, in cohorte tres manipuli, in manipulo duae centuriae; primo centuria centum milites habebat, deinde modo quinquaginta. 11. Quattuor sunt anni tempora: ver, aestas, autumnus, hiems. 12. Amicus est unus animus in duobus corporibus. 13. Roma condita est secundo anno Olympiadis septimae. 14. Quot dies habet unua annus? Trecentos sexaginta quinque. 15. In Graeco dramate fere tres personae solae agunt; quarta semper muta. Membra comoediarum sunt tria: deverbium, canticum, mutatis modis canticum. 16. In manu quinque, in duabus manibus decem digitos habes.

Aenigma.

Unus est pater, duodecim autem filii ei sunt, quorum singulis sexaginta filiae sunt duplicem formam habentes; aliae enim albae sunt, aliae nigrae. Quamquam vero immortales sunt omnes tamen moriuntur.

5-mashq. O'zbek tiliga tarjima qiling.

De mensibus

Nomina mensium Romanae sunt originis. Antiquissimis temporibus apud Romanos annus dicitur decem mensium fuisse. Primo mensi nomen fuit Martius, quinto, sexto Sextilis, septimo September, octavo October, nono November, decimo December.

Scriptores antiqui tradunt Numam, secundum regem Romanorum, numerum mensium duobus auxisse et ordinem horum mutavisse. Sextilem Augustum nominaverunt. Initio primus mensis dies nominabatur Kalendae, quintus Nonae, tertius decimus Idus; mensibus autem Martio, Majo, Julio et Octobri septimus dies nominabatur Nonae, Idus quintus decimus. Annus duodecim menses habet, qui sunt:

- I Mensis Ianuarius, qui a Iano, principii deo, nomen habet.
- II Mensis Februarius a februo, Romanorum ritu sacro, appellatur.
- III Mensis Martius a Marte deo, Romuli pater, nomen habet.
- IV Mensis Aprilis a Venere dea, quae apud Graecos Aphroditae nomen habet, appellatur.
- V Mensis Maius a Maia dea, Mercurii matre, et
- VI Mensis Iunius a Iunone, Iovis Uxore, Nomen habet.
- VII Mensis Iulius a Gaio Iulio Caesare et
- VIII Mensis Augustus ab Octaviano Augusto appellatur.
- IX Mensis September a numero septem,
- X Mensis October a numero octo,
- XI Mensis November a numero novem
- XII Mensis December a numero decem nomina habent.

MAVZU: SHART MAYLI. PRAESENS CONJUNCTIVI, IMPERFECTUM CONJUNCTIVI, PERFECTUM CONJUNCTIVI, PLUSQUAMPERFECTUM CONJUNCTIVI ACTIVI ET PASSIVI

1-mashq. Fe'llarni hozirgi va o'tgan zamon shart maylida tuslang.

Amāre, docēre, scribēre, cantāre, capēre, legēre, audire, agēre, ducēre, vidēre, laborāre, laudāre, venire, dicēre, salutāre.

2- mashq. Quyidagi fe'llarning lug'atda qanday berilishini aniqlang.

Moneamus, dicamus, teneremus, finiremus, monuerimus, dixerimus, tenuissemus, finivissemus, nominabant, nominarent, occupati sunt, occupati essent, doctus sum, docti simus.

3-mashq. O'zbek tiliga tarjima qiling va ularni tahlil qiling.

1. Valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati; stet haec urbs praeclara milique patria carissima. 2. Cedant arma

togae. 3. Amemus patriam, posteritatis gloriae inserviamus. 4. Amici, dum vivimus, vivamus. 5. Praeclare Seneca: "Qui dedit, -inquit, - beneficium, taceat; narret, qui acceperit". 6. Quod sentimus, loquamur; quod loquimur, sentiamus. 7. Alii sibi divitias habeant, nos virtutem. 8. Feci, quod potui, faciant meliora potentes. 9. Sit mens sana in corpore sano. 10. Omnia vincit amor, et nos cedamus amori. 11. Sis felix et sint candida fata tua! 12. Omnia possidiat, non possidet aëra Minos. 13. Utinam omnia pericula evitare possemus. 14. Quis fallere possit amantem? 15. Socrates aliquando parvam domum sibi aedificavit. Tum Atheniensis quidam interrogavisse dicitur: "Sed cur tu, talis vir, tam parvam domum tibi posuisti?" - "Utinam,- inquit Socrates, - hanc veris amicis impleam!" 16. Si possem, scriberem ad te. 17. Nisi Graeci dolum adhibuissent, Trojam non expugnavissent. 18. Troja a Graecis capta non esset, nisi Trojani equum ligneum intra muros traxissent. 19. Stultus homo, philosophum se ostentans, merito audiet vetus illud: "Si tacuisses, philosophus mansisses. 20. Solo aliquando inter convivium silebat et a Periandro tyranno Corinthi, interrogatus est: "Tacesne, - inquit, - quod verba tibi desunt, an studes, ut stultitiam tuam silentio occultes?" Tum Solo: "Si stultus essem, non tacerem".

MAVZU: MURAKKAB FE'LLAR, NOTO'G'RI TUSLANUVCHI FE'LLAR, TO'LIQSIZ FE'LLAR, VERBA DEPONENTIA, VERBA SEMIDEPONENTIA, INFINITIVI, GERUNDIUM, GERUNDIVUM

1-mashq. Fe'llarning qaysi zamonda tuslanganini aniqlang. Estis, imus, ibant, vult, voles, volens, fert, ferrem, ferrentur, edis, edam, edebatis, potest, potuit, poteras, proderas, prodero, prosunt.

2-mashq. Sequor, aggredior, progredior fe'llarini infekt va perfekt sistemasidagi zamonlarda tuslang.

3-mashq. Patior, arbitror, utor, nascor fe'llarining shaxssiz shakllarini yasang.

4-mashq. Fe'llarning gerundiv shaklini yasang.

Amo, dico, scribo, audio, curo, edo, disco, mitto, facio, doceo, lego, moveo, vinco.

I

1. Non omnia possumus omnes, 2. Is militibus, quibus animus deest, arma nihil proderunt. 3. Vir bonus est is, qui prodest quibus Ut magistatibus leges, ita populo praesunt magistratus; vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. 6. Nemo est tam senex, qui se annum non putet posse vivere. 7. Homines hominibus plurimum prodesse et obesse possunt. 8. Mors a senectute non potest longe abesse. 9. Qui aliis praeest, semper diligens et justus esse debet. 10. Nemo omnia potest scire. 11. Non omnia possimus omnes. 12. Poetae nascuntur, oratores fiunt. 13. Galli transalpini, qui in Italiam transmigrare conati erant, a Romanis populati sunt. 14. Proelium erat anceps; summa vi et duces hortabantur et milites pugnabant. 16. Episcorum ego arbitror cum multitudine hominum maximis erroribus liberavisse. 17. Germani magna mari, quo Rhenus influit. 18. Anni eunt tamquam aqua profluens. 19. Si vis pacem, pare pacem. 20. Idem nolle ea donum est firma amicitia. 21. Nemo est orator, qui Demostheni similis esse nolit. 22. Medicamentorum actionem viri docti in animalibus primo experiuntur. 23. Et prodesse volunt et declarare poetae. Volui Seduno meas. Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera. Vir ortis obviam periculum intrepidus it. Quo nunc is? - Donum eo. Qui dicit, quod vult, saepe audit, quod non vult. Omnia tibi fortuna abstulit, sed rem reliquit. Oratores fiunt, poetae nascuntur. Fortiter fortunam meam feram.

II

1. Antiqui poetae Romanorum tradunt egregium virum Trojanum Aeneam nomine, post Trojam a Graecis captum et deletam a Trojae ora in Italiam venisse. 2. Nam fato destinatum est Trojanos cum Aenea in Italiam venturos esse et ibi ab eis oppidum novum conditum iri. 3. Narrant cum fato profugum multum terra marique jactatum esse ob iram Junonis deae saevae. 4. Itaque Aeneas et amici illius in Italiam veniunt. 5. Inter eos et Latinos, antiquae Italiae

incolas, bellum ortum est. 6. Cicero videtur omnes oratores eloquentia superavisse. 7. Fama est Homerum caecum fuisse. 8. Caesar nunc ad egrediendum idoneum locum arbitratus est. 9. Catilina per montes iter faciebat modo ad urbem modo Galliam versus castra movebat, hostibus occasionem pugnandi non dabat. 10. Homines mens discendo alitur et cogitando. 11. Caesar idoneum ad navigandum tempestatem nactus est. 12. Athenas erudiendi gratia frater mens missus est. 13. Nihil sine ratione faciendum est. 14. Quintus Fabius novem vincendi rationem invenit; non pugnare. 15. Docendo discimus. 16. Mores ridendo emendantur. 17. Vera sententia apud antiquis erat non modo artem dicendi, sed etiam artem tacendi difficillimam esse. 18. Omnes eloquendi elegantia augetur legendis oratoribus et poetis.

Sententiae: Non progredi est regredi. Medicina medetur corpori, philosophia animo. Per risum multum poteris cognoscere stultum. Aut vincere, aut mori. Rem tene, verba sequentur.

AESOPUS ET VIATOR

Aesopus aliquando Athenis ibat, multa secum meditans. Subito viator quidam ei obviam iens: "Quot horas,- inquit - usque ab urbem ibo?" Aesopus nihil respondit. Cum ille iratus aliquam tellurem isset, Aesopus euntem observaverat, magna voce: "Duas horas ibis, amice!" Tum hic: "Cur,- inquit - non stitim respondisti?" Et Aesopus: "Quomodo scire poteram, quod celeriter ires?"

Q. CURTIUS HISTORIARUM ALEXANDRI REGIS MACEDONUM

YUNON PODSHOSI MAKEDONIYALIK ALEKSANDRNING O'RTA OSIYONI BOSIB OLISHI TARIXIDAN

Hinc Macedonum cum III milibus peditum et DCCC equitibus ad urbem Maracanda (Samarqandning qadimgi nomi) misit. Spitamenes (Aleksandra qarshi kurashgan xalq qahramonining nomi) transfuga praesidio Macedonum (Makedoniya) inde delecto muris urbis eius incluserat se, haud oppidanis consilium defectionis approbantibus. Sequi tamen videbantur, quia prohibere non poterant. Interim Alexander ad Tanaim (Yaksart Sirdaryoning qadimgi nomi) annem redit, et quantum soli occupaverant castris, muro

circumdedit. Sexaginta stadiorum urbis murus fuit: hanc quoque urbem Alexandriam (Hozirgi Xo'jant shahrining qadimgi nomi) appellari iussit. Opus tanta celeritate perfectum est, ut decimo septimo die, quam munimenta excitata erant, tecta quoque urbis absolverent. Ingens militum certamen inter ipsos fuerat, ut suum quisque munus (nam divisum erat) primus ostenderet. Incolae novae urbi dati captivi, quos reddito pretio dominis Liberavit, quorum posterius nunc quoque non apud eos tam longa aetate propter memoriam Alexandri exoleverunt.

At rex Scytharum (Skiflar), cuius tum ultra Tanaim imperium erat, ratus eam urbem, quam in ripa amnis Macedones (Makedoniyaliklar) condiderant, suis impositam esse cervicibus, fratrem Cathasim (Kartazis Skif podshosining ukasi) nomine cum magna equitum manu misit ad diruendam eam proculque amne submovendas Macedonum copias. Bactrianes (Amudaryoning o'ng va chap qirg'oqlarida joylashgan qadimgi davlat) Tanais ab Scythis (Skif) quos Europaeos (Yevropa) vocant, dividit. Idem Asiam et Europam finis interfuit. Ceterum Scytharum gens, haud procul Thracia (Gresiyaning shimoli-sharq tomonida joylashgan davlat) sita, ab oriente ad septentrionem se vertit, Sarmatarumque (Yevropaning sharqida joylashgan qadimgi qabilaning nomi), ut quidem credere, non finitima, sed pars est. Recta deinde regionem aliam ultra Istrum (Danay daryosining qadimgi nomi) iacentem colit; ultima Asiae, quae Bactra sunt, stringit. Habitat, quae septentrioni propiora sunt; profundae inde silvae vastaeque solitudines excipiunt: rursus quaeque et Tanaim et Bactra spectant humano cultu haud disparia sunt. Primus cum hac gente non provisum bellum Alexander gesturus, cum in conspectu eius obequaretur hostes, adhuc aeger ex vulnere, praecipue voce deficiens, quam et modicus cibus et cervicis extenuabat dolor, amicos in consilium advocari iubet. Terrebat eum non hostis, sed iniquitas tempores: Bactriani defecerant, Scythae etiam lacescebant: ipse non insistere in terra, non equo vehi, non docere, non hortari suos poterat. Ancipiti periculo implicitus, deos quoque incusans, querebatur, se iacere segnem, cuius velocitatem nemo antea valuisset effugere: vix suos credere non simulari valetudinem.

Ita qui post Dareum (qadimgi Eron davlatining podshohi) victum hariosos (iodugar, afsungar) et vates (kohn) consulere desierat, rursus ad substitutionem, humanorum mentium ludibria, revolutus Aristandrum (Aleksandrning kohni), cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis iubet. Mos erat aruspiciibus exta sine rege spectare, et quae portenderentur (fol ko'rmoq), referre (xabar bermoq). Inter haec rex, dum fibris (ichak-chavog) pecundum explorantur eventus latentium rerum, propius ipsum considerare amicos iubet, ne contentione vocis cicatricem (jarohat) infirmam adhuc rumperet. Hephaestio (Gefestion, harbiy boshliq) et Craterus (Krater, harbiy boshliq) et Erigyus (Erigy, harbiy boshliq) erant cum custodibus in tabernaculum admissi. "Discrimen" (masofa), inquit, me occupavit meliore hostium quam meo tempore. Sed necessitas ante rationem est, maxime in bello, quo raro permittitur tempora legere. Defecere Bactriani (baqtriyaliklar), in quorum cervicibus stamus, et quantum in nobis animi sit, alieno Marte (Mardlar, Kaspiy dengizining janubiy qirg'og'ida yashagan qadimgi qabilaning nomi) experiuntur. Haut dubia fortuna, si omiserimus Scythas ultro arma inferentes, contempti ad illos, qui defecerunt, revertemur: si vero Tanaim transierimus et ubique invictos esse nos Scytharum perniciem ac sanguine ostenderimus, quis dubitabit parere etiam Europae victoribus? Fallitur, qui terminos gloriae nostrae metitur spatium, quod transituri sumus. Unus annis interfuit, quem si traecimus, in Europam arma proferimus. Et quanti aestimandum est, dum Asiam, subigimus, in alio quodammodo orbe tropaea statuere, et quae tam longo intervallo natura videtur diremissee, una victoria subito committere? At hercule si paululum cessaverimus (ushlanib qolmoq), in tergis nostris Scythae haerebunt (o'tib olmoq). An soli sumus, qui flumina fransnare (suzib o'tmoq) possumus? Multa in nosmet (bizga qarshi) ipsos recident, quibus adhuc vicinus. Fortuna belli artem victos quoque docet. Utribus (molning qorni) amnem (daryo) traiciendi exemplum fecimus nuper: hoc, ut Scythae imitari nesciunt, Bactriani docebunt. Praeterea unus gentis huius exercitus adhuc venit, ceteri exspectantur. Ita bellum vitando alemus, et quod inferre possumus, accipere cogemur. Manifesta est consilii mei ratio. Sed an permissuri sint mihi Macedones animo uti meo, dubito; quia ex quo hoc vulnus accepi,

non equo vectus sum, non pedibus ingressus. Sed si me sequi vultis, valeo, amici. Satis virium est ad toleranda ista; aut si iam adest vitae meae finis, in quo tandem opere melius extinguar (o'Imoq)?"

Ceterum quae subinde nuntiata sunt regi, continuae felicitatae rerum eius imposuerant labem (mag'lubiyat). Menedemum (harbiy boshliq), ut supra dictum est, miserat ad obsidendum Spitamenem. Bactrianae defectionis auctorem. Qui comperto hostis adventu, ne muris urbis includeretur, simul fretus excipi posse, qua venturum sciebat, consedit occultus. Silvestre iter aptum insidiis tegendis erat: ibi Dahas (Dag, So'g'diyonada yashagan qadimgi qabilaning nomi) condidit. Equi binos armatos vehunt, quorum invicem singuli repente desiliunt: equestris pugnae ordinem turbant. Equorum velocitati par hominum pernicitas. Hos Spitamenes saltum circumire iussos pariter et a lateribus et a fronte et a tergo hosti ostendit. Menedemus undique inclusus, ne numero quidem par, diu tamen resistit, clamitans, nihil aliud superesse locorum fraude deceptis, quam honestae mortis solatium ex hostium caedo. Ipsum praevalens (kuchli) equus vehebat, quo saepius in cuneos (harbiy tartib) barbarorum effusus habenis evectus magna strage (dahshat) eos fuderat. Sed cum unum omnes peterent, multis vulneribus exsanguis Hypsidem (Gipsida Menedemning do'sti) quandam ex amicis hortatus est, ut in equum suum ascenderet et se fuga eriperet. Haec agentem anima defecti corpusque ex equo defluxit in terram. Hypsides poterat quidam effugere, sed amisso amico mori statuit. Una erat cura, ne inultus occideret. Itaque subditis calcaribus equo in medios hostes se inmisit et memorabili edita pugna obrutus telis est. Quod ubi videre, qui caedi supererant, tumulum paulo quam cetera editiorem capiunt. Quos Spitamenes fame in deditionem subacturus obsedit. Cecidere eo proelio peditum II milia, CCC equites. Quam cladem Alexander solerti consilio texit, morte denuntiata his, qui ex proelio advenerant, si acta vulgassent (joriya qilmoq).

Alexander Cratero (Krater, harbiy boshliq) cum maiore parte exercitus modicis itineribus sequi iusso ad Maracanda urbem pervenit, ex qua Spitamenes comperto eius adventu Bactra perfugerat. Itaque quadriduo (to'rt kun) rex longum itineris spatium emensus (emetior-bosib o'tmoq) pervenerat in eum locum, in quo

Menedemo duce II milia peditum et CCC equites amiserat (qurbon bo'lmoq). Horum ossa tumulo contegi iussit et inferias more patrio dedit. Iam Craterus phalange subsequi iussus ad regem pervenerat. Itaque, ut omnes, qui defecerant, pariter belli clade premerentur, copias dividit, urique (yoqmoq, kuydirmoq) agros et interfici puberes (voyaga yetgan) iussit.

Sogdiana regio maiori ex parte deserta est: octingenta fere stadia in latitudinem vastae solitudines tenent. Ingens spatium rectae regionis est, per quam amnis (mahalliy xalq Polittimet deb atagan daryo, hozirgi Zarafshon daryosining qadimgi nomi) fertur torrens (to'lqinli oqim). Eum ripae in tenuem (tor) alveum (oqim) cogunt; deinde caverna (g'or) accipit et sub terram rapit. Cursor absconditi indicium est aquae meatis (oqayotgan) sonus, cum ipsum solum, sub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem resudet humore. Ex captivis Sogdianorum ad regem XXX nobilissimi, corporum robore (baquvvat) eximio (kuchli), perducti erant: qui ut per interpretem cognoverunt, iussu regis ipsos ad supplicium (o'linga) trahi, carmen laetantium more canere tripudiisque et lasciviori (juda xursand) corporis motu gaudium quoddam animi ostentare coeperunt. Admiratus rex, tanta magnitudine animi oppetere (yuzma-yuz bo'lmoq, peshvoz chiqmoq) mortem, revocari eos iussit, causam tam effusae laetitiae (xursandlik, shodlik), cum supplicium ante oculos haberent, requirens. Illi, si ab alio occiderentur, tristes morituros (moriore fe'lining kelasi zamon anqlik nisbatidagi sifatdoshi) fuisse respondent; nunc a tanto rege, victore omnium gentium, maioribus suis redditos honestam mortem, quam fortes viri voto quoque expeterent, carminibus sui moris laetitiae celebrare. Tum rex, "Quaero itaque", inquit, an vivere velitis non inimici mihi, cuius beneficio victuri (vinco fe'lining kelasi zamon anqlik nisbatidagi sifatdoshi) estis?" Illi, nunquam se inimicos ei, sed bello laceratos hostes fuisse respondent. Si quis ipsos beneficio quam iniuria experiri maluisset, certaturos (certo fe'lining kelasi zamon anqlik nisbatidagi sifatdoshi) fuisse, ne vincerentur officio. Interrogatque, quo pugnare fidem obligaturi essent, vitam, quam acciperent, pignore futurum esse dixerunt: reddituros, quandoque repetisset. Nec promissum fellerunt. Nam qui remissi domos ierant, in fide continuere

populares: quattuor, inter custodes corporis retenti, nulli Macedonum in regem caritate cesserunt.

TITUS LIVIUS PATAVINUS AB URBE CONDITA

(De historia Romanae)

Antiqui poëtae Romanorum tradunt egregium virum Trojanum, Aeneam nomine, post Trojam a Graecis captam et deletam a Trojae ora in Italiam venisse. Narrant eum fato profugum multum terra marique iactatum esse ob iram lunonis deae saevae. Nam fato destinatum est Trojanos cum Aenea in Italiam venturos esse et ibi ab eis oppidum novum conditum iri. Itaque Aeneas et amici illius in Italiam veniunt. Inter eos et Latinos, antiquae Italiae incolas, bellum ortum est. Eo bello Trojani Latinos vincunt et Lavinium oppidum novum ab eis conditur. Postea Julius Aeneae filius aliud oppidum Albam Longam condit.

Fama est Numitorum Albae Longae regem ab Amulio, fratre suo regno privatum esse. Amulius, fratri invidens, eius nepotes in flumine demergi, matrem autem eorum in carcere custodiri iubet. Sed regis ministri, qui infantes in flumen proicere debent, regi non parent et pueros parvulos in fluminis ripa ponunt. Tum lupa, quae forte ad flumen venit, pueros parvulos invenit et lacte suo nutrire coepit. Postea ei, a Faustulo pastore inventi, uxori eius educatum traditi sunt. Itaque pueri inter pastores educabantur et paulatim adolecebant. Adollescentes in silvis et montibus vicinis cum aliis juvenibus venabantur et multas bestias feras necabant. Interdum Romulus et Remus etiam latrones, qui in eis locis pastores infestabant, aggrediebantur et praedam, latronibus ademptam, inter pastores dividebant. Sed ipsos aliquando latrones aggressi sunt et Remus a latronibus captus ad Amilium regem punitum adductus est.

Faustulis pastor regius iam antea suspicabatur nepotes ipsius Numitoris regis a se in Tiberis fluminis ripa inventos esse, sed nulli id aperiebat. Nunc autem arbitratus Remum magno in periculo esse et Numitori et Romulo rem narrat.

Tum Romulus cum amicis suis Amulium agreditur et rege occiso Remum fratrem liberat. Quo liberato nepotes regnum

Numitori avo reddunt. Numitore mortuo urbem novam condere statuunt. Itaque in Palatino colle, qui haud procul a Tiberi situs erat, arcem parvum ponunt. Controversia inter fratres orta Romulus Remum fratrem suum occidit urbemque novam a suo nomine Romam nominat.

Itaque urbe condita Romulus, quia Romani mulieres non habebant, ad gentes finitimas legatos misit uxores petiit. Finitimi Romanis filias suas in matrimonium non dederunt. Legatione Romanorum nusquam benigne accepta Romulus dolo hoc impetrare statuit. Itaque Romani ludos instituerunt et hoc spectatum finitimos populos invitaverunt. Sabinorum gens cum liberis uxoribusque Romam venit. Dum invitati ludos spectabant, iuvenes Romani ex composito Sabinos aggressi filias eorum rapuerunt. Parentes virginum ex urbe profugerunt et post aliquid temporis bello Romanis indicto Romam aggressi sunt.

In magno campo proelium commissum est. Iam diu acriter pugnatum est, cum mulieres Sabinae inter milites se proiecerunt et clamaverunt se causam belli, se et viris et parentibus causam caedis esse; "Mori,- aiunt, - malumus, quam sine vobis vivere". Silentio repente facto duces harum precibus commoti foedus pacemque fecerunt. Sabini a Romanis recepti numerum civium Romanorum auxerunt.

DE OEDIPPO REGE

Laius, rex Thebanorum, ex oraculo Delphico accepit se a filio suo interfectum iri. Itaque servo suo praecepit, ut filium parvulum in monte Cithaerone exponeret, ut ille periret. Servus autem infantem servavit et pastori alicui eum educatum commendavit. Ille puerum Polybo Corinthiorum regi eiusque uxori tradidit, qui, quod suos liberos non habebant, pro filio suo eum educaverunt et Oedipum appellaverunt. Itaque Oedipus in domo Polybi educatus est. Sed aliquando in convivio unus convivarum dixit Oedipum non esse filium Polybi. His verbis auditis, quamquam Polybus ei persuadere conabatur haec verba convivae ebrii non esse vera, Oedipus ad oraculum Delphicum profectus est, ut Apollinem de parentibus veris consulerit.

Oedipo de oraculo responsum est eum occisurum patrem suum, matrem suam autem in matrimonium ducturum esse. Itaque Oedipus, ut fatum horribile evitaret, ne patrem suum occideret, neque matrem in matrimonium duceret, Corinthum reliquit et in alias terras profectus est.

In itinere senex quidam ei obviam factus est. Acri inter eos controversia orta Oedipus ira commotus senem occidit.

Denique ad Thebas urbem Graeciae celebrem venit. Iam multos annos Thebani crudelitate Sphingis, terribilis monstri, multa passi sunt. Nam Sphinx ante portas urbis in saxo sedens omnibus vel in urbem ingredientibus vel ex urbe egredientibus difficile aenigma proponebat: "Quid ingreditur mane quattuor pedibus, meridie duobus, vesperi tribus?" Nemo hoc aenigma solvere poterat, itaque omnes a Sphinge interficiebantur. Solus Oedipus illud aenigma solvere potuit: "Homo, -inquit, -infans pedibus et manibus ingreditur, vir -pedibus, senex autem baculo nititur." Tum Sphinx de saxo se deiecit.

Ita Thebani hoc ingenti periculo liberati sunt. Cives grati Oedipum, virum fortem, regem suum nominaverunt eique reginam suam in matrimonium dederunt, quia paulo ante rex Thebanorum iter faciens interfectus est.

Multos annos Oedipus Thebis omnium consensu feliciter regnavisse dicitur, cum vehemens pestilentia in urbe orta est. Multi cives gravi quodam morbo affecti subita morte exstincti sunt. Nullum huius mali remedium inveniri posse videbatur. Tum Oedipus oraculum Apollinis consulere consilium cepisse narratur legatumque Delphas misisse nomen dei percontatum. Oraculum Delphicum ab Oedipo consultum respondit causam illius casus esse interfectorem Laii regis, qui in urbe maneret; necesse eum urbe expelli, ut urbs hac macula purgaretur. Responso oraculi accepto Oedipus omnem operam dedisse dicebatur, ut malefactorem requireret requisitumque urbe expelleret. Itaque interfectorem statim devovit nesciens se hunc virum esse et se, igitur, ipsum devovisse. Ne suspicari quidem poterat se regis interfectorem esse, quia rex Thebanorum non ab uno viro, sed a grege magno latronum occisus esse tradebatur.

Sed brevi tempore horribilem veritatem comperit. Nam senex ille, qui iter faciens in trivio ab Oedipo occisus erat, ipse Laius rex

Thebanorum et Oedipi pater fuit. Ita Oedipus intellexit se contra suam voluntatem manu sua patrem occidisse, matrem autem suam in matrimonium duxisse.

Intolerabili dolore animi affectus ipse sibi oculos eruisse narratur, ne hunc mundum, quem scelere suo maculaverat, aspicere posset, et cum Antigona filia domuum suam urbemque reliquit.

DE XANTHIPPE SOCRATIS UXORE

Scriptores narrant Xanthippen, Socratis uxorem, mulierem morosam et iurgiosam fuisse. Alcibiades rogavit Socratem, cur tam acerbam et iurgiosam mulierem domo non expelleret. "Quoniam - inquit Socrates, -cum illam domi patiar, possum quoque ceterorum hominum iras et iniurias facilius tolerare". Aliquando Socrates, ut Xanthippe rixam fugeret, domum reliquit et ante fores consedit. Tum mulier, quiete viri irritata, de fenestra aqua immunda virum perfudit. "Nonne dicebam, -inquit philosophus, -tantum tonitrum pluviam secturam esse?"

DE SOCRATIS DISCIPULO

Aliquando Socrati a discipulis multa dona oblata sunt. Tum Aeschines adulescens tristi vultu: "Mihi, -inquit, -cum pauperrimus sim, nihil digni est, quod dare tibi possim. Itaque dono tibi, quod unum habeo, me ipsum. Quod munus parvum esse scio, tamen rogo, ut benevole accipias". Cui Socrates: "Tua modestia, -inquit, -digna est, ut laudetur. Sed, cum animam tuam mihi des, noli putare tuum munus esse parvum! Libenter accipio, quod mihi donas, et curabo, ut te meliorem tibi reddam, quam accepi".

GAUDEAMUS

Bu qo'shiq XIII asrda yaratilgan bo'lib, hozirgi davrda butun jahon yoshlar ginniga aylangan.

Gaudeamus, igitur, Vivat Academia!

Iuvenes dum sumus! Vivant professores!

Post jucundam juventutem, Vivat membrum quodlibet!

Post molestam senectutem Vivant membra quaelibet!

Nos habebit humus. Semper sint in flore!

Ubi sunt, qui ante nos

In mundo fuere?
Transeas ad superos,
Transeas ad inferos,
Hos si vis videre!
Vita nostra brevis est,
Brevi finietur;
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parceret!

Pereat tristitia,

Pereat diabolus,

Quivis

antiburschius
Atque irrisores!

LOTINCHA - O'ZBEKCHA LUG'AT

A

A. = Aulus, I m
a. = ante
a.d.V.Kal.Apr. = Ante
diem Quintum Kalendas
Apriles
a.ab.abs (praep. Abl.)
1) joyga nisbatan: -dan, tomonida,
tarafida;
2) vaqtga nisbatan: -dan keyin,
- gacha
Ablativ, o'rin-payt va chiqish
kelishigi
absolvo, solvi, solutum,
oxiriga yetkazmoq, qutlib chiqmoq,
ajratib olmoq, ozod qilmoq
abstuli,
absolutus, a, um
Aufero ga qarang.
yo'q bo'lmoq, qatnashmaslik,
uzoqda bo'lmoq
1) va, shuningdek, hatto; 2) gap
ac, atque conj.

boshida keluvchi
chog'ishirma bog'lovchi: xuddi, -
dek
Akademiya, oliygoh
1) sovuq xulq, berahm, shafqatsiz;
2) jiddiy; 3) og'ir; 4) mashaqqatli
o'tkir; qattiq
qo'pol; yoqimsiz
1) olmoq, qabul qilmoq; 2) toqat
qilmoq, chidamoq; 3)

eshitmoq
ayblamoq, ta'na qilmoq
g'azna, xazina
jangavor saf, jang maydoni
ish, harakat; qiliq, muomala
1) gram. aniqlik nisbati;
2) faol, rostakam, chinakam,
-ga, gacha, uchun, -cha
kelmoq, murojaat qilmoq;
yetmoq, aylanib o'tmoq
qo'shmoq, davom etmoq,
bog'lamoq, qo'ymoq, kuchaytirmoq
keltirmoq, olib bormoq, tortmoq
harakatga
qo'ymoq, qo'llamoq,
chaqirmoq, jalb qilmoq
tortib olmoq, olib
o'g'irlab ketmoq
qochmoq,
ulg'aymoq, o'smoq, kuchga kirmoq,
kuchaymoq
qatnashmoq, yordam bermoq
o'spirin, yosh yigit
qaytib kelmoq, yaqinlashmoq
dushmanlarcha, qarama-qarshi
qurilish, bino, obodonchilik
imorat, bino
qurmoq, bino qilmoq
shahar obodonchiligini nazorat

accuso, avi, atum, are

acrarium, in

acies, aciei f.

actio, onis f.

activus, a, um

ad

addeo, ii, itum, ire

addo, didi, ditum, ere

aduco, duxi, ductum, ere

adhibeo, habui, habitum,
ere

adimo, ademi, ademtum,
ere

adulesco, adolevi, adul-
tum 3

adsum, adfui, adesse

adulescent, centis m.

advenio, veni, ventum, ire

adversus, a, um

aedes, is f

aedificium, i n.

aedifico, avi, atum, are

aedilus, is m

äger, aeger, aegerum	qiluvchi shaxs
āgrotus, a, um	kasal, betob; azob, qiyonoq
Āemalia, ae f.	kasal, betob
Āeneas, ae f.	Emaliya (ism)
āeneus, a, um	Enyey, Troya qahramoni, Venyera-
āenigma, atis n.	ning o'g'li
āer, aeris m.	misli, misdan qilingan
āera, ae f.	topishmoq
āerarium, i n	havo
Āerarius, i m	era, asr, davr
Āesopus, i m.	g'azna, xazina
āestas, atis f.	Erariy (Rimning eng kambag'al
āetas, atis f	fuqarosi, harbiy xizmatga qatnasha
āeternus, a, um	olmaganligi uchun davlatga soliq
āestimo, avi, atum, āre	to'laydi)
āfficio, feci, fectum, ere	Ezop (shoir)
Āfrica, ae f.	yoz
āggredior, gressus sum,	hayot mezoni, yosh, avlod, asr
gredi	abadiy
āger, agri m.	baholamoq, qadrlamoq
Āgis, idis m.	ta'sir qilmoq, (<i>affici morbo</i> kasal
āgnus, i m.	bo'lmoq), sabab bo'lmoq,
ago, egi, actum, ēre	yetkazmoq,
āgricola, ae m.	Afrika
āio, ere	1) yaqinlashmoq, yondashmoq;
āla, ae f.	2) hujum qilmoq
ālacer, eris, ere	yer, zamin, dala, qishloq
Alba, ae f. (Alba Longa)	Agid (sparta shohi)
ālbis, a, um	qo'zichoq
Ālcibiades, is m.	harakat qilmoq, o'tkazmoq,
	haydamoq, olib bormoq, gapirmoq
	dehqon
	demoq, tasdiqlamoq
	qanot
	tetik, dadil, chaqqon, asov
	Alba (qadimgi Latsiya shahri)
	oq
	Alkiviad (Afinalik qo'mondon)

Alba, ae f.	qur'a
Alba jacta est	qur'a tashlandi, ish tugadi
Alexander, dri m.	Aleksandr (Iskandar)
alienus, a, um	begona, yot, o'zga, boshqa
aliquantillum, i n.	ozgina, salgina
alineus, a, um	begona, birovniki
aliqui, aliqua, aliquod	qandaydir, biron bir
aliquis, aliquid	kimdir, nimadir
aliquando adv.	kunlardan bir kun, qachonlardir
alter	boshqa
allum, ii n	sarimsoq piyoz
alius, a, ud (gen. alterius,	ikkinchisi, boshqasi; <i>alius ..alius</i>
dat. alii)	biri ... ikkinchisi
alo, alui, alitum, ēre	yedirmoq, boqmoq; qo'llab-quv-
	vatlammoq, o'stirmoq
Allobroges, um m. pl.	Allobroglar
alloquor, allocutus sum,	so'z bilan murojaat qilmoq
alloqui	
alter, era, erum	ikkinchi, boshqa, qarama-qarshi
altus, a, um	baland, chuqur
amabilis, e	sevgiga loyiq, sevimli, yoqimli
amarus, a, um	achchiq, taxir
ambulo, avi, atum, āre	sayr qildirmoq, aylantirmoq
amicitia, ae f.	do'stlik, qadrdonlik
amica, ae f.	dugona, do'st
amicus, i m.	do'st, o'rtoq
Amilius, i m	Amuliy (Alba Longa pódshosi)
amitto, misi, missum, ēre	yo'qotmoq, qo'ldan chiqarmoq
annis, is m	daryo
amo, avi, atum, āre	sevmmoq, hurmat qilmoq
amor, oris m.	sevgi, muhabbat
amplus, a, um	juda keng; ko'proq, katta, ulkan
anceps, cipitis	o'zgaruvchan, bir xil emas
ancilla, ae f.	kanizak, cho'ri
angustus, a, um	tor, ensiz
animadverto, verti, ver-	diqqat qilmoq, kuzatmoq, e'tibor
sum, ēre	qilmoq, e'tiborda bo'lmoq

animal, alis n.
animus, i m.
annona, ae f
annus, i m.
ante praep. c acc

antiquus, a, um
anus, us f.

aperio, perui, pertum, ire

Àpollo, Apollinis m
appello, avi, atum, are
approbo, avi, atum, are

aprilis, is m.

apud

aqua, ae f.

aquila, ae f.

Aquitani, orum m. pl.

Aquitania, ae f.

ara, ae f.

arbitror, atus sum, ari

arbor, oris f.

arena, ae f.

argenteus, a, um

argentum, i n.

argumentum, i n

arma, orum n. pl.

armatus, a, um

aro, avi, atum, are

ars, artis f.

artus, us m.

arodo, rosi, rosum, ere

arvus, a, um

jonli narsa, hayvon, jonivor
his, ruh, qalb, kayfiyat
oziq-ovqat, hosil
yil

1) joyga nisbatan: oldida; 2)
vaqtga nisbatan: -dan oldin, -
gacha

qadimgi, ko'hna

kampir

ochmoq,

kovlamoq, yolong'och qilmoq,

sirni oshkora qilmoq

Apollon (she'riyat xudosi)

atamoq, nomlamoq, e'lon

qilmoq, ma' - qullamoq, tan

olmoq, kelishmoq, o'zganing manfaati

uchun harakat qilmoq

aprel

-da, oldida, yonida

suv

burgut

Akvitana

Akvitaniya

mehrob

o'ylamoq, hisoblamoq, sanamoq

daraxt

qumloq, qum sahni

kumush (nuqra) rang

kumush

dalil, asos, isbot

qurol-yarog', askar, qo'shin

qurolli, qurollangan

shudgor qilmoq, ishlov bermoq,

ariq olmoq, kezmoq

kasb hunar, san'at

a'zo (anatomik so'z)

g'ajib tashlamoq

shudgor qilingan, haydalgan

arx, arcis f

Ascanius, i m.

ascendo, sendi, sensum, ere

ascisco, ivi, itum, ere

Asia, ae f.

asper, era, erum

aspicio, spexi, spectrum, ere

assido, sedi, sessum, ere

astrum, i n.

at conj.

Athenae, arum f.

atheniensis, is m.

atrium, i n.

atrox, ocis

attendo, tendi, tentum, ere

attenti este!

Atticus, i m.

attingo, tigi, tactum, ere

Attius, i m.

auctor, oris m.

auctoritas, atis f.

audax, acis

audeo, ausus sum, ere

audio, ivi, itum, ire

auditus, us m.

aufero, abstuli, ere

augeo, auxi, auctum, ere

Augustus, i m.

augustus, a, um

aureus, a, um

auris, is f.

aurora, ae f.

aurum, i n.

aut conj.

qal'a, istehkom

Askaniy (Eneyning o'g'li)

chiqmoq, minmoq, o'rab olmoq,

hujum qilmoq (*nayem ascendo*)

kemaga chiqmoq)

qabul qilib olmoq

Osiyo

g'adir- budir, g'aliz, qiyin

qaramoq, ko'rmoq

o'tirmoq

yulduz, yulduzlar turkumi

ammo, biroq

Afina

afinalik

atriy, hujra

qattiqqo'l, berahm, shafqatsiz

cho'zmoq, uzatmoq

diqqat qiling!

Attik (er.ol.109-32-y).Sitseronning

do'sti

tegmoq, tegib turmoq

Attiy

ijodkor, yozuvchi, rahbar

ta'sir, obro'y

jasur, qo'rqmas; qo'pol, dag'al

jur'at etmoq

eshitmoq, tinglamoq

eshitilish

torib olmoq, judo etmoq

ko'paytirmoq,

kuchaytirmoq, boyitmoq

Avgust (rim imperatori)

siyiq, tor

olinrang: sap-sariq

quloq

tong

oltin, tillo

yoki, yo ... yo

autem
autumnus, i m
auxilium, i n.
avaritia, ae f.
avarus, a, um
avena, ae f.
aveo, ère
avidus, a, um
avis, is f.
avolo, avi, atum, àre
avus, i m.
biroq, ammo, lekin,
kuz
yordam
baxillik, ochko'zlik
baxil, xasis
arpa
sog'lom bo'lmoq, salom, yashasin
xasis, baxil, ochko'z
qush
uchib ketmoq
bobo, bobokalon

B

baca, ae f, baccula, ae f
baculum, i n
bajulus, i m
balaena, ae f
balbus, a, um
balneum, ei n
barba, ae f
barbarus, i m.
barbula, ae f
baro, baronis m
barrus, i m
basio, avi, atum, àre
batuo, ui, --, ère
beatus, a, um
Belgae, arum m.
bello, avi, atum, àre
bellum, i n.
bene adv.
benevolentia, ae f
beneficium, i n.
benigne
beo, avi, atum, àre
bestia, ae f.
meva, marvarid
tayoq, chup
hammol, yuk tashuvchi
kit
soqov
hammom
soql
varvar, vahshiy, badaviy, johil, nodon
soql
ahmoq, laqma (yollanma askar)
fil
o'pmoq, bo'sa olmoq
urmoq, do'pposlamoq
g'oyat baxtli, shod- xurram
belgiya aholisi
jang qilmoq, urush olib bormoq
urush
yaxshi
yoqimtoy, ochiq ko'ngil, xush fe'l
xayrli ish, muruvvat, himmat
ko'ngildan, xushchaqchaq
baxtli qilmoq, xursand qilmoq
hayvon, jonivor

beta, ae f
betula, ae f
bibliotheca, ae f.
bibbo, bibi, --, bibère
biennium, ii n.
bis numer. adv.
blandus, a, um
blatta, ae f
boji, orum m. pl.
boletus, i m
bonevolus, a, um
bonus, a, um (compar.
melior, melius; gen.
melioris; superl. optimus,
a, um)
bos, bovis m. f.
bracae, arum f
brassica, ae f
brevis, e
Brutus, i m.
bubo, -onis m
bucula, ae f
bufo, bufonis m
bulbus, i m
bustum, i n
lavlagi
qayin daraxti
kutubxona
ichmoq, simirmoq
ikki yillik, ikki yil
ikki marta, juft, qo'shsha
yoqimli, shirin suxan
suvarak (tarakan)
boylar (qabila)
zamburug'
xayrixoh, do'st, homiy
yaxshi, hurmatli, izzatli

ho'kiz, sigir
shim, ishton
karam
qisqa
Brut (rimliklarda ism)
boyo'g'li
buzoq
baqa
piyoz
qabr

C

cado, cecidi, casum, ère
caedo, cecidi, caesum, ère
Caeltae, arum f.
caelum, i n
caerulius, a, um
Caesar, aris m.
calamitas, atis f.
calcar, aris n.
tushib ketmoq, yiqilmoq, o'lmoq
chopmoq, so'ymoq, o'ldirmoq
Kelt qabilasi ahli
osmon
havo rang, moviy
Sezar (er. old. 100 - 44-y.)
baxtsizlik, g'am anduh
shpor (otliklar etigining poshna-
siga taqiladigan temir tepki)

campus, i m.
candidus, a, um
canto, avi, atum, are
cantor, oris m.
canticum, i n
capillus, i m.
capiō, cepi, captum, ēre

Capitilium, i n.

captivus, a, um
capra, ae f.
caput, itis n.
capite velato
captivus, i m.
careo, ui, ēre
caritas, atis f.
carmen, inis n.
caro, carnis f.
carrus, i m.
carus, a, um

castra, orum n.
Casticus, i m.
casus, us m.
Catamantalaedes, is m.
Catilina, ae f.

Caucasus, i m.
causa, ae f.
causam dicere
caute adv.
caveo, avi, atum, are
cavo, avi, atum, are

keng dala, o'tloq
oppoq, toza, sof, oddiy, baxtli
ashula aytmoq, kuylamoq
qo'shiqchi, ashulaxon
ashula, monolog; jodu, afsun
soch tuklari

olmoq; arma c. qo'lga quril
olmoq; concilium c. qarorga kelmoq
Detrimētum c. zarar etkazmoq; qabul
qilmoq; asirga olmoq; bosib olmoq
amitiitiam c. do'stlashmoq; suzib bormoq
Kapitoliy. 1) qadimgi Rim joylashgan
tepalik;
2) tepalikdagi xudo Zevs ibodatxonasi

qo'lga olingan, asirga tushgan
echki

bosh; bosh shahar, poytaxt
boshini o'rab olgan holda
asir, bandi
mahrum bo'lmoq, ega bo'la olmaslik
hurmat, ehtirom
qo'shiq, ashula
go'sht

arava
qimmatli, qadrdon, suyukli, hurmatli,
yoqimli
lager
Kastik (ism)
kelishik, og'ish, o'zgarish
Katamantalez

Katilina (m.av.108-62) Rim davlatiga
qarshi fitna uyushtirgan shaxs
Kavkaz

sabab; ish; sud ishi
sudda himoya nutqi so'zlammoq
ehtiyotkorlik bilan, ohista
ehtiyot bo'lmoq, saqlanmoq
zarb bilan urmoq, teshmoq

cedo cessi, cessum, ēre

celebro, avi, atum, are

celer, eris, ere

celeritas, atis f.

celeriter adv.

Celae, arum m.

cena, ae f.

centum

censeo, ui, nsum, ēre

centuria, ae f.

centurio, onis m.

cerno, erevi, cretum, ēre

certamen, inis n.

certus, a, um

cervix, vicis f.

charta, ae f.

chorus, i m.

cibaria, orum n. pl.

cibus, i m.

Cicero, onis m.

cingo, cin[i], cinctum, ēre

circences, ium m.

circum praep. Acc.

circumdo, dedi, datum, are

circus, i m.

citus, a, um

civicus, a, um

civis, is m. f.

civitas, atis f.

clades, is f.

clamo, avi, atum, are

clamor, oris m.

clarus, a, um

ketmoq, harakat qilmoq, yurnoq
chekinmoq, yuz bermoq
sharaflamoq, olqishlamoq
tez, tezkor, abjir, chaqqon
shoshqaloqlik, tezlik
tez

Keltlar (qabila)

tushlik, ovqat

yuz

o'ylamoq, fikr bildirmoq

yuz kishidan iborat harbiy guruh

senturion (harbiy boshliq)

tanimoq, bilmoq

jang, kurash, musobaqa, tortishuv, bahs

taniqli, ma'lum; certitem facere

bildirmoq; certior fieri xabardor

bo'lmoq; ishonchli; aniq

bo'yin

xarita, to'plam, qog'oz

xor, xor guruhi

un, oziq-ovqat

ovqat, taom

Sitseron (er.ol. 106 - 43-y)

o'rab olmoq, qurshab olmoq

sirk tomoshasi

tevaragida, atrofiga, girdida

joylashmoq, o'ramoq, atrofiga

joylashtirmoq

sirk

tez, shiddatli

fuqaroga oid, (corona civ. dub bargidan

qilingan gulchambar)

fuqaro, ne quis civis hech bir

fuqaro, fuqarolik, jamoa, davlat

baxtsizlik, qora kun

chaqirmoq, qichqirmoq, baqirmoq

qichqiriq, na'ra

yorug', yorqin; taniqli, mashhur

classis, is f.	flot, razryad, sinf, bo'lim, qo'shin, kema, harbiy kema mix
clavus, i m.	mijoz, birovga qaram kishi
cliens, ntis m.	zaruriyatli, majburiy
coactus, a, um	Kokles (Rimning afsonaviy qahramoni)
Cocles, itis m.	sotib olmoq, ko'p miqdorda sotib olmoq
coemo, emi, emptum, ere	o'ylamoq, fikr yuritmoq; niyat qilmoq
cogito, avi, atum, are	bilmoq, ko'rib qolmoq
cognesco, novi, notum, ere	yig'moq, majbur etmoq
cogo, coegi, coactum, ere	kogorta, Qadimgi Rimda 600 kishilik otryad
cohors, cohortis m.	hamkasb, hamkor
collega, ae f.	tepalik
collis, is m	o'matmoq, qurmoq
colloco, avi, atum, are	ishlov bermoq, haydamoq; hurmatlamoq
colo, colui, cultum, ere	manzilgoh, koloniya
colonia, ae f.	kengash, bitim
colloquium, i n.	rang, tus
color, oris m.	kuydirmoq, yondirmoq
comburo, bussi, bustum, ere	yo'ldosh, hamroh
comes, itis m.	kelmoq va ketmoq
commeo, neavi, meatum, ere	hayajonlanmoq, ta'sirlanmoq
commoneo, movi, motum, ere	harakatga keltirmoq, yuzaga kelmoq
commoveo, movi, motum, ere	aloqa, bog'lanish
communicatio, onis f.	umumiy, barchaga barobar taalluqli
communis, e	tayyorlamoq, hozirlik ko'rmoq, topmoq,
comparo, avi, atum, are	erishmoq, tenglashtirmoq
comperio, peri, pertum, ire	bilmoq, tushunmoq
complures, a	ko'plari, ko'p qismi
conatum, i n.	urinish, niyat qilish
concedo, cessi, cessum, ere	bermoq, in'om qilmoq

concilio, avi, atum, are	birlashtirmoq, qo'lga kiritmoq, yig'moq, erishmoq, o'zlashtirmoq, maslahatlashmoq
concilium, ii m	yig'ilish
concordia, ae	yakdillik, kelishuv, hamjihatlik
conditor, oris m	asoschi, tuzuvchi, yozuvchi
condo, didi, ditum, ere	asoslamoq, tuzmoq, sir tutmoq
conduco, didi, ditum, ere	to'plamoq, yig'moq
conficio, feci, fectum, ere	ozib to'zmoq, qilmoq, bajarmoq, tayyorlamoq, yasamoq
confirmo, avi, atum, are	mustahkamlamoq, tasdiq qilmoq
conflictus, i m.	to'qnashuv, murosasozlik
concredior, gressus sum, gredi	uchrashmoq, duch kelmoq, to'qnashmoq, janga kirmoq
conjugatio, onis f.	tuslanish
conjunctivus, i m.	shart-sharoit; gram. shart mayli
conjungo, nxi, nctum, ere	bog'lamoq, qo'shmoq
conjuratio, onis f.	fitna, suiqasd
conor, atus sum, ari	qaror qilmoq, botinmoq
conscisco, scivi, scitum, ere	qaror qilmoq, hukm chiqarmoq
conseribo, psi, ptum, ere	ro'yxatga olmoq, yozib olmoq
consendo, sendi, itum, ere	ko'tarilmoq, chiqmoq; <i>navem c.</i> kemaga chiqmoq
consetio, sensi, sensum, ere	kelishmoq, bitimga kelmoq
conservo, avi, atum, are	saqlamoq, asramoq, qutqarmoq; ehtiyot qilmoq, rahm qilmoq, hayotga qaytarmoq
consilium, ii n.	kengash; qaror, reja; mulohazakorlik, ehtiyotkorlik
consisto, sisti, ere	to'xtamoq; bo'lishi kutilmoq; qat'iy turmoq
consors, sortis m. f.	aka-uka, opa-singil
constanter	matonatli, irodali
constantia, ae f	matonat, qat'iy fikr, iroda
constituto, ui, itum, ere	joylashtirmoq, o'rnatmoq; ta'sis etmoq, tuzmoq; qaror qilmoq

dens, ntis f. tish
 depello, puli, pulsum, ěre haydamoq, quvmoq, quvib yubormoq
 descendo, sendi, sensum, ěre tashlamoq, itarmoq
 describo, psi, ptum, ěre tushmoq, kelmoq, boshlamoq
 desidero, avi, atum, ěre tasvirlamoq, ko'chirib olmoq, ro'yxatga
 destinio, avi, atum, ěre olmoq, belgilamoq, aniqlamoq
 desum, fui, esse talab qilmoq, istamoq
 deus, i m. duchor qilmoq, mahkum qilmoq, belgilamoq
 deverbium, i n. tasdiqlamoq, mustahkamlamoq
 devinco, vici, victum, ěre yo'q bo'lmoq, etmay qolmoq
 devoro, avi, atum, ěre xudo, olloh
 devoveo, vovi, votum, ěre dialog, suhbat
 di uzil-kesil g'alaba qilmoq
 dico, dixi, dictum, ěre emoq, g'ajimoq, yamlab yutmoq
 dictator, oris m. qarg'amoq, xudolarga bag'ishlamoq
 dictio, onis f. qarang *deus, i m.*
 dictio causae gapirnoq, demoq, atamoq, aytnoq
 dicto, avi, atum, ěre diktator, hukmdor
 dies, ei f. so'zlash, talaffuz
 dieconstituta (abl. temp) himoya qilish, oqlash
 difficilis, e takrorlamoq, qayta o'qimoq
 digitus, i m. kun
 dignitas, atis f. tayinlangan kunda
 diligentia, ae f. qiyin, og'ir, mashaqqatli
 diligo, avi, atum, ěare barmoq, panja
 dimitto, misi, missum, ěre obro', e'tibor
 diruo, rui, rutum, ěre tejamkorlik
 discedo, cessi, cessum, ěre bog'lamoq, bog'lab qo'yimoq
 disciplina, ae f. jo'natib yubormoq, yo'llamoq
 discipulus, i m. buzmoq, yer bilan yakson qilmoq
 disco, didici, ěre ketmoq, chekinmoq
 discordia, ae f. o'qish, fan, san'at
 discribo, scripsi, scriptum, ě har joyga yozmoq, yozib tashlamoq, o'quvchi, shogird
 o'qimoq, o'rganmoq
 kelishmovchilik, ziddiyat

re taqsimlamoq
 disjicio, jeci, jectum, ěre quvmoq, tarqatmoq
 disputo, avi, atum, ěre bahslashmoq
 diu adv. uzoq davr, ancha payt
 dives, itis boy, badavlat
 divido, visi, vidum, ěre bo'lib bermoq, taqsimlamoq
 divinus, a, um ilohiy, xudoga tenglashtirilgan
 Divitiacus, i m. Divitiak
 divitiae, arum f. pl. boylik
 do, dedi, datum, ěare bermoq, hadya etmoq
 doceo, ui, itum, ěre o'qitmoq, o'rgatmoq
 doctrina, ae f. o'qish, ta'limot
 doleo, ui, ěre kasal bo'lmoq, azob chekmoq
 dolor, oris m. azob, uqubat
 dolus, i m. aldov, makr, hiyla
 dominus, i m. janob, xo'jayin, boshqaruvchi
 domitio, onis f. vatan (uy)ga qaytish
 domus, us f. uy, xonadon
 dono, avi, atum, ěre mukofatlamoq, bermoq
 donum, i n. sovg'a, hadya, qurbonlik
 dormio, ivi, itum, ěre uxlamoq
 dorsum, i n. (hayvon)ning yelkasi, beli
 dos, dotis f. soliq, qalin, hadiya, tuhfa
 dubito, avi, atum, ěare ikkilanmoq
 dubius, a, um shubhali; qiyin, murakkab
 duco, duxi, ductum, ěre olib bormoq, yetaklamoq; *uxorem matrem d.*
 dulcis, e moniumd. uylanmoq; *ad mortem d.*
 dum adv. o'ldirmoq
 Dumnorix, i gis m. shirin, lazzatli; sevimli
 duplex, duplicis hozircha, ayni paytda
 durus, a, um Dumnorig
 dux, ducis m. ikki hissa, ikki hissa ortiq, ikkilanuvchi
 og'ir, mashaqqatli
 yo'lboshchi, boshliq; dohiy

e, ex praep. c abl.

ebrius, a, um

ecce

edico, dixi, dictum, ěre

edisco, didici, ěre

edo, edi, esum, eděr

educio, avi, atum, ěre

educio, xi, ctum, ěre

effectus, a, um

effemino, avi, atum, ěre

effero, extuli, elatum.

effere

efficax, acis

efflo, avi, atum, are

ego Gen. sg. mei

egredior, gressus sum,

gredi

egregius, a, um

echu interj.

elementum, i n.

elephantus, i m.

eloquentia, ae f.

emendo, avi. atum, ěre

emerge, mersi, mersum, ěre

emo, emi, emptum, ěre

enarro, avi, atum, ěre

l. enim adv.

l. enim conj.

Ennius, i m.

enuntio, avi, atum, ěre

eo, ii, itum, ěre

epulae, arum f.

Epicurus, i m.

epistula, ae f.

юнонча

ichidan, -dan; sababli, ...uchun; ..ga yarasha, ..ga qarab mast

mana, qara, nazaringni tashla,

qaror qilmoq, e'lon qilmoq

o'qib o'rganmoq, yodlamoq

emoq, yutmoq, qirib tashlamoq,

o'stirmoq, voyaga yetkazmoq, ishlab

chiqarmoq, yaratmoq

olib chiqib ketmoq; boshlab ket-

moq, qaytarmoq, tarbiyalamoq

yasalgan, qurilgan

noziklashtirmoq

olib ketmoq, olib chiqmoq

samarali, nafi tegadigan

nafas chiqarmoq

men

chiqmoq, ko'tarilmoq, sakrab

o'tmoq,

a'lo, juda yaxshi

evoh, hayhot

boshlanish, bosh manba'

fil

notiqlik, nutq; nutq san'ati

to'g'rilamoq, tuzatmoq, yaxshilamoq,

yuksaltirmoq

sho'ng'ib ketmoq

sotib olmoq

atroflicha (keng) yoritmoq

haqiqattan ham, to'g'risi

shuning uchun, negaki

Enniy (ism)

xabar qilmoq, bildirmoq

yurmoq, bormoq

ziyofat, bazm

Epikur, qad. yunon faylasufi

(er. old. 341- 270 y.)

xat

equa, ae f.

eques, itis m.

equus, i m.

eripio, ripui, reptum, ěre

erro, avi, atum, ěre

error, oris m.

erudio, i, i, itum, ěre

erudio, onis f.

eruo, erui, erutum

est ne?

et conj.

etiam conj.

Etruria, ae f.

Euclides, is m.

Europa, ae f.

evito, avi, atum, ěre

exemplar, aris n.

exemplum, i n.

exco, ii, itum, ěre

exemptio, onis f.

excido, cidi, ěre

excipio, cepi, ceptum, ere

excito, avi, atum, ěre

exerceo, ui, itum, ere

exercitus, us m.

exiquitas, atis f.

exolesco, levi, lectum.

ěre

expecto, avi, atum, ěre

expeditus, a, um

expello, puli, pulsum, ěre

exerior, pertus sum, iri

explico, avi, atum, ěre

explorator, oris m.

expono,

posui,

ot (baytal)

otliq, otliq askar; chavandoz

ot (ayg'ir)

ozod qilmoq, qutqarmoq

adashmoq, xato qilmoq; xatoga yo'l

qo'ymoq

xato, adashuv

o'qitmoq, tarbiyalamoq, ta'lim

bermoq, xabar bermoq

bilimdonlik, o'qimishlilik

sug'urib olmoq

-mi? emasmi?

va

shuningdek, (va) hatto, yana

Etruriya

Evklid

Yevropa

qochmoq, saqlanmoq

namuna, nusxa

misol, ko'chirma, xohish

ichidan chiqmoq, jo'nab ketmoq

istisno, tashqari

nasib bo'lmoq, tushmoq

chiqarmoq, xalos qilmoq, olmoq,

qo'llamoq, qaramog'iga olmoq

o'yg'otmoq, ko'tarmoq, ko'rmoq

mashq qilmoq, shug'ullanmoq;

o'qitmoq, o'rgatmoq

qo'shin

kamchilik, yetishmovchilik

o'smoq, ulg'aymoq, eslamog'

kutmoq

to'siqsiz, qulay

haydab yubormoq

sinamoq, kuzatmoq

tushuntirmoq

razvedkachi, qidiruvchi

tashlamoq, qo'ymoq

positum,ère
exprimo,pressi,pressum,
ère
expugno,avi,atum,äre
exsequor, secutus sum,
sequi
exspecto,avi,atum,äre
exstinguo, nixi,ntum,ère
exuro,ussi,ustum,ère

F

faber,bri m.
fabula,ae f.
facilis,e
facio,fece,factum,ère

hunarmand, kosib
mish-mish; hikoya, masal; ertak, pyesa
yengil, oson
qilmoq, bajarmoq; *bellum* f- urush boshlamoq;
pacem f.-tinchlik o'ratmoq; yaratroq,
yozmoq; *verba* f. - gapirmoq
(Etruriya) falesk qabilasining bosh shahri
aldamoq; xato qilmoq
Etruriya shahri ahli
yolg'on, aldoq
yolg'onchi, aldamchi
Part.perf. q. fallo . yolg'on, uydirma
mish-mish, ig'vo; *fama est* mish-
mishlarga qaraganda
ochlik, qashshoqlik
oila, xonadon; qarollar, xizmatkorlar
qarang: *for*
bog'lam (tugun, konsul boshqaruvi)
taqdir, peshona
fevral
mushuk
baxt,omad
baxtli
ayol, xotin kishi
jenskiy rod

Falerii,orum m.
fallo,fefelli,falsum,ère
Falsus,i m.
falsum,i m.
falsus,i m.
falsus,a,um
fama,ae f.

fames,is f
Familia,ae f.
fantur
fascis,is m.
fatum,i n.
februarius,i m.
feles,is f.
felicitas,atis f.
felix,icis
femina,ae f.
femenus,a,um

fenestra,ae f
fere adv.
ferio, ire
fera,ae
fero,tuli,latum,ferre

ferrum,i n.

fidelis,e

fides,ei f.

filia,ae f.

filum,i n.

filius,i m.

finio,ivi,utum,ère

finis,is m.

finitimus,a,um

fio,factus sum,feri

firmitas,atis f.

firmus,a,um

flagio,avi,atum,äre

floreo,ui,utum,ère

fleo,flevi,fletum,ère

fletus,us m.

flo, avi, atum, är

flos, floris f

flumen,inis n

fluo,fluxi,fluctum,ère

fluvius,ii m.

fodio,fodi,fossum,ère

foedo,avi,atum,äre

foedus,eris n.

for,fatus sum,fari

fore futurum esse

foris,foris f

forma,ae f.

formosus,a,um

fortis,e

rom, deraza

deyarlik, taxminan

urmoq, qoralamoq

yovvoyi hayvon

olib bormoq; kiyib to'zdirmoq;

gapirmoq, demoq

temir

sodiq

ishonch, sadoqat

qiz, qiz bola

ip. *pendentia filio* ipga tizilgan

o'g'il, o'g'il bola

chegaralamoq, cheklamoq; tugatmoq

chek, chegara

chegaraga oid, qo'shni

paydo bo'lmoq, tug'ilmoq, yasalmoq,

qilmoq

mustahkamlamoq, toblamoq

qattiq, mustahkam

yonmoq, atanganmoq

gullamoq

yig'lamoq

yig'i-sig'i, nola

tuflamoq, uchirmoq, shishirmoq

gul

daryo

oqmoq

oqar suv, daryo

kovlamoq, qazimoq

bulg'amoq, iflos qilmoq, qiynamoq, orani

buzmoq, janjallashmoq, arazlammoq

ititifoq, shartnoma

gapirmoq, hikoya qilmoq, xabar

qilmoq, bashorat qilmoq

qarang: *sum,fui,esse*

eshik, darvoza

shakl

kelishgan, chiroyli

kuchli, baquvvat, jasur

fortitudo, inis f.
 fortuna, ae f.
 forum, I n.
 fossa, ae f.
 frango, fregi, fractum, ère
 frater, tris m.
 fraus, fraudis f.
 frequens, ntis
 frigidus, a, um
 frigus, oris n.
 fructus, us m.
 frumentum, i n.
 frustra adv.
 fugio, fugi, (fugiturus), ère
 fulgeo, fulsi, ere
 fulmen, inis n
 fumus, i m
 fundo, fudi, fusum, ère
 fundamentum, i n
 fur, furis m.

botirlik, jasorat
 taqdir, baxt
 maydon, bozor
 o'ra, handak
 sindirmoq, buzmoq
 aka, uka, og'a
 yolg'on, aldov
 tez-tez, zich
 sovuq
 sovuq, qahraton
 meva, hosil; samara, foyda, o'sish
 g'alla, don
 behudaga, bekorga
 qochmoq, qochib ketmoq
 yaltiramoq, aks etmoq
 yashin, momoqaldiroq
 tutun
 qo'ymoq, asoslamoq
 asos, fundament
 o'g'ri, zombur

G

Gabinus, ii m.
 Galenus, i m.
 galidus, a, um
 Gallia, ae f.
 garrulus, a, um
 gaudeo, gavisus sum, ère
 gelu, us n.
 gemma, ae f.
 Genava, ae f.
 genetivus
 gens, gentis m.
 genus, eris n.
 geometria, ae f.
 gero, gessi, gestum, ère
 gigno, genui, genitum, ère

Gabiniy
 Galen
 sovuq
 Galliya
 sergap, mahmadona
 xursand bo'lmoq
 sovuq, ayoz
 qimmatbaho tosh, yaltiroq tosh
 Genava (shahar)
 qaratqich kelishigi
 jins, urug', qabila
 nasl nasab; jins, tur; gramm. nisbat, rod
 geometriya
 olib bormoq *bellum* g. urush bosh-
 lamoq; elitmoq, yoymoq
 tug'dirmoq, yaratmoq

gloria, ae f.
 graece adv.
 Graecus, i m.
 Graecus, a, um
 Graecia, ae f.
 grammatica, ae f.
 gratia, ae f.
 gratia praep.
 gratus, a, um
 gravis, e
 graviter adv.
 grex, gregis m
 gubernator, oris m.
 gubernator, avi, atum, are
 gutta, ae f.
 guttur, uris n.

shon shuhrat, muvaffaqiyat
 grekchasiga
 Grek
 grek tili (millati)ga oid
 Gretsya
 so'z haqida ta'limot
 yoqimtoylik, istarasi issiq
 -ga, sharafiga, bag'ishlab
 yaxshilikni biluvchi, oliy nasab, minnatdor
 og'ir, vazmin; jiddiy, muhim
 qattiq, og'ir
 olomon, otryad
 hokim
 yunon. boshqarmoq, hukmronlik qilmoq
 tomchi, ko'z yoshi
 tomoq

H

habeo, ui, itum, ère
 habito, avi, atum, are
 hand adv.
 haud adv.
 Helena, ae f.
 Hespontus, i m
 Helvetii, orum m.

ega bo'lmoq, bor bo'lmoq; se h. his qilmoq;
 olmoq *in conjugio* h. o'ylanmoq; hisoblamoq
 yashamoq
 hech qachon, hech
 unchalik emas, hech qachon, emas,
haud scio an balkim, meningcha
 Elana
 Gellespont (hozirgi Dardanell)
 Gelvetlar. Galliya mamlakati-
 ning shimolida yashovchi qabila
 o't, ko'kat
 mana bu, ushbu
 qish, sovuq
 shu erda, u erda
 Gippokrat
 Ispaniya
 bugun
 Gomer
 odam, inson
 halol, pok, vijdonli

herba, ae f.
 hic, haec, hoc
 hiems, hiemis f.
 hinc adv.
 Hippocrates, is m.
 Hispania, ae f.
 hodie [hoc die]
 Homerus, i m.
 homo, inis m.
 honestus, a, um

honor,oris m.
hora,ac f.
Horatius,i m.

horribilis,e
hortor,atus sum,āri
hortus,I n.
hospes,itis m.f.
hostis,is m.
huc adv.
humanitas,atis f.
humanus,a,um

Ibi adv.
idem,eadem,idem
idem adv.
idoneus,a,um
igitur praep.
ignis,is f.
ignotus,a,um
ille,illa,illud(Gen.
Dat. illi)

illius, illi
illustro,avi,atum,āre
imago,inis f.
imber,eris m.
imitatio,onis f.
immergo,mersi,mersum,ēre
immortalis,e
immundus,a,um
impello,pulli,pulsum,ēre
impendo, ēre
imperium,ii n.
imperativus,i m.
imperator,oris m.
imperfectus,a,um
impero,avi,atum,āre
impetus,us m.

sharaf, hurmat; qadr qiymat
soat, vaqt
Goratsiy shoir (*Horatius Coclis*
rimliklarning qahramoni)
dahshatli, qo'rqinchli
undamoq, majbur qilmoq, ko'ng-
lini ko'tarmoq, rag'batlantirmoq
(mevali) bog'
begona, ajnabiy; uy egasi, mehmon
ajnabiy, mehmon
bu yozqqa
ma'naviy barkamol, inson tabiati
insoniy

I

u erda; shunda; bunda
u, o'sha
shunday, shuningdek
o'ng'ay, qulay
shunday qilib, demak
olov
noma'lum, notanish
o'sha, ana u

yoritmoq
tasvir, surat
yong'ir, jala, suv, namgarchilik
taqlid, taqlid qilish
suv ichiga kirmoq, sho'ng'ib ketmoq
o'lmas, mangu, barhayot
iflos, loyqa
undamoq, majbur qilmoq
osilib turmoq
hokimiyat, hukmronlik, davlat, vakolat
buyruq mayli
qo'mondon, imperator
davom etayotgan, tugallanmagan
buyurmoq, buyruq bermoq
intilish, ishtiyok, siquv

impetro,avi,atm,āre
impleo,evi,etum,ēre
impono, posui, positum,
ēre
impotens, entis
impretus,us m.
impulsus,us, m
in praep.
incertus,a,um
incido,idi, ēre
incido,cidi,cisum,ēre
includo, clusi, clusum, ēre
incolo,ae m.
incolo,colui,cultum,ēre
incolumis,e
index,icis m.
inde adv.
indicativus,i m.
indicium,ii n.
induo,indui,indutum,ēre
ineo,ii,utum,ēre
inferior, ius(comp.inferus)
infero,intuli,illatum,inferre
infesto,avi,atum,āre
infinitivus,a,um
influo,xi,xum,ēre
ingenium, ii n
ingens,ntis
ingredior, gressus sum,
gredi
inimicus,i m.
initium,ii n.
injuria,ae f.
inopia,ae f.
inquiecto,avi,atum,āre
inquietus,a,um
inquire,sivi,situm,ēre

etmoq, intilmoq
to'ldirmoq
joylashtirmoq, quymoq, yuklamoq,
zarar keltirmoq, halaqit bermoq
ojiz, kuchsiz, uquvsiz, o'zini
boshqara olmaydigan
hujum, bostirib kelish
zarba, da'vat
-da, -ga, ichida
noma'lum, noaniq, noto'g'ri
tushmoq, ilinmoq kesmoq,
o'ymoq,
tashlamoq,yopmoq,
o'rab olmoq, siquvga olmoq, bekitmoq
aholi, yashovchi
yashamoq, yashab turmoq
butun, bezarar, zararsiz, bus-butun
ko'rsatkich
u erda, so'ngra, shundan so'ng
aniqlik mayli
bildirish, xabar, chaqimchilik
qiymoq
kirmoq, qatnashmoq; sanamoq,hisoblamoq
pastki, quyida turuvchi
olib kirmoq, ziyon keltirmoq
bosqinchilik qilmoq
infinitiv, noaniq shakl
quyilmoq, qo'shilmoq
mahorat, ta'lat, xarakter, qobiliyat, geniy
bahaybat, ulkan
kirmoq, yurmoq
raqib, dushman
bosh, boshlanish, kirish
tuhmat, nohaqlik, jabr
yetishmovchilik, tanqislik
bezovta qilmoq, tashvishga solmoq
betinim, harakatda
so'ramoq, surishtirmoq

inquit
inservio, ivi, itum, ěre
insilio, silui, ire
insigne, is n.
insignis, e
inspicio, spexi, spectrum, ěre
institutum, i n.
insula, ae f.
instrumentum, i n.
instruo, struxi, structum, ěre
intellego, lexī, lectum, ěre
inter praep. c acc.
interdum adv.
interficio, feci, fectum, ěre
interfluo, flui, fluxum, ěre
interim adv.
interrogo, avi, atum, ěre
inter sum, fui, esse
intestina bella
intrepidus, a, um
intro, avi, atum, ěre
intulor, tuius sum, ěre
invenio, ivi, itum, ěre
invito, avi, atum, ěre
ipse, ipsa, ipsum
ipsius, Dat. ipsi
Ipsorum lingua
ira, ae f.
iratus, a, um
irrigo, avi, atum, ěre
irritatus, a, um
is, ea, id
isque
iste, ista, istud
iurgiosus, a, um
ita adv.

demoq
xizmat qilmoq, g'amxo'rlik qilmoq,
qo'l ostida bo'lmoq, tovlamachilik qilmoq
sakrab chiqmoq, chiqmoq
nishon, belgi
boshqalardan farqli, mashhur, taniqli
qaramoq, nazar tashlamoq
idora, muassasa; tuzilish
orol
asbob, uskuna
qurmoq, yasamoq; ta'minlamoq,
joylashtirmoq
tushunmoq, anglamoq
-aro, orasida, o'rtasida
ba'zan
o'ldirmoq, qatl etmoq
oqmoq, o'rtasidan oqib o'tmoq
vaqti-vaqti bilan, shunday bo'li-
shiga qaramasdan
so'ramoq
orasida bo'lmoq, qatnashmoq
grajdanlar urushi
qo'rqmaydigan, osoyishta
kirmoq
diqqat bilan qaramoq
topmoq, kashf etmoq, yaratmoq
taklif qilmoq,
o'zi, aynan o'zi
o'z tilida
g'azab, qahr
g'azabli, jahl bilan
sug'ormoq
g'azablangan
u, ana u, o'sha
va u
shu, o'sha
qiziqqon, tajang
qanday...shunday

Italia, ae f.
itaque adv.
iter, itineris n.

J

jacio, jeci, jactum, ěre
jasto, avi, atum, ěre
jam adv.
Januarius, i m.
joculatum, i n.
jocus, i m.
jubeo, jussi, jussum, ěre
jucundus, a, um
judex, icis f.
judicium, ii n.
Julia, ae f.
Julius, i m.
jumentum, i n.
jungo, nxi, netum, ěre
Junius, i m.
Juno, onis f.
Juppiter, Jovis m.
Jura, ae f.
jussum, i n
jus, juris n.
jusjurundum, jusjurundi
justitia, ae f.
Justus, a, um
Juvenis, is m.f.
juvo, juvi, jutum, ěre

otmoq, tashlamoq
tashlamoq, sochib tashlamoq, su-
purib tashlamoq
allaqachon, nihoyat
Yanvar
hazil, qochiriq
hazil
buyurmoq; pass. buyruq olmoq,
majbur qilmoq
yoqimli, muloyim
sudyā, qozi
hakam, qozi
Yuliya
iyul
aravaga qo'shiladigan ot (eshshak)
qo'shmoq, bog'lamoq
iyun
Yunona
Yupiter (Zeus) xudolar xudosi
Yura
buyruq, qaror
qonun, huquq; qozixona
qasam
adolat, odillik
adolatparvar
yigit, qiz
yordam bermoq, ko'maklashmoq

K

Kal. Kalendae, arum f.pl.

Kalenda (Qadimgi Rimdagi o'yning birinchi kun

L

L. = Lucius, ii m.
 labirintus, i m.
 laboro, avi, atum, āre
 labor, oris m.
 lacedaemonius, i m.
 lacero, avi, atum, āre
 lacrima, ae f.
 lacus, us m.
 lactus, a, um
 laius, ii m
 lamento, avi, atum, āre
 lapis, lapidis m.
 laqueus, i m.
 latinitas, atis f.
 latinus, a, um
 latitudo, onis f.
 latovici, orum m. pl.
 latro, avi, atum, āre
 latro, latronis m
 latus, a, um
 laudo, avi, atum, āre
 laus, udis f.
 lavinia, ae f.
 legatio, onis f.
 legatus, i m.
 legio, onis m.
 lego, legi, lectum, ēre
 leo, leonis m.
 Lentus, a, um
 lex, legis f.
 licet, cui, (citum est), ēre
 libenter adv.
 liber, bri m.
 liber, era, erum
 libero, avi, atum, āre
 libertas, atis f.
 lictor, oris m.

Lutsiy
 labirint, chalkash ko'cha
 ishlamoq
 ish, mehnat; qiyinchilik
 Sparta shahri fuqarosi
 tilka- pora qilmoq
 ko'z yoshi
 ko'l
 xursand, xushchaqchaq
 Lay (Fiv podshosi)
 nolimoq, hasrat qilmoq
 tosh
 to'r, tuzoq
 sof lotin tili
 lotincha, lotin tiliga oid
 kenglik
 Latoviklar
 hurmoq, baqirmoq
 qaroqchi, o'g'ri, bezori
 keng, yoyilgan, mazmunli
 maqtamoq, tavsiya qilmoq
 maqtov; olamga yoyish, shuhrat
 Laviniya
 elchilik lavozimi
 elchi, legat; bosh qo'mondon yordamchisi
 legion (Kimda harbiy qo'shima)
 o'qimoq; terib olmoq, buramoq, saylab olmoq
 sher, arslon
 sekin, asta
 qonun
 mumkin, ruxsat, shunday bo'lsa
 jon deb, bajonidil
 kitob, daftar
 erkin, ozod
 ozod etmoq
 ozodlik, erkinlik
 liktor, soqchi, jallod

ligneus, a, um
 limes, itis m.
 lingua, ae f.
 linteum, i n
 litigo, avi, atum, āre
 littera, ae f.
 locus, i m.
 longitudo, inis f.
 longus, a, um
 loquor, locutus sum, loqui
 luceo, luxi, ēre
 lucius, i m.
 ludus, i m.
 lumen, inis n.
 luna, ae f.
 lupus, i m.
 lux, lucis f.

lydia, ae f.
 lyra, ae f.

yog'ochdan, yog'ochga oid
 chegara, chek
 til
 choyshab, ro'mol, katta hajmdagi qog'oz,
 polotno
 bahslashmoq, tortishmoq
 harf; xat, maktub; yozma yodgorliklar
 joy, o'rin
 uzoqlik, uzunlik
 uzun, uzoq
 gapirmoq, subbatlashmoq
 yoritmoq
 Lutsiy
 o'yin; musobaqa, tomosha
 yoritkich, mash'al
 oy
 bo'ri
 yorug'lik, nur, hayot, hurmat, bezak, yordam,
 yupatuv, (*prima luce* tongda, *luce* kunduz
 kuni)
 Lidiya
 lirik asar, masal

M

macedonis, e
 machina, ae f.
 macula, ae f
 magis adv.
 magistratus, us m.
 magister, tri m.
 magnificus, a, um
 magnus, a, um
 maestus, a, um
 majus, i m.
 major
 majus
 male adv.
 maledicus, a, um
 malefactor, oris m

makedoniyalik
 qurilma; harakatlanuvchi qurilma
 ayb, sharmandalik
 ko'proq, tezroq, yaxshisi
 davlat xizmati, mansabdor
 ustoz, murabbiy, o'qituvchi
 katta, ulkan
 katta, ulkan, buyuk
 xafa, o'ksigan, yig'lagan
 may
 qarang *magnus, a, um*
 qarang *magnus, a, um*
 yomon
 haqoratli, uyatli
 qotil

malo, malui, malle	juda xohlamoq
malus, a, um	yomon, yaramas; vijdonsiz
malum, i n.	olma
mando, avi, atum, are	taqdim etmoq, eltib bermoq;
mane (adv.)	<i>fugae se</i> m. qoch, qochib qutulmoq
maneo, nsi, nsum, ere	ertalab
manipulus, i m	turib qolmoq, turnoq; kutmoq
manupularius, i m.	harbiy bo'lim
manus, us f.	oddiy askar
Marcus, i m.	qo'l
martius, a, um	Mark
mare, is n.	mart
masculenus, a, um	dengiz
mater, tris f.	gramm. mujskoy rod
matrimonium, i n.	ona
matrona, ae f.	nikoh, in <i>matrimonium dare</i> erga
Matrona, ae m.	bermoq, turmushga chiqarmoq
maturus, a, um	ona, ayol
maxime adv.	Matrona (daryo)
medeor, eri	pishgan, yetilgan
medicus, i m.	juda, eng <i>maximus, a, um</i> qarang <i>magnus</i>
mediterraneus, a, um	davolamoq, yordamga kelmoq
meditor, atus sum, ari	shifokor, tabib
medium, i m.	o'rt, aro; (<i>mare Mediterraneum</i>)
medius, a, um	O'rtayer dengizi)
melior	mulohaza qilmoq, fikr yuritmoq
melius	o'rtaliq, oraliq
memoria, ae f.	o'rtacha, o'rtamiyona
memoro, avi, atum, are	qarang <i>bonus</i>
mendax, acis	qarang <i>bonus</i>
mens, mentis f.	xotira, qobiliyat, hodisa,
mensis, is m.	<i>memoriam tenere</i> xotirda saqlamoq
mercator, oris m.	xotirlamoq
meridies, ei m.	yolg'onchi, aldamchi
merito, avi, are	aql, zehn
merito, adu	oy
	savdogar
	tush payti
	xizmat ko'rsatmoq, ishlab topmoq
	xizmatiga yarasha

meritum, i n	ish haqi, rahmatnoma, mehnat
Messata, ae m.	evaziga xizmat; xato, ayb
metallum, i n.	Messala
meto, messui, messum, ere	metall
meus, a, um	o'rmoq, yig'ishirmoq, qirqmoq, kesmoq
miles, itis m.	meniki, mening
mille indecl.; pl. milia;	askar, harbiy shaxs
Gen. milium.	ming
minime adv.	hammadan kam, eng oz
minus adv. compar.	ozroq, kamroq
miser, era, erum	baxtsiz, bechora; og'ir judolik
mito, misi, missum, ere	yubormoq, jo'natmoq
mixtio, onis f.	omuxta, aralashma
mobilis, e	qo'zg'aladigan, siljydigan
modo adv.	yaqinda, hozirgina
moditus, a, um	ho'l, nam
modus, i m.	mayl, o'lcham, obraz, hajm, chegara,
molestus, a, um	qoida, nisbat
molo, ui, itum, ere	og'ir, vazmin
moneo, ui, itum, ere	maydalamoq, ezmoq
mons, montis m.	eslatmoq, ogohlantirmoq
monstro, avi, atum, are	tog', tepalik
monstrum, i n	ko'rsatmoq
mora, ae f.	belgi, nishon, mo'jiza, karomat
morbus, i m.	kechiktirish, orqaga sudrash
mordeo, momordi, mor-	kasal, dard
sum, ere	tishlamoq, qopmoq
morior, mortuus sum, mori	o'lmoq
morosus, a, um	shaddod, janjalkash
mors, moris m.	o'lim, ajal
mos, moris m.	urf-odat; xulq, o'rganish
motus, a, um,	harakat, da'vat, (<i>in terrae</i> yer qimirlashi)
moveo, movi, motum, ere	harakatga keltirmoq, hayajonga solmoq,
	da'vat qilmoq
motus, us m.	harakat
muliebris, e	xotin-qizlarga oid
mulier, eris f.	ayol, xotin
multitudo, inis f.	ko'pchilik, olomon

multus, a, um
mundus, i m.
munimentum, i n
munio, i, vi, itum, ire
munus, muneris n
muralis, e
murus, i m
mus, muris m.
Musae, arum
(sg. Musa, ae) f.
Muto, avi, atum, are
mutus, a, um

ko'p sonli, ko'p
olam, dunyo
istehkom, himoya, poydevor
mustahkamlamog, to'smog
majburiyat, mansab, xizmat, tuhfa,
hadya, tayinlash, dafn marosimi, qurbonlik
devorga oid, devoriy
devor
sichqon
Muzalar. Yupiterning to'qqiz qiz-
lari; san'at va fan ma'budalari
aralashtirmog, qorishtirmog,
harakatga keltirmog, o'zgartirmog
gung, kuy, ohang

N

I. nam adv.
II. nam conj.
narro, avi, atum, are
nanciscor, nactus sum,
nancisci
nascor, natus sum, nasci
Nasica, ae m.
natalis, e
natura, ae f.
Navalis, t
navigo, avi, atum, are
navis, is f.
neco, avi, atum, are
nego, avi, atum, are
nemo[ne] homo
Gen. nullius, Dat. nemini,
Acc. neminem, Abl. nullo.
nepos, nepotis m
nescio, i, vi, itum, ire
necessarius, a, um
Neutrus, a, um
niger, gra, grum

haqiqatan ham
shuning uchun, shunga
hikoya qilmoq
sabr qilmoq, kutmoq, egallamoq,
topmoq
tug'ilmoq
Nazika (Rim konsuli, mil.avval 130 yil)
tug'ilgan
tabiat
kemaga oid
(suvda) suzmoq
kema; (n. longa) harbiy kema
o'ldirmog, qirmog
inkor etmoq

hech kim
nabira
bilmaslik, ikkilanmoq
zarur, kerakli
gramm. sredniy rod
qora rangli, qora

I. nihil n. subs. indecl.
II. nihil adv.
nisi conj.
nitor, nisus sum, niti
niveus, a, um
nobilis, e
nocuo, nocui, nocitum, are
noctu
nocturnus, a, um
noli, nolite
nolo, nolui, nelle [no
volo]
nomen, inis n.
Nominativus, a, um
nomino, avi, atum, are
non
nondum adv.
nonne
nonnullus, a, um
Norea, ae f.
Noriceus ager
nos
nosco, novi, notum, are
noster, tra, trum
noto, avi, atum, are
November, bri m
novus, a, um
nox, noctis f.
nubo, psi, ptum, are
nulus, a, um
num conj.
numen, inis, n
numero, avi, atum, are
numerus, i m.
nuntio, avi, atum, are
nuns, adv.
nuper adv.
nuptiae, arum f.

hech nima
hech, aslo, sira
agar, garchi
suyannoq
oq, oppog, qordek oq, qorga oid
aslzoda, mashhur, haqiqiy
zarar keltirmog, boshiga yetmoq
oqshom, kechasi
tungi
qarang nolo
xohlamaslik, ishtiyoqi yo'q bo'lmoq
ism, nom; gramm. ot
Bosh kelishigi
atamoq, nomlamoq
emas, -mas, be-, -siz
hali ... (yo'q) emas
shunday emasmi
biroz, ba'zi, bir qancha
Noreya (Alp va Dunay o'rtasidagi joy nomi)
Noriy o'lkasi
biz
bilib olmoq, bilmoq; (notum est ma'lumki)
bizniki
eslamoq, belgilamoq; ma'lum qilmoq;
(nota bene esda tut)
noyabr
yangi, yosh, toza
tun, kechasi
yopmoq, o'ramog, turmushga chiqmoq
hech qachon, hech bir
nahotki, endi
xohish
sanamoq
son, sanoq; she'r o'lhami
axborot bermoq, e'lon qilmoq, ildirmog,
eslatmoq
endi, hozirgi paytda
yaqinda
nikoh

Nutrio,ivi,utum,ire

o interj.

ob праср.Асс.билан.

obeo,ii,utum,ire

oberatus,i m.

obseruo,avi,atum,are

obsum,fui,esse

obtempero,avi,atum,are

obviam adv.

occasio,onis f.

occasus,us m.

occasus,us m(solis)

occido,cidi,cisum,ere

occiso,onis f.

october,bri m.

occulto,avi,atum,are

oculus,i m.

odio,odisse

odor,oris m.

Oedipus,i m.

officio,feci,fectum,ere

officium,i n.

olim adv.

olympius,a,um

omnino adv.

omnis,e

opera,ae f

oppidanus, i m

oppidum,i n.

opprimo,pressi,pressum,er

e

oppugno,avi,atum,are

ops,opis f

optimus,a,um

opto,avi,atum,are

boqmoq, parvarish etmoq

O

o, uf

-ga, -dan oldin, sababli

qarshilik qilmoq, chiqmoq kelmoq

qarzdor

kuzatmoq, qo'riqlamoq, eslamog

zarar etkazmoq, qarshi harakat qilmoq

itogat etmoq, bo'ysunmoq

peshvoz, istiqboliga

bahona, vaj

botish, g'arb, ufq, (ko'chma ma'noda

halokat, o'lim)

g'arb, botish, yotish

qatl etmoq, o'ldirmoq

o'lim, halokat

oktyabr

sir tutmoq, yashirmoq

ko'z, nigoh

ko'ra olmaslik, nafrat bilan qaramoq

hid, bo'y; pl. xushbo'y hid

Edip (Fivaning afsonaviy podshosi)

sabab bo'lmoq; qayg'u keltirmoq,

yo'lini to'smoq

qarz, majburiyat

kunlardan bir kun, qachonlardir

olimpiadaga oid

butunlay, aslo, faqat

butun, barcha, hamma

ish, mehnat, faoliyat, xizmat,

vaqt, asar, shaharlik

istehkom, qal'a; shahar

bostirmoq, sanchmoq, siqib chiqarmog

hujum qilmoq, bosib bormoq

kuch, qudrat, harbiy kuch

qarang bonus

istamoq, xohlamog

opus,eris n.

ora,ae f.

oraculum,i n

oratio,onis f.

ordo,inis m.

Orgetorix,inis m.

origo,originis f

orno,avi,atum,are

oro,avi,atum,are

orior, ortus sum

oriens,ntis

(part.praes.act. orior)

ortus,us m.

os,ossis n.

ostendo,ndi,ntum,ere

ostento,avi,atum,are

otium,i n.

ovis,is f.

ish, asar

qirg'oq, sohil

orakul (ibodat xona)

nutq, (orationem habere) nutq so'zlamog

tartib, tabaqa, qator, otryad, mansab

Orgetorig

boshlanishi, kelib chiqishi

bezamoq

gapirmoq, so'ramog, yalinmoq

turnoq, chiqmoq, ko'tarilmoq,

ko'rinmoq, tug'ilmoq

boshlanadigan, chiqadigan, sharq

chiqish, sharq, boshlanish, yuzaga kelish

suyak

ko'rsatmoq, uzatmoq, cho'zmoq

(o.vocem ovoz chiqarmog)

maqtanmoq, ko'rsatuvga qo'yimoq,

va'da qilmoq, qo'rqitmoq,

topib olmoq, guvohlik bermog

orom, dam olish, bayram

qo'zi

P

papyrus,i m

panis,is f.

par,paris

parco,peperci,

pareo,ui,utum,ere

parens,ntis m.f.

paro,avi,atum,are

pars,partis f.

parsimonia,ae f.

particeps,cipis m.

participium,i m.

parvulus,a,um

parvus,a,um

passivus,a,um

papyrus (qog'oz)

non

barobar, teng

rahmi kelmoq, achinmoq

bo'ysindirmog, qaratmoq

ota-ona

tayyorlamog, topmoq

qism, bo'lak

tejamkorlik

ishtirok etuvchi, qatnashuvchi

ishtirok

kichkina

kichik, kichkina

majhullik nisbati, zehnli,

qobil, o'ziga oladigan

passus, us m
 pastor, oris m
 pateo, patui, ěre
 pater, tris m.
 patior, passus sum, pati
 patria, ae f.
 patrimonium, ii n
 paucos dies
 paucus, a, um
 paulo adv.
 pauper, eris
 pax, pacis f.
 pectus, oris n.
 pecunia, ae f.
 pedagogus, i m.
 pedes, itis m.
 peior
 pejus
 pello, pepulli, pulsum, ěre
 pendo, pependi, pensum,
 ěre
 per praepr. Acc. билан
 percontor, ari
 pereor, perii, peritum, ěre
 perfacile adv.
 perficio, feci, fectum, ěre
 perfundo, feci, fectum,
 ěre
 periculosus, a, um
 periculum, i n.
 perimo, ěmi, emptum, ěre
 peritus, a, um
 permovéo, movi, motum, ě
 re
 perniciosus, perniciosi f.
 perpauci, ae, a
 perpetuus, a, um
 persa, ae m. f.
 qadam (o'lov birligi)
 cho'pon
 ochilmoq, fosh bo'lmoq, yoyilmoq,
 cho'zilmoq
 ota
 chidamoq, bardosh bermoq
 vatan, yurt
 meros
 bir necha kundan so'ng
 kichik, kichkina; ozgina
 biroz
 kambag'al, bechora
 tinchlik
 ko'krak qafasi
 pul, mol-mulk, uy-joy
 tarbiyachi
 piyoda yo'lovchi; piyoda askar
 qarang *malus, a, um*
 qarang *malus, a, um*
 itarmoq, turtmoq
 osmoq, ilmoq, osilmoq, (*pindere*
filo hayoti qil ustida bo'lmoq)
 orqali, davomida; yordamida
 so'ramoq
 o'lmoq, yo'q bo'lmoq, yo'qolmoq
 juda oson
 qilmoq, oxiriga yetkazmoq
 to'kmoq, quymoq, sepmoq
 xavfli
 tajriba, xavf-xatar, halokat
 to'sqinlik qilmoq, yo'q qilmoq
 bilimdon, ma'lumotli
 harakatga keltirmoq, hayajonga
 solmoq
 halokat, o'lim
 juda oz
 abadiy, mangu, o'chmas
 eronlik (eroni)

persevero, avi, atum, ěre
 persona, ae f.
 perspicio, spexi, spectrum, ěre
 persuadeo, suasi, suasum,
 ěre
 pertinacia, ae f.
 pertineo, tinui, tentum, ěre
 pes, pedis m.
 pessimus, a, um
 pestilentia, ae f.
 peto, ivi(ii), itum, ěre
 Phaedruss, i m.
 Pharanaces, is m
 Philippus, i m.
 philosophia, ae f.
 philosophus, i m.
 physiologia, ae f.
 Phrygia, ae
 physica, ae f.
 pictura, ae f.
 piger, gra, grum
 pingo, pinxi, pictum, ěre
 Piso, onis m.
 placeo, placui, placitum, ěre
 planta, ae f.
 plebs, plebis f.
 plenus, a, um
 ploro, avi, atum, ěre
 pluralia tantum (pl.t.)
 pluralis, e
 plures
 plurimus, a, um
 pluvia, ae f.
 poco, avi, atum, ěre
 talab qilmoq, so'zidan qaytmalik,
 davom ettirmoq, tuzatmoq
 shaxs
 diqqat bilan qaramoq, aniq ko'rmoq
 ishontirmoq
 tik so'zlik, aks, fikrdan qaytmalik
 yoyilmoq, cho'zilmoq, yetishmoq,
 xizmat qilmoq, tegishli bo'lmoq
 oyoq, qadam
 qarang *malus, a, um*
 vabo, yara, kasallik
 tirishmoq, harakat qilmoq, yaqinlash-
 moq, so'ramoq, iltimos qilmoq,
 yalinmoq, mash-masha qilmoq
 Fedr
 Farnak, Pontika podshohi
 Filipp
 falsafa, bilimli, donish
 faylasuf, donishmand
 fiziologiya, tabiiy
 Frigiya (Kichik Osiyoning g'arbi-
 dagi davlat)
 fizika, tabiatshunoslik
 rasm, sur'at
 dangasa, yalqov
 chizmoq, sura't chizmoq, bo'yamoq
 Pizon
 ma'qul bo'lmoq, yoqmoq, yoqtirmoq
 o'simlik, ekin
 qashshoq, oddiy xalq
 to'la, to'liq
 ho'ng'rab yig'lamoq
 faqat ko'plikda
 ko'plik
 qarang *multus, a, um*
 qarang *multus, a, um*
 yong'ir
 tinchitmoq, tinchlantirmoq

poema, ae f.
 poena, ae f.
 poeta, ae m.
 Polybus, i m
 pono, posui, positum, ěre
 pons, pontis m.
 populus, atus sum, āri
 populus, i m.
 populus, a, um
 porta, ae f.
 porto, avi, atum, are
 portus, us m.
 possessio, onis f.
 possum, potui, posse
 postea adv.
 Posteritas, atis f
 posterus, a, um
 postquam adv.
 potens, ntis adj.
 potentia, ae f.
 potior, potius sum, iri
 praeceptum, i m.
 praecipue adv.
 praedo, onis m.
 praemium, i m.
 praefero, tuli, latum, ferre
 praemitto, misi, missum, ěre
 praepono, posui, positum, ěr
 praesens, ntis
 praesertim adv.
 praesidium, i n.
 praesto, stiti, statum, āre
 praesum, praefui, praessee
 praetereo, ivi, itum, ire
 praeterquam adv.

poema
 jazo
 shoir, tarixchi
 Polib
 qo'ymoq, joylashirmoq
 ko'prik
 xarob (vayron) qilmoq
 xalq
 xalqqa oid
 darvoza, eshik
 olib bormoq, olib kelmoq
 port, gavana
 yer, mulk
 qila olmoq, kuchi yetmoq
 keyinchalik, so'ngra
 kelgusi, kelasi
 navbatdagi, quyidagi
 shundan so'ng, shu vaqtdan beri,
 shunday ekan
 qudratli, kuchli
 kuch, quvvat
 egallamoq, bosib olmoq
 buyruq, farmoyish, majburiy,
 xohishiga qarshi
 asosan, eng muhimi
 bosqinchi, qaroqchi
 mukofot; yutuq
 oldiga olib yurmoq
 oldindan jo'natmoq
 afzal ko'rmoq, oldinga qo'ymoq,
 lavozimga qo'ymoq
 hozirgi, haqiqiy
 xususan
 himoya, yordam, garnizon, qorovul
 oldida turmoq, ustun bo'lmoq
 oldida (boshida) bo'lmoq
 biroz vaqt yurmoq, yonidan o'tib
 ketmoq, vaqt o'tkazmoq, o'tmoq,
 quvib o'tmoq, oldini olmoq
 ...dan boshqa,...dan tashqari

praetor, oris m.
 preces, um (prex, precis)
 premo, pressi, pressum, ěre
 pretium, i n.
 primus, a, um
 princeps, cipis
 principatus, us m.
 prius adv.
 privatus, a, um
 privo, avi, atum, āre
 probitas, atis f.
 probro, avi, atum, āre
 probus, a, um
 procul adv.
 proelium, i n.
 profectio, onis f.
 proficiscor, fectus sum,
 proficisci
 profluo, xi, xtum, ere
 profiteor, fessus sum, eri
 profugio, fugi, fugitum,
 ere
 profugus, i m
 profugus, a, um
 progredior, gressus
 sum, gredi
 prohibeo, ui, itum, ěre
 proicio, ieci, iectum, ěre
 proletarius, i m.
 promitto, misi, missum, ěre
 I. prope praep c Acc.
 II. prope adv. (comp.
 propius, superl.
 proxime)
 propero, avi, atum, āre
 propinquus, a, um
 propior, propius

pretor (yuqori davlat lavozimi)
 arz-dod, shikoyat
 siqmoq, qismoq; mahrum qilmoq
 narx, qiymat, pul, minnadorchilik
 (*captivos preto reddere*- haq to'lash
 bilan asirlarni qaytib olish)
 birinchi
 birinchi, asosiy; subs. boshliq
 birinchilik, hukmronlik mavqei
 oldin, avval
 xususiy, oddiy, harbiy-oddiy askar
 mahrum etmoq, judo qilmoq
 halollik, soflik
 sinamoq, isbot qilmoq
 vijdonli, halol, sofdil
 uzoqda, olisdan
 jang, kurash
 jo'nab ketish
 jo'nab ketmoq, kesib
 o'tmoq, boshlamoq
 oqib chiqmoq, quyilmoq
 ochiq gapirmoq; yur. ariza bermoq
 qochmoq, uzoqlashmoq, chopmoq
 qochoq, qochqin
 quvlangan, haydab chiqarilgan
 olg'a bosmoq, chiqmoq, oldinga
 qarab harakat qilmoq
 ushlab turmoq, xalal bermoq,
 himoya qilmoq, taqiqlamoq
 tashlamoq
 proletar, yo'qsul
 va'da bermoq
 yaqinida, oldida, o'xshash
 yaqin, qariyb
 shoshilmoq, tezlatmoq,
 yaqin, uzoq emas
 yaqinroq, kechroq

propono, posui, positum, aytmoq, taklif qilmoq
 ère
 proprius, a, um
 propter praep.
 propterea adv.
 propulso, avi, atum, ère
 prospere adv.
 prosum, profui, prodesset
 proverbium, i n.
 provincium, i n.
 proximus, a, um
 prudentia, ae f.
 pubertos, atis f.
 publicus, a, um
 puella, ae f.
 puer, eri m.
 pugno, avi, atum, ère
 pulcher, chra, chrum
 pulchritudo, inis f.
 punio, ivi, itum, ère
 purgo, avi, atum, ère
 purus, a, um
 puto, avi, atum, ère
 Pyrrus, i m.
 Pythagoras, ae m.

quaesitor, oris m
 qualibet
 quaeso, ivi, ère
 quam adv.
 quamdam conj.
 quamquam conj.
 quando
 quantum, i n.
 quantus, a, um
 quantum conj.
 quatio, quassum, ère
 que
 queror, questus sum, arz qilmoq
 queri
 questor, oris m.
 quia conj.
 qui, quae, quod
 quid.
 quies, quietis f
 quidam, quaedam,
 quidquid pron. indef.
 quin
 quis, quid pron. relat.
 quocumque
 quod adv.
 quomodo adv.
 quoniam
 quoque praep.
 quum

Q

qua, adv.
 quadro, avi, atum, ère
 quaerito, avi, atum, ère
 quadratus, a, um
 quaero, quaesivi, quaesitum, ère
 qayerda, qayerga, qancha
 tartibga keltirmoq, to'ldirmoq,
 ishonchini qozonmoq
 so'rab surishtirmoq
 to'rt burchakli
 axtarmoq, so'ramoq, juda
 xohlamoq, erishmoq

radix, icis m.
 rapina, ae f.
 rapio, rapui, raptum, ère
 raro adv.

R

ildiz, tomir
 bosqinchilik, istilo
 tortib olmoq, olib qo'ymoq
 ba'zan, goh-goh, siyrak, kamdan-kam

ratio, onis f.

ratus, a, um

Raurici, orum m. Pl

recedo, cessi, cessum, ère

recens, ntis

recipio, cepi, ceptum, ère

recito, avi, astum, àre

rectus, a, um

recubo, avi, atum, àre

reddo, didi, ditum, ère

redeo, ii, itum, ire

redimo, emi, emptum, ère

reditio, onis f.

refigium, i m.

regio, onis f

regno, avi, atum, àre

rego, xi, ctum, ere

regnate adv.

regredior, gressus sum,

gredi

regula, ae f.

relinquo, linqui, lictum, ère

reliquus, a, um

remedium, i n.

removeo, movi, motum, ère

repente

reperio, repperi, repertum, è

re

repetitio, onis f.

reporto, avi, atum, are

requiro, quisivi, quisitum, èr

re

rerum scriptor

res, rei f.

res adversae

rescribo, psi, ptum, ère

resarcio, sarsi, sartum, ère

hisob kitob; fikr mulohaza; aql, zehn;

asos, yo'l, ro'yxat, son, ish, aloqa,

foйда, dunyo qarash

aniq, teng, uzliksiz, doimiy

Rauriklar

ketmoq, chekinmoq

yangi, toza

qaytib olmoq

yod olmoq, ovoz chiqarib o'qimoq

to'g'ri

chalqancha yotmoq

qaytarib bermoq, bermoq

qaytib kelmoq, qayta tiklamoq

pul to'lab qaytarib olmoq

qaytib kelish

qochish

hudud, chegara, yo'nalish

podsholik qilmoq, hukm surmoq

hukmronlik qilmoq, boshqarmoq

podsholik davrida

orqaga qaytmoq, chekinmoq

qoida, nazariya

tashlab ketmoq

qolgan, qoldiq

dori darmon, malham

surib qo'ymoq, chetlatmoq

to'satdan, kutilmaganda

kashf etmoq, topmoq

takrorlash, qayta o'qish

erishmoq, keltirmoq

izlamoq, so'ramoq

tarixchi

narsa, buyum; holat

baxtsizlik, omadsizlik

yoзма javob bermoq

tuzatmoq, sozlamoq

rescindo, sidi, scissum, ère

resilio, silui, sultum, ère

respondeo, respondi,

responsum, ère

restituo, ui, utum, ère

restituere judicium

restorsum adv.

rex, regis m.

Rhenus, i m.

Rhenus, i m.

Rhodanus, i m.

rhythmicus, a, um

rideo, risi, risum, ère

ripa, ae f.

kisus, us m

ritus, us m

rivus, i m.

rixa, ae f

rogo, avi, atum, àre

Roma, ae f.

Romanus, a, um

Romanus, i m.

Romulus, i m.

rosa, ae f.

rostratus, a, um

rostrus, a, um

rotundus, a, um

ruber, rubera, ruberum

rugitus, i m.

rus, ruris n

rusticus, a, um

Rutulus, orum m.

buzmoq, vayron etmoq, qaytarmoq

uzoqlashmoq, orqaga sakramoq

javob bermoq, ma'qul kelmoq,

to'lamoq

qaytadan qo'ymoq, qaytarmoq,

qaytadan tiklamoq, ta'mirlamoq

hukmni bekor qilmoq

orqaga, keyinga harakat

shoh, podshoh

Reyn (daryo)

Reyn bo'yi xalqlari

Rodan (hoz. Rona daryosi)

rim, ohang, o'lcham

kulmoq, mazax qilmoq, hazil qilmoq

qing'oq (daryoniki)

kulgi

urf-odat, diniy marosim

ariq

janjal

so'ramoq, so'rab surishtirmoq

Rim

rimga oid

rimlik

Romul (er. old. 763 716y.) Rim-

ning afsonaviy podshosi

atirgul

qush tumshug'iga o'xshash, (navis r

qush tumshiqli harbiy kema)

rostra (kema tumshug'i bezagi)

aylana shaklida

qora

na'ra, bo'kirish

qishloq

qishloqqa oid; qishloqi

rutullar (qadimgi Latsiya xalqlari)

S

sacer, cra, crum avliyo, muqaddas

senectus, utis f.	keksalik, qarilik
senex, senis m. f.	qariya, keksa kishi
sensus, us m.	his-hayajon
sententia, ae f.	fikr, mulohaza
senesco, senui, ère	qarimoq
sentio, sensi, sensum, ère	his qilmoq, sezmoq
september, bri m.	Sentyabr
septentrio, onis m	shimol, katta ayiq (yulduz) shimol
septimus, a, um	shamoli
sequeor, secutus sum, sequi	yettinchi
sequor, sectus sum, sequi	xizmat qilmoq, poyiga tushmoq
serenum, i n	izidan bormoq, quvmoq
serenus, a, um	ochiq havo
sermo, onis m.	yorug', moviy, xursand
sero, serui, sertum, ère	subhat, gap
sero, sevi, satum, ère	to'qimoq, bog'lamoq, birlashtirmoq
	ekmoq, o'tkazmoq, tug'moq, ishlab
	chiqar- moq, (<i>serere</i> <i>discor</i>
	<i>dias-nizo</i> solmoq)
sero adv.	kech, bevaqt
servio, i, vi, itum, ère	xizmat qilmoq, bo'ysunmoq
servo, avi, atum, ère	asramoq, saqlamoq
servus, i m.	qul, xizmatkor
severe	jiddiy, talabchan
severus, a, um	yovuz, qahri qattiq
sex	olti
si conj.	agar, agarchi, hatto
si adv.	ha
sic adv.	shunday qilib
Sicilia, ae f.	Sitsiliya
signum, i n.	belgi, tasvir, bayroq
silva, ae f.	o'rmon
similis, e	o'xshash
simplex, icis adv.	oddiy, sodda
simul adv.	bir paytda, bir vaqtning o'zida
simulo, are	o'xshamoq
sine praep. Acc. билиш	...siz, be...
singularis, e	birlik
singularia tantum	faqat birlikda
singuli, ae, a	bittadan, birin-birin

sacrifico, avi, atum, ère	qurbon qilmoq, bag'ishlamoq
sacro, avi, atum, ère	yoritmoq, e'lon qilmoq,
saeculum, i n.	bag'ishlamoq, abadiylashtirmoq
saepe adv.	asr, avlod
Saevus, a, um	tez-tez
salus, utis f.	toshbag'ir, shafqatsiz, berahm,
saluto, avi, atum, ère	qo'rqinchli
salve adv.	baxt-saodat, manfaat
salveo, ère	salomlashmoq, olqishlamoq
sancio, sanxi, sanctum, ère	sog'lom, sog' salomat
sano, avi, atum, ère	sog' bo'lmoq, salomlashmoq
sapiens, ntis	rasmiylashtirmoq, qaror qilmoq,
sapienter adv.	qonunlashtirmoq, tasdiqlamoq
sapientia, ae f.	davolamoq, boqmoq
sat (satis) adv.	aqli, zehni; subs. donishmand
satus, utis f.	dono, donishmandona
saxum, i n.	donishmandlik
scelus, eris n.	yetarli
scena, ae f.	qutqarish, ozod etish
schola, ae f.	qoya
scholasticus, i m.	jinoyat, xiyonat, makkorlik, xoinlik,
scientia, ae f.	yomonlik, baxtsizlik
Scipio, onis m.	sahna
scio, i, vi, itum, ère	maktab
scribo, psi, ptum, ère	qiroat, qorilik
scyta, ae m. f.	bilim
se	Stupion
secum = cum se	bilmoq, uddalamoq
securis, is f.	yozmoq, chizmoq
sed conj.	skif
sedeo, sedi, sessum, ère	o'zi
Sedui, orum m.	o'zi bilan
semen, inis n.	bolta
sementis, is f.	ammo, lekin, biroq
semper adv.	o'firmoq
senatus, us m.	Seduinlar (qabila)
	urug', tuxum
	ekin, (<i>sementem facere</i> - ekmoq)
	hamisha
	senat

singulis, e	yakka, yagona	sto, steti, statum, āre	turnoq, arziymoq, to'xtamoq, davom etmoq
singulus, a, um	alohida, yakka – yakka	stringo, strinxi, strictum, ere	cho'zmoq, qismoq, uzmoq, urmoq, qinidan chiqarmoq, haqorat qilmoq, jarohtlamoq
sino, sivi, situm, ēre	ruksat etmoq, yo'l qo'ymoq	struo, xi, ctum, ēre	qurmoq, bunyod etmoq
sitio, ivi, itum, īre	suvsamoq, chanqamoq	studeo, ui, ēre	intilmoq, tirishmoq
sitis, is f.	chanqoq	studium, i m.	o'qish, o'rganish; ta'limot
situs, a, um	joylashgan (<i>sino</i> fe'lining sifatdosh shakli)	stultitia, ae f.	telbalik, ahmoqlik
sive conj.	yoki	stultus, a, um	telba, ahmoq, esi past
socialis, e	Ijtimoiy	suadeo, suasi, suasum, ēre	maslahat bermoq, taklif etmoq
socius, i m.	o'rtiq, do'st; hamkor	sub praep. Acc. ba Abl.	ostida, yaqinida, yonida
Socrates, is m.	Suqrot	subeo, ii, itum, īre	biror narsaning tagiga bormoq, <i>periculum</i>
sol, solis m.	quyosh, oftob	subito adv.	<i>subeo</i> xavf ostida qolmoq
soleo, solitus sum, ēre	odatlanmoq	submoveo, movi, motum, er e	favqulodda, to'satdan chetlashtirmoq, haydamoq
solitudo, dinis m	kimsasiz, cho'l, biyobon	Substantivum, i n.	gramm. ot
Solo, onis m.	yolg'izlik, yetimlik, kimsasiz	Suebi, orum m.	Sveblar (qabila)
solutio, solvi, solutum, ēre	Solon	sum, fui, esse	bo'lmoq, bor bo'lmoq
solus, a, um	ozod etmoq, bo'shatmoq	summa, ae f	oliy mansab, birinchi o'rin, asos
solvo, solvi, solutum, ēre	yakka-yu yagona, tanho	sumum adv.	hech bo'lmaganda, uzog'i bilan
somnus, i m.	yechmoq, ozod qilmoq	sumum, i n	cho'qqisi, oxiri, nihoyasi
sordidus, a, um	uyqu	summus, a, um	eng yuqori, buyuk, ulkan
soror, oris f.	iftos, kir	suo, sui, sutum, ēre	tikmoq, yamamoq
spatium, i n.	opa, singil	superbia, ae f.	kiborlik, takabburlik, mag'rurlik
specto, avi, atum, āre	fazo, masofa; oraliq	supero, avi, atum, āre	ko'tarilmoq, yuqoriga chiqmoq, g'alaba qilmoq
specus, us m.	tomosho qilmoq	superus, a, um	baland, osmon o'par, koinotga oid
spelunca, ae f.	g'or	supinum, i	supin (harakat nomi)
spero, avi, atum, āre	kavak, g'or	suppeto, tivi, titium, āre	yetarli bo'lmoq
sperno, sprevi, spertum, ēre	ishonmoq, kutmoq, umid qilmoq	supra adv.	ustida, yuqorida, oldida
spes, spei f.	qochmoq, qutulmoq, nafratlanmoq	surdus, a, um	garang, kar
Sphinx, Sphingis f	umid, ishonch	surripio, ripui, reptum, ēre	o'g'irlamoq, yashirin olib ketmoq
splendidus, a, um	Sfinks	suscipio, cepi, ceptum, ēre	ko'tarmoq, bo'yniga olmoq, qo'llamoq, yuzaga keltirmoq
sponte adv.	yorqin, yarqiragan	suspendo, pendi, pensum,	
Stadium, ii n	ixtiyoriy ravishda		
statim [sto] adv.	185 m, teng uzunlik birligi		
statua, ae f.	shu paytdayoq, tezda		
statuo, statui, statutum, ēre	haykal		
status, us m.	qo'ymoq, o'rnatmoq		
stella, ae f.	turish, holat		
stilus, i m.	yulduz, sayyora		
	ruchka, qalam		

 re
 suspicio, onis f.
 suspicor, atus sum,  ri
 sustento, avi, atum,  re
 sutor, oris m
 suus, a, um
 sycophanta, ae m
 syllaba, ae f.
 symbolus, i m
 symposium, i m
 Syra, ae f.

ko' -
 tarmoq
 shubha, gumon
 shubha qilmoq, -deb hisoblamoq
 qo'llamoq, yupatmoq, boqmoq,
 qaramog'iga olmoq
 etikdo'z
 o'ziniki, uniki
 yolg'onchi, fitnachi
 bo'g'in
 belgi, ajralib turadigan sifati
 bazm
 Sira

T

tabella, ae f.
 tabula, ae f
 taceo, ui, itum,  re
 talis, e
 tam adv.
 tamen conj.
 tamquam adv.
 Tanais, idis m
 tandem adv.
 tanem adv.
 tango, tetigi, tactum,  re
 Tantalus, i m.
 tantum adv.
 tarde adv.
 tardus, a, um
 Tarquinius, i m. (Superbus)
 taurus, i m. rpequa
 Theba, ae f

taxtacha
 doska, jadval, ro'yxat, o'tiradign
 taxta
 jim bo'lmoq
 shunchalik baquqvart, shunchalik
 muhim
 shunchalik, shu darajada
 ammo, lekin
 xuddi
 Don daryosi (darslikdagi
 matinda Sirdaryo ko'zda
 tutilgan)
 nihoyatda, axiri
 ammo, biroq
 tegib ketmoq, turtib yubormoq
 Tantal (Frigiya shohi)
 faqat, shunchalik
 kech kelgan, kechikkan
 sekin, asta, sust, kech
 Buyuk Tarkviniy (Rimning
 ettinchi podshosi)
 ho'kiz, buqa
 Fiv (qadimda ko'p shaharlar

tectum, i n
 tego, texi, tectum,  re
 tellum, i n.
 temore adv.
 tempestas, atis f.
 templum, i n.
 tempus, oris n.
 tenebrae, arum f.
 teneo, tenui, tentum,  re
 Terentia, ae f.
 terra, ae f.
 terrestris, ire
 terror, oris m.
 theatrum, i n.
 Tiberis, is m.
 timeo, ui, itum,  re
 timidus, a, um
 timor, oris m.
 Tiro, onis m.
 Titius, i m.
 toga, ae f
 tolero, avi, atum,  re
 tollo, sustuli, sublatum,  re
 tonitrus, us m
 totus, a, um
 trado, didi, ditum,  re
 traduco, duxi, ductum,  re
 traho, xi, ctum,  re
 trans
 transfugio, fugi, fugitum,  re
 fugitum,  re
 transfugium, i n
 transfuno, fudi, fusum,  re
 transeo, ii, itum, ire

shunday nomlangan)
 tom, tom-usti, hovli, qurilish
 yopmoq, yashirmoq, sir
 saqlamoq, himoya qilmoq
 opyo, o'q, yoy, qilich
 beparvo, yengiltaklik
 ob-havo
 Ibodatxona
 vaqt, zamon, payt
 qorong'ilik
 ushlab turmoq, erishmoq
 Terentiy
 yer, zamin
 quruqlikka oid
 tajovvuz
 teatr
 Tibr
 qo'rqmoq, dahshatga tushmoq
 qo'rqoq, jur'atsiz
 qo'rqinch, dahshat
 Tiron
 Titiy
 toga (Rim fuqoralarining ustki
 kiyimi)
 chidamoq, bardosh bermoq
 ko'tarmoq, yo'q qilmoq
 momoqaldiraq
 barcha, butun
 xabar bermoq, yetkazmoq
 o'tkazmoq, orqali olib o'tmoq
 sudramoq, olib ketmoq
 orqasidan, ...dan
 dushman tomoniga o'tmoq
 dushman tomoniga o'tish
 qaytarmoq, qayta quymoq,
 tarqatmoq
 ko'chib o'tmoq, o'tmoq

transmigro, avi, atum, are
trajicio, jeci, jectum, ere
tribuo, ui, utum, ere

tribus, us m.

triumphus, i m.

Troja, ae f.

tu Gen. tui

tulingi, orum m. pl.

Tullia, ae f.

Tullius, i m.

tum adv.

tunica, ae f.

turbo, avi, atum, are

Turnus, i m.

turpis, e

turris, is f.

Tusculum, i n.

tutus, a, um

tuus, a, um [tu]

ko'chirib kelmoq

uloqtirmoq

bo'lib bermoq, bajo keltirmoq,

hadya qilmoq, imkoniyat

yaratmoq, bag'ishlamoq

o'lka, tuman, hudud

tantana, zo'r g'alaba

Troya

sen

To'linglar

Tulliia

Tulliy

o'shanda, so'ngra

ko'ylak

loyqatmoq, bulg'amoq

Turn (shahar)

uyatli, sharmandali, pastkash

minora

Tuskul (shahar)

xavfsiz

seniki

U

uber, eris n

ubera praeberere

ubi adv.

ubnam adv.

udus, a, um

ulcisor, ultus sum, ulcisci

ulna, ae f

ulterior, ius

ultimus, a, um

ultor, ultoris f

ultra adv.

ultra

ulula, ae f

umbilicus, i m

ko'krak, hosil,

emizmoq

qayerda, qachon

qayerda

ho'l, nam

qasos olmoq

tirsak, qo'l

uzoqdagi, u tomondagi, o'tgan,

kelgusi

oxirgi, so'nggi

qasoskor

uzoqroq, yuqoriroqda

orti, orqasi, me'yor

boyqush, boyo'g'li

kindik

umbra, ae f

umerus, i m

unda, ae f.

unde adv.

unguis, is m

unice

unquam adv.

Unusquisque

urbs, is f.

urina, ae f

uro, ussi, ustum, ere

ursus, i m.

usquam

usque adv.

usus, us m

ut adv.

ut conj.

Utique

utinam adv.

utilis, e

utor, usus sum, uti

uva, ae f

uxor, oris f.

qorong'i, zulmat

yelka, kift

to'lqin

qayerdan

tirmoq, panja

yagona, o'ta, tanho, faqat

qachonlardir, kimqachon

har qaysi

shahar

siydik, peshob

yoqmoq, yondirmoq

ayiq

qaerdadir

uzlaksiz, doimiy

foydalanish, qo'llash, odat,

faoliyat, tajriba

qanday

qachonki

unday bo'lmasa edi

agar----bo'lsa edi, agar

..bo'lmasa edi

foydali

foydalanmoq, qo'llanmoq

uzum

xotin, rafiqa

V

vacca, ae f

vaco, avi, atum, are

vacuum, i m

vado, ---, ---, ere

vadum, i m.

vagor, vagatus sum, ari

valde adv.

valeo, ui, ere

valgus, i m

bo'sh bo'lmoq, bo'shamoq

bo'shlik

jo'nab ketmoq

kechuv

kezmok, ko'chib

daydimoq

juda, eng

sog' bo'lmoq, kuchli bo'lmoq,

e'tiborda bo'lmoq

cho'loq, qiyshiq

yurmoq,

validus, a, um	sog'lom, baquvvat	vetus, eris	eski, ko'hna
vallum, i m.	devor, g'ov; istehkom	(superl. veterrimus)	
valles, is f	vodiy	via, ae f.	yo'l, ko'cha
vanus, a, um	bo'sh, kimsasiz, yolg'on, lof	viator, oris m.	yo'lovchi
varius, a, um	xilma-xil, turli	vicinus, i m.	qo'shni, hamsoya
vasto, avi, atum, are	xarob qilmoq, qirib tashlamoq	victor, oris m.	g'olib
vastus, a, um	xarob etilgan, bo'm-bo'sh	victoria, ae f.	g'alaba
vehemens, ntis	g'ayratli, jo'shqin	victus	qarang <i>vinco</i>
vel conj.	yoki, yo	vicus, i m.	qishloq
velox, ocis	tez, tezkor	video, vidi, visum, ere	ko'rmoq, qaramoq, his qilmoq,
veluti adv.	...dek, ...ga o'xshab		g'uvoh bo'lmoq, g'amxo'rlik
vemeo, atum, are	kelib chiqmoq, avloddan bo'lmoq		qilmoq
venator, oris m.	ovchi	vilis, e	arzon
vendo, vendidi, venditum, ere	sotmoq	villa, ae f.	dala hovli
venio, veni, ventum, ire	kelmoq, boshlamoq	vincio, nxi, nctum, ire	bog'lamoq, kishanband etmoq,
venter, eris m.	qorin		to'qimoq
ventus, i m	shamol	vinco, vici, victum, ere	g'alaba qilmoq
ver, veris n.	bahor	vinculum, i n.	bog'lam, zanjir, kishan
verbum, i n.	so'z; gramm. Fe'l	vir, viri m.	kishi, er kishi; erkak
vergo, vegere	qaratilmoq	vires	qarang <i>vis</i>
veritas, atis f.	haqiqat, chin so'z	virgo, inis f.	qiz bola, bo'yi etgan qiz
vero praep.	balki, bo'lishi mumkin	virtus, utis f.	botirlik, bahodirlik
vero adv.	biroq, ammo	vis (Gen. Dat. yoq, Acc. plur.	kuch, quvvat; zo'rlik
Verres, is m.	Verres (er. old. 73 y. Sitsiliya hukmdori)	vim, Abl, vi;	
versus, us m	chiziqliq, qator, she'r	vires, virium, viribus)	kelib ko'rmoq, ko'rishga kelmoq
versus adv.	yo'nalish	visito, avi, atum, are	ko'rish, ko'rinish
verto, verti, versum, ere	burilmoq, qaramoq, o'tkazmoq	visus, us m.	hayot
	o'tmoq, buzmoq	vita, ae f.	kamchilik, nuqson
verus, a, um	haqiqiy, sodiq, to'g'ri so'zli	vitium, i n.	qutulmoq, ehtiyot bo'lmoq
vesper, eri m	kech, oqshom	vito, avi, atum, are	koyimoq, haqorat qilmoq,
Vesta, ae f.	Vesta (xudo Saturn va Ops qizlari, uy ro'zg'or ilohasi)	vitupero, avi, atum, are	muhokama qilmoq
	avliyo Vestaga bag'ishlangan		yashamoq
vestalis, e	sizniki	vivo, vixi, victum, ere	zo'rg'a, bazo'r
vester, tra, trum	oyoqning kafti, (<i>vestigia ferre-</i>	vix adv.	ohang beruvchi, unli
vestigium, i n.	yurmoq, kirmoq)	vocalis, e [vox]	chaqirish, murojaat
vestis, is f.	kiyim-kechak, ko'ylak, choyshab	vocativus, a, um	chaqirmoq, chorlamoq
vestus, i m.	kiyim-kechak	voco, avi, atum, are	istamoq, xohlamoq, tasdiqlamoq,
veto, ui, itum, are	ma'n etmoq, taqiqlamoq	volo, volui, velle	qaror qilmoq
		volumen, minus n	qaytadigan joy, bog'lam, kitob,

MUNDARIJA

voluptas, atis f.	insho
volvo, volvi, volution, ere	erk, xohish
vorax, acis f	aylantirimoq, yiqitmoq, qaytarmoq,
voro, avi, atum, are	tayinlamoq
vos	yeb to'ymas, ochofat
voveo, vovi, volution, ere	yutmoq, yemoq
vox, vocis f.	siz
vulgo adv.	osh bermoq, dasturxonga
vulnero, avi, atum, are	taklif qilmoq
vulnus, eris n.	tovush, nutq, so'z
vulpes, is f.	har joyda, har doim, jamoa
vultur, uris m	oldida
vultus, us i	jarohatlamok, haqoratlamok
	yara, chaqa, jarohat
	tulki
	kalxat
	aft, bashara, tashqi ko'rinish

X

Xanthipa, ae f	Ksantipa (Suqrotning xotini)
xenium, ii n	mehmonga beriladigan hadiya
Xerxes, is m	Kserks (Eron podshosi mil,
	avval 486-465 y.)
xiphias, ae f	nayzali baliq

So'z boshi	3
Fonetika	5
Unlilar va undoshlar talaffuzi	6
Bo'g'in ajratish	7
Cho'ziq va qisqa bo'g'inlar	8
Urg'u	8
Morfologiya	9
Ot (Nomen substantivum)	10
Birinchi turlanishga kiruvchi otlar	12
Ikkinchi turlanishga kiruvchi otlar	13
Uchinchi turlanishga kiruvchi otlar	14
Undosh variant	15
Unli variant	17
Aralash variant	18
To'rtinchi turlanishga kiruvchi otlar	19
Beshinchi turlanishga kiruvchi otlar	20
Otlarning barcha turlanishlari haqida umumiy xulosa	21
I va II turlanish sifatleri	23
Sifatlarning uchinchi turlanishi	25
Sifat darajalari (Gradus comparationis)	26
Sifatlarning qiyosiy darajasi	26
Sifatlarning ortirma darajasi	27
Ravish (Adverbium)	29
Ravishlarning qiyosiy va ortirma darajalari	30
Egalik olmoshlari (Pronomina possessiva)	31
Kishilik olmoshlari (Pronomina personalia)	32
Ko'rsatish olmoshlari (Pronomina demonstrativa)	33
Nisbiy olmoshlari (Pronomina relativa)	35
So'roq olmoshlari (Pronomina interrogativa)	35
Gumon olmoshlari (Pronomina indefinita)	36
Predloglar (Praepositiones)	36
Sonlar (Numeralia)	37
Sanoq sonlar (N. cardinalia)	38
Tartib sonlar (Numeralia ordinalia)	40
Sanoq va tartib sonlarning jadvali	41

nisbati (Perfectum conjunctivi passivi)	67
Shart mayli uzoq o'tgan zamonning majhul nisbati (Plusquamperfectum conjunctivi passivi)	68
Esse fe'liga old qo'shimchalar qo'shish vositasida hosil bo'lgan murakkab fe'llar	69
Noto'g'ri tuslanuvchi fe'llar	71
To'liqsiz fe'llar (Verba defectiva)	73
Verba deponentia	74
Verba semideponentia	77
Fe'llarning shaxsiz shakllari	77
Gerundium (Gerundiy)	79
Gerundivum (Gerundiv)	79
Supinum (Supin)	80
So'z yasash usullari	80
Ot yasovchi qo'shimchalar	83
Fe'l yasovchi qo'shimchalar	86
Sodda gap sintaksisi	87
Gapda so'z tartibi	88
Kelishiklarning gapda qo'llanilishi	88
Fe'l sintaksisi. Infinitivlarning gapda qo'llanilishi	95
Accusativus cum infinitivo	95
Nominativus cum infinitivo	98
Supinum (Supin)	99
Gerundium (Gerundiy)	99
Gerundivum (Gerundiv)	100
Participia (Sifatdoshlar)	101
Mustaqil ablativ kelishigi (Ablativus absolutus)	102
Kon'yunktivning mustaqil gapda qo'llanilishi	103
Kon'yunktiv zamonlarining ergash gapda qo'llanilishi	104
Maqsad ergash gapli qo'shma gap	105
To'ldiruvchi ergash gapli qo'shma gap	105
Natija ergash gapli qo'shma gap	106
Payt ergash gapli qo'shma gap	107
Sabab ergash gapli qo'shma gap	109
Shart ergash gapli qo'shma gap	110
O'zlashtirma gap	111
Qadimgi rim kalendari	113

Taqsim va dona sonlar (N.distributiva et adverbia)	42
Sifatdoshlar (Participia)	43
Fe'l (Verbum)	45
Aniqlik mayli hozirgi zamonning aniqlik nisbati (Praesens indicativi activi)	48
Buyruq mayli (Imperativus)	50
Aniqlik mayli hozirgi zamonning majhullik nisbati (Praesens indicativi passivi)	51
Aniqlik mayli o'tgan zamon davom fe'lining aniq va majhul nisbatlari (Imperfectum indicativi activi et passivi)	53
Aniqlik mayli birinchi kelasi zamonning aniq va majhul nisbatlari (Futurum I indicativi activi et passivi)	54
Perfekt sistemasidagi zamonlar	55
Aniqlik mayli tugallangan o'tgan zamonning aniq nisbati (Perfectum indicativi activi)	57
Aniqlik mayli o'tgan zamonning aniq nisbati (Plusquamperfectum indicativi activi)	58
Aniqlik mayli ikkinchi kelasi zamonning aniq nisbati (Futurum secundum indicativi activi)	59
Supin asosdan yasaluvchi zamonlar	59
Anniqlik mayli tugallangan o'tgan zamonning majhul nisbati (Perfectum indicativi passive)	60
Aniqlik mayli uzoq o'tgan zamonning majhul nisbati (Plusquamperfectum indicativi passive)	61
Aniqlik mayli ikkinchi kelasi zamonning majhul nisbati (Futurum secundum indicativi passive)	62
Shart mayli (Conjunctivus)	63
Shart mayli hozirgi zamonning aniq va majhul nisbatlari (Praesens conjunctivi activi et passivi)	63
Shart mayli o'tgan zamon davom fe'lining aniq va majhul nisbatlari (Imperfectum conjunctivi activi et passivi)	64
Shart mayli tugallangan o'tgan zamonning aniq nisbati (Perfectum conjunctivi activi)	65
Shart mayli uzoq o'tgan zamonning aniq nisbati (Plusquamperfectum conjunctivi activi)	66
Shart mayli tugallangan o'tgan zamonning majhul	

Hafta kunlarning nomi.....	115
Mavzular yuzasidan matn va mashqlar	116
Fonetika, ot, otlarning I turlanishi	116
Fe'l, praesens ind.act., otlarning II turlanishi	117
Praesens ind.pas., imperativus, pronomina possessiva, personalia, demonstrativa	118
Imperfectum et futurum I ind.act. et passivi, otlarning III turlanishi	120
Sifatlarning III turlanishi, sifatsdoshlar, participium praesentis activi, o'tgan va kelasi zamon sifatsdoshlar	122
Perfectum, plusquamperfectum et futurum II indicativi activi	123
Perfectum, plusquamperfectum et futurum II indicativi passivi	124
To'rtinchi va beshinchi turlanishga kiruvchi otlar	125
Sifat darajalari, ravish, nisbiy, so'roq va gumon olmoshlar	127
Sonlar, sanoq, tartib, taqsim va dona sonlar	128
Shart mayli. Praesens, imperfectum, perfectum et plusquamperfectum conjunctivi activi et passivi	130
Murakkab fe'llar, noto'g'ri tuslanuvchi fe'llar, to'liqsiz fe'llar, verba deponentia, infinitivi	131
Q. Curti Rufi Historium Alexandri regis Macedonum.....	133
Ab urbe condita	138
De Oedipo rege	139
De Xanthippe Socratis uxore	141
Gaudeamus	141
Lotincha - o'zbekcha lug'at.....	142

M.M. YO'LDOSHEV, K.N. NAMOZOV

LINGUA LATINA.
Lotin tilidan o'quv qo'llanma

Texnik muharrir: O.Vohidov.
Muharrir: Z.Muqimova

Makellash va kompyuter dasgohi
Samarqand davlat chet tillar instituti
APM da tayyorlandi.

Buyurtma №24 15.02.2006y.
Qog'oz bichimi A4. Shartli betlar
tabog'i 12,5. Adadi 200 nusxa.
Times garniturasida.

SamDCHTI bosmaxonasida chop etildi.

47
Vö-82

2000c